us
ta
nit
ri

A

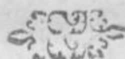
XI-1

49 P. 106

ARISTOTELIS
DE ARTE RHETORICA
LIBRI TRES.

CAROLO SIGONIO

INTERPRETE.

BONONIAE,

Ex Officina Alexandri Benatii.

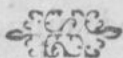
MDLXV.

ORNATISS. VIRO HORATIO MALEGVTIO PATRICIO REGIENSI.

CAROLVS SIGONIVS S.

VANTVM ingenium Aristoteles, quantamq. ad res omnes, quæ aliqua doctrinæ laude continerentur, inuestigandas, tradendasq. solertiam, atque elegantiam adhibuerit, quanquam nemo est, qui primoribus modo labris diuinos illius artium omnium commentarios degustarit, se non optime nosse profiteatur, vere tamen pauci sunt, qui rectum de re tanta ferre judicium queunt. Pleriq. enim eorum, qui eiusmodi in studio his temporibus elaborant, quòd aut græca non intelligant, aut commodius certe latina percipiant, græcos Aristotelis libros haudquaquam attingunt, ijs vnis delectantur, qui de græcis quoquo modo conuersi sunt. quibus quidem satis constat, ad doctrinam, venustatemq. Aristotelicam cognoscendam fingi nihil posse peruersius. siquidem qui scripta Aristotelis latinis adhuc litteris expresserunt, ij fere sententiam quidem vix, nitorem ve-

ro,acumenq.,ac breuitatem illam huius philosophi propriã nequaquã cósequi potuerunt. nimirũ quòd eorũ alii solis verbis, alij solis sententijs exprimendis intẽti nó magnopere de vtroq. coniungẽdo officio laborarunt. Etenim qui ea se obstrinxerũt religione, vt singulas uoces eodem, quo græce sunt, ordine referrent, atq; quodammodo numerarent, ij se potissimum in illos difficultatum laqueos inducere, vt non dicendi solum formulas latinis hominibus inauditas, ac voces plane barbaras adhibere sæpe coacti sint, verum vt ineptum quendam etiam, atq; obscurum, ac prope ferreum scriptorem vbiq. repræsentarint. contra vero qui superstitiosum illud verborum aucupium auersati totos se concipiẽdæ, atque explicandæ quoquo modo sententiæ dediderunt, ij in eo peccarunt, quòd verborum copia omnia dilatare, atque oratorio numero comprehendere voluerunt. quod vt ipsi assequerentur (neque enim eiusmodi Aristotelis tenuitas ornamenta requirit,) multa interdum omiserunt, nonnulla etiam ad perficiendum, ac prope rotundandũ ambitum addiderunt. ex quo factum est, vt ex illorum interpretatione propter nimiam ieiunitatem sæpe nullum, ex horum autem propter luxuriantem vbertatem raro commodum sensum eliciamus. Atque his quidem uitijs cũ omnes ferme Aristotelis interpretes sunt affecti, tum maxime, qui adhuc libros illius rhetoricos attigerunt. Etenim neminem paullo elegantiorem

gantiorem inuenias, quin gratiam ſcribendi Ariſtotelicam inani verborum varietate, & elatiore quodam ſpiritu perſequatur; neminem item paulo prudentiorem, quin, vt ſingula verba reddat, noua aliquot dicendi genera, immo potius fœda quædã latinæ linguæ portenta in Ariſtotelicam diſciplinã inducat. quaſi vero aut elegans illa Ariſtotelis, vt ita dicam, ſiccitas niſi corruptis priſcis latinæ orationis formulis apte exprimi, aut exquiſita hæc præceptorum grauitas, niſi addendo, demendoq. atq; grandiorem ſine ratione numerum aucupando, cõmode repreſentari non poſsit. Neque vero inficias ibo, quin cum omnis interpretandi ratio lubrica, ac difficilis ſit, tum hæc ipſa, quam ego in pleriſq. deſidero, omnium maximis difficultatibus impedita ſit. quippe quæ mediam quandam viam ingreſſa, extrema illa, de quibus dixi, vitioſa, atque corrupta defugiat. quam laudem nemo vnquam niſi magnis inſtructus ad intelligendum, agendumq. præſidijs præclare eſt mea quidem ſententia conſequutus. Veruntamen, quoniam res eſt præclara, atque doctorum omnium ſtudio, & exercitatione dignisſima, experietur, ſi me audiet, vnusquiſque, quoad licuerit, quantum in hoc genere aut ingenio conſequi, aut diligentia poſsit. Ac me quidem vt hoc ipſum in tribus præſertim oratorijs eius tentarem hoc tempore, animus impulit: tum vt multorum hoc à me in Patauino, Bononienſiq. gymnaſio

petentium

petentium summis studijs, honestissimisq. obsequerer, tum vero, vt consilij, iudicijq. huius de recta interpretandi ratione mei effigiem, si possem, aliquã adumbrarem. sic enim eos verti, vt neque diligentiam priorum in singulis verbis, quoad res pateretur, reddendis, neque spiritum posteriorum in sententia eo, qui à verbis dabatur, numero concludenda neglexerim, verum vt multum de ridicula illorum superstitione, sic non minimum de periculosa horum in conuertendo libertate detraxerim, ac vetere demum latinorum in dicendo, quoad eius fieri potuit, consuetudine conseruata, non sensa solum, sed verba etiam summi rhetoris referre cum aliqua breuitatis, & cuiusdam quasi in disputando sobrietatis eius æmulatione conatus sim. Fecit autem cum summum meum erga te studium, præstantiss. vir Horati, tum præcipuum quoddam de te iudicium, vt meæ huius, quæcunq. sit, lucubrationis opus voluerim in tuo potissimum nomine diuulgari. Etenim si tribuendum amori in eiusmodi re fuit aliquid, quem potius hoc munere ornarem, quàm te ipsum, quo neminem iampridem habeo, aut amicitiæ vetustate coniunctiorem, aut animi erga me propensione superiorem? si virtuti, ea primum nobilitas tua est, vt maximo quoq; honore dignissimus videaris, ea porro doctrina, vt de toto hoc genere vnus præter ceteros possis optime iudicare. cum præsertim satis cõstet, te cum domi tuæ fami-

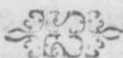
liæ

liæ vetustate, ac maiorum dignitate florere, tum ab ineunte ætate non in tota solum philosophia magna cum ingenij laude versatũ esse, verum, quod raro contingere solet, singularem quandam etiam interiorum harum litterarum notitiam adiunxisse. Vale. BONONIAE. Idib. Septembr. MDLXV.

ARISTOTELIS ARTIS RHETORICAE,

Carolo Sigonio Interprete,

LIBER PRIMVS.

Rhetoricam Artem esse.

HETORICA *respondet dialecticæ. ambæ enim de eiusmodi quibusdam rebus sunt, quæ communes, quodammodo, sunt omnium ad cognoscēdum, nec ullius scientiæ definitæ. itaque omnes utriusque quodammodo participes sunt. siquidem omnes quadam tenus & exquirere, ac quæstionem tueri, & defendere, atque accusare conantur. Ac ex uulgari quidem multitudine alii temere hæc faciunt, alii propter consuetudinem ab habitu. quoniam autem utroque modo contingit, profecto eadem etiam conficere ratione, & uia licebit. quamobrem enim consequuntur, quod uolunt tum qui consuetudine dicunt, tum qui casu, caussam perscrutari licet. id quod demum omnes artis munus esse concesserint.*

Artem rhetoricam ab alijs imperfecte traditam esse.

AC QVI *artem quidem hoc tempore orationum componunt, exiguam eius particulam tradiderunt. quia solæ fides artificiosæ, reliqua uero additamenta sunt. at hi de enthymematibus, quod corpus est fidei, nihil dicunt, de iis uero, quæ sunt extra rem, plurima tradunt. siquidem criminatio, & misericordia, & ira, et eiusmodi affectus animi non de re sunt, uerum ad iudicem referuntur. Quare si in omnibus esset iudiciis, perinde ac in nonnullisque nunc est ciuitatibus, & præsertim bene constitutis, nihil haberent, quod dicerent. omnes enim partim censent, ita leges oportere iubere, partim uero etiam obseruant, & prohibent, extra rem dicere; quemadmodum etiam in Areopago: recte ita statuentes, neque enim iudicem distorquere oportet, ad iram impellendo, aut inuidiam, aut misericordiam; quia perinde est, ac si quis regulam, qua usurus est, torqueat. præterea uero perspicuum est, controuersantis nihil esse, præterquam ostendere, rem esse, aut non esse, aut factam aut non factam esse; magna uero, an parua, aut iusta, an iniusta sit, quæ legislator non enodauit, ipsum nimirum iudicem oportere cognoscere, neque à controuersantibus discere. Ac maxime quidem conuenit, recte conditas leges omnia, quæcunque possunt, ipsas decidere, & quàm paucissima iis, qui iudicant, permittere; primùm, quia unum nancisci, & paucos facilius est, quàm multos, qui recte*

sentiant,

ſentiant, & poßint leges condere, & ius conſtituere; deinde legum lationes longa prouiſione animi fiunt, iudicia uero derepente, ut difficile ſit, eos, qui iudicant, iuſtum, ac utile recte reddere; quod autem omnium maximum eſt, quia legislatoris iudicium non de parte, neque de præſentibus, ſed de futuris, & de toto eſt, concio uero, & iudex de præſentibus iam, ac certis iudicant; quibus cum & amor demum, & odium, & proprium commodum coniunctum eſt ſæpenumero, ut ueritatem perſpicere amplius nequeant, ſed iudicio propria uoluptas, aut dolor officiat. Ac aliarum quidem rerum, quemadmodum dicimus, quàm paucißimarum conſtituere dominũ iudicatorem oportet; factum uero ſit, an non factum, futurum, an non futurum, ſit, an non ſit, iudicatoribus permittere neceſſe eſt. Quæ ſi ita habent, ſane perſpicuum eſt, quæ ſunt extra rem, eos tradere, qui cetera perſequuntur, ut quid oporteat proœmium, aut narrationem habere, atque unanquamque partium aliarum; quia nihil in iis præcipiunt aliud, quàm quo pacto cuiuſdam modi iudicatorem efficiant, artificioſas uero fides haudquaquam attingunt, hoc eſt, unde aliquis enthymematicus erit. Ob hanc enim cauſſam cum eadem ratio, ac uia concionum, iudiciorumq; ſit, cumq; pulchrior, & ciuilior concionum tractatio ſit, quàm contractuum, de illa quidem nihil loquuntur, de litigando uero præcipere omnes conantur; quia minus ſuppetit, quæ extra rem ſunt, in concionibus dicere, & minus malitioſa iuris diſputatione concio eſt, ſed communior. hic enim iudica-

tor propriis de rebus iudicat, ita ut nihil aliud opus ſit, quàm demonſtrare, ita ſe habere, ut ait ille, qui conſulit, in iudiciis uero non eſt hoc ſatis, ſed præſtat, auditorem arripere, quia de alienis rebus iudicium eſt. quo fit, ut ad ſe referentes, et ad gratiam audientes controuerſantibus largiantur, non autem iudicent. itaque multis in locis, ut modo dixi, lex extra rem dicere prohibet, ibi uero iudicatores ipſi hoc cuſtodiunt ſatis. Quoniam autem artificioſam methodum circa fides uerſari perſpicuum eſt, fides uero demonſtratio quædam eſt (tum enim fidem habemus maxime, cum demonſtratum eſſe opinamur) eſt autem oratoria demonſtratio enthymema, atque hoc, ut ſimpliciter dicam, fides eſt nulla potentior, enthymema uero ſyllogiſmus eſt quidã, de ſyllogiſmo uero æque omni uidere, dialecticæ eſt, aut ipſius totius, aut partis alicuius: profecto qui maxime poteſt uidere, ex quibus, et quo modo fiat ſyllogiſmus, hic etiam enthymematicus erit maxime, cum aſſumpſerit, in quibuſque uerſentur enthymemata, & quemadmodum à logicis differant ſyllogiſmis. etenim uerum, & ſimile uero eiuſdem eſt facultatis uidere. quin & homines ad uerum à natura facti ſunt ſatis, & plerunque ueritatem aſſequuntur. itaque ad probabilia coniicienda aptum eſſe eius eſt, qui ad coniiciendam etiam ueritatem eſt aptus. Ac quemadmodum quidem ceteri, & quæ ſunt extra rem, ad artem reuocent, & quare potius ad iuris diſputationem deflexexerint, patet.

Rhetoricam utilem esse.

VTILIS *autem est rhetorica, quòd uera, & iusta natura meliora sunt, quàm contraria, usque adeo ut nisi, prout conuenit, iudicia fiant, ex ipsis superari necesse sit. id quod reprehensione dignum est. deinde uero cum nonnullis, neq; si exquisitissimam habeamus scientiam, facile est ab illa persuadere loquendo; est enim doctrinæ ea, quæ refertur ad scientiam, ratio. hoc autem effici non potest. immo ex communibus fides, rationesque ducere necesse est, perinde ut in Topicis de colloquiis cum uulgari multitudine diximus. præterea uero contrarias res posse persuadere, non aliter, atq; in syllogismis, oportet; non ut faciamus utrunque, (neque enim prauas persuadere debemus) sed ne lateat, quo modo se habeat, & ut alium rationibus his iniuste utentem refutare possimus. ac aliarum quidem artium nulla contrarias res syllogismo concludit, sed dialectica, & rhetorica solæ hoc faciunt; quia peræque sunt ambæ contrariorum. subiectæ tamen res non eodem modo se habent, sed semper ueræ, & meliores natura facilius syllogismo concludi, meliusque persuaderi possunt, ut simpliciter dicam. ad hæc absurdum est, si turpe sit, non posse sibi corpore subuenire, oratione uero non sit turpe, quæ magis hominis propria est, quàm corporis usus. Quòd si quia ualde nocuerit, qui eiusmodi rationum facultate iniuste utatur: et hoc commune est aduersus omnia bona præter uirtutem, & maxime aduersus ea, quæ utilissima sunt, ut robur,*

ualetu-

ualetudinem, diuitias, rei militaris scientiam. hac enim aliquis proderit plurimum, si utatur iuste, & nocuerit, si iniuste. Ac non esse quidem unius cuiusdam generis definiti rhetoricam, sed perinde ac dialecticam, eamq; utilem esse, perspicuum est: neque fidem facere munus eius esse, sed uidere, quæ in quaque re ad fidem idonea, siue persuasibilia insint. neque enim medicinæ est, sanum facere, sed quatenus fieri potest, eatenus perducere; quippe cum & qui non possunt sanitatem consequi, liceat tamen curare recte: ad hæc uero eiusdem esse, uidere & persuasibile, & quod uidetur persuasibile, perinde ac in dialectica syllogismum, & qui uidetur syllogismus. neque enim sophisticus est in facultate, sed in præelectione; uerum hic quidem unus erit ex scientia, alter uero ex præ lectione, orator; ibi uero sophista quidem ex præelectione, dialecticus autem non ex præelectione, uerum ex facultate.

Rhetoricam esse facultatem uidendi quod idoneum sit ad fidem.

NVNC uero de hac methodo demus operam, ut & quo modo, & ex quibus proposita consequi poterimus, exponamus. Tanquam igitur deintegro ordientes reliqua, definito, quid ipsa sit, exequamur. Sit ergo rhetorica facultas uidendi, quod in quaque re ad fidem idoneum esse contingit. hoc enim nullius alterius est artis munus, quia aliarum unaquæque circa id, quod ipsi subiectum

est,

eſt, docendi uim, ac perſuadendi exercet; ut medicina circa ſanabile, & morboſum, & geometria circa affectus, qui accidunt magnitudinibus, & arithmetica circa numerum, ſimiliterq; reliquæ etiam artes, ac ſcientiæ: rhetorica uero de re data, ut ita dicam, exiſtimatur poſſe perſuaſibile commentari. quo fit, ut eam circa aliquod genus proprium definitam uim artis exercere negemus.

Fidem vnam eſſe artificioſam, alteram expertem artis.

FIDES *autem aliæ carentes artes ſunt, aliæ artificioſæ. carentia uero arte uoco, quæ nos non peperimus, ſed ante erant, ut teſtes, quæſtiones, ſyngraphæ, & quæ ſunt generis eiuſmodi. artificioſa uero dico, quæ per artem, & per nos parere poſſumus. quo fit, ut illis quidem uti, hæc uero inuenire debeamus.*

Fides artificioſas eſſe demonſtrationem, affectus, & mores.

FIDES *autem, quæ ratione pariuntur, in tres ſpecies diuiduntur. nam aliæ ſunt in moribus eius, qui dicit, aliæ in eo, ut aliquo modo afficiatur ille, qui audit, aliæ in ipſa ratione, propterea quia demonſtrant, aut demonſtrare uidentur. Ac propter mores quidem: quoties ita dicta fuerit oratio, ut fide dignum reddat eum, qui dicit; probis enim aſſentimur uehementius, ac citius, cum in*

omnibus

omnibus quidem rebus ſimpliciter, tum uero in quibus certi nihil eſt, uerum ambigitur, etiam utique. uerũ oportet, hoc etiam ope orationis uſuuenire, non autem, quia anticipatum opinione ſit, cuiuſdam modi eum eſſe, qui dicit; neque enim: perinde ac nonnulli dicendi artifices dicentis probitatem in Arte poſuerunt, quaſi mores ad fidei uim nihil proficiant, ſed potentiſsimam propemodum, ut ita dicam, fidem obtinent: propter auditores autem: quando ad affectum ab oratione compulſi ſint; neque enim eodem modo iudicia facimus dolentes, ac gaudentes, aut amantes, ac odio inflammati. qua de re uel ſola conari tradere, qui de dicẽdi arte nunc ſcribunt, aſſerimus. atque hæc quidem ſigillatim explanabuntur, tum cum de affectibus diſputabimus; propter rationes autem aſſentiuntur, cum uerum, aut quod uidetur, oſtenderimus ex iis, quæ in quaque re ſint, ad fidem accommodatis. Quoniam igitur fides per hæc fiunt, perſpicuum eſt, tria hæc conſequi eius eſſe, qui cõcludere ſyllogiſmo poſſit, & qui perſcrutari mores, ac uirtutes, & tertio loco qui, affectus, quidque ſinguli ſint, & quales nam, & ex quibus excitentur, & quo pacto. Ex quo efficitur, rhetoricam quaſi agnatum quiddam eſſe dialectices, & particulam eius, quæ de moribus eſt, diſputationis, quam par eſt appellare politicam. itaque ſuſcipit perſonam politicæ & rhetorica, & ii, qui ſibi hanc uindicant, partim propter inſcitiam, partim propter arrogantiam, partim propter alias etiam cauſſas humanas. eſt enim particula quædam dialectices, & ſimilitudo,

do, quemadmodum initio diximus. neutra enim earum de aliqua re definita ſcientia eſt, quo pacto ſe habeat, ſed parandarum rationum quædam facultates. Ac de ui quidem earum, & quo modo inter ſe affectæ ſint, ferme diſputatum eſt ſatis.

Demonſtrationem oratoriam enthymemate, & exemplo fieri: & quid eorum vtrunque ſit.

QVAE uero fides aut demonſtrando, aut ſpeciem demonſtrationis afferendo fiunt, ut in dialecticis una eſt inductio, altera ſyllogiſmus, alia, is qui ſpeciem præ ſe fert ſyllogiſmi, item hic eodem modo. eſt enim exemplum inductio, enthymema uero ſyllogiſmus. uoco autem enthymema oratorium ſyllogiſmum, exemplum uero inductionē oratoriam. omnes autem demonſtrādo fidem faciunt, aut exempla, aut enthymemata proferentes, & præter ea quodammodo nihil. Quare ſi omnino neceſſe eſt, ut ſyllogiſmo, aut inductione quodcunque, aut quencunq. demonſtremus (quod nobis liquet ex Analyticis) utrunque eorum cum utroque horum idem eſſe neceſſe eſt. Quid uero inter exemplum, & enthymema interſit, declaratur ex Topicis. ibi enim de ſyllogiſmo, & inductione ante dictum eſt, nempe, cum in multis, & ſimilibus ita ſe habere oſtenditur, ibi quidem inductionem eſſe, hic uero exemplum. at uero quibuſdam exiſtentibus, ex iis effici aliud quid præter ea, quia ea ſint, aut in totum, aut plerunque, ibi quidem ſyllogiſmum, hic uero enthymema uocari. Neque uero dubium eſt, quin utrunque

bonum species quoque rhetoricæ habeat. Si quidem perinde in his se res habet, ac in Methodicis dictũ est. sunt enim oratoriæ dictiones aliæ exemplares, aliæ enthymematicæ. itemq. oratores alii exemplares, alii enthymematici. nec uero minus ad fidem appositæ sunt orationes, quæ exemplis, sed uehementius perturbant enthymematicæ. caussam uero eorum, & quo modo utroque utendum sit, post dicemus. nunc de his ipsis apertius explicemus.

Quæ sit materia, & forma enthymematis.

QVONIAM *enim persuasibile est alicui persuasibile, atque unum quidem statim est ex se persuasibile, & credibile, alterum uero, quia ex talibus demonstratum uidetur esse; nulla uero ars intendit singulare, ut medicina, quod Socrati salubre sit, aut Calliæ, sed quod tali, aut talibus, (hoc enim est artificiosum, singulare autem infinitum est, & scientia comprehendi non potest:) sane nec rhetorica singulare probabile cõtemplabitur, ut quod Socrati, aut Hippiæ, sed quod talibus, perinde ac dialectica. etenim illa syllogismum colligit non ex quibuslibet. (uidentur enim quædam etiam delirantibus,) sed illa quidem ex iis, quæ rationem desiderant, rhetorica uero ex iis, quæ in consultationem cadere solent. Est autem munus eius & de rebus eiusmodi, de quibus consultamus, & artes non habemus, & inter eiusmodi auditores, qui non per multa contueri, neque altius perspicere poßint. consultamus autem de iis, quæ in utrunque modum se uidentur habere. nam de iis, quæ nequeunt*

queunt aliter aut facta, aut futura esse, aut se habere, consultat nemo, cum ita opinatur. neque enim aliter, quàm ita, potest suadere. Licet autem syllogismo concludere, & colligere alia quidem ex iis, quæ syllogismo ante conclusa sunt, alia uero ex iis, quæ syllogismo non sunt conclusa illa quidem, uerum syllogismum desiderant, quia non sunt probabilia; necesse est autem ex his illud nos commode assequi non posse propter longitudinem (iudicator enim ponitur esse rudis) hæc uero non esse persuasibilia, quia non ex confessis, neque probabilibus sunt. Quare necesse est, & enthymema, & exemplum de iis esse, quæ euenire possunt, ita ut sæpe etiam se habeant aliter; & ex paucis, & sæpenumero paucioribus, quàm ex quibus primus syllogismus existit. Si quid.n.horum fuerit notum, non est opus exponere. ipse enim id adiungit auditor. exempli gratia, quòd Dorieus ludis coronariis uicerit, satis est dicere, quia uicit Olympia. coronarios autē ludos esse Olympia, adiungere nihil attinet, quia notum est omnibus.

Enthymema ex verisimilibus, & signis constare, & quid eorum vtrunque sit.

QVONIAM *autem pauca sunt necessaria, ex quibus oratorii syllogismi existunt; pleraque enim, de quibus iudicia, & deliberationes sunt, possunt etiam aliter se habere; quæ enim agunt, de iis etiam consultant, & commentantur; quæ uero aguntur, omnia eiusmodi sunt, & nihil horum, prope dixerim, est ex necessitate; quæ uero plerunque acci-*

dunt, & eueniunt, ex eiuſmodi aliis concludantur, neceſſe eſt, neceſsaria uero ex neceſsariis, quod nobis liquet ex Analyticis: ſane dubium non eſt, quin ex quibus enthymemata ducuntur, alia neceſſaria futura ſint, plurima uero plerunque. ducuntur enim enthymemata ex ueriſimilibus, et ſignis, adeo ut utrunque eorum idem eſse cum horum utroque, neceſſe ſit. Veriſimile enim eſt, quod plerunque fit, non ſimpliciter tamen, ut definiunt quidam, ſed quod in iis rebus, quæ aliter ſe habere poſſunt, ita ſe habet ad id, cui eſt ueriſimile, ut quod eſt in toto ad id, quod eſt in parte. Signorum autem unum ita ſe habet, ut ſingularium aliquod ad uniuerſale, alterum uero ut uniuerſale aliquod ad particulare. horum uero quod neceſſarium eſt, tecmerium, quod non neceſſarium, caret nomine, quo diſtinguatur. Ac neceſsaria quidem dico, ex quibus conficitur ſyllogiſmus. itaque tecmerium ſignum eiuſmodi eſt; quia cum ſolui nō poſſe, quod dictum eſt, arbitrantur, tum allatum eſſe tecmerium arbitrantur, quaſi demonſtratum, ac terminatum ſit. tecmar enim, & terminus priſca lingua idem ualent. ſignorum autem unum eſt, ut ſingulare ad uniuerſale, perinde ut ſiquis diceret, ſignum eſſe, quòd ſapientes iuſti ſint, quia Socrates ſapiens fuit, & iuſtus. atque hoc quidem ſignum eſt. ſolui autem poteſt, quanuis quod dicitur uerum ſit, quia ſyllogiſmo concludi non poteſt. Alterum uero, ut ſiquis diceret, ſignum eſſe, quòd ægrotet, quia febri laborat, aut quòd peperit, quia lac habet, neceſsarium eſt. atque ex ſignis ſolum tecmerium eſt. ſolum enim, ſi uerum ſit, inſolubile eſt. Tertium uero, ut uniuerſale ad particulare ſe habet. ut ſiquis

dicat,

dicat, quòd febri laboret, signum esse, quia frequenter anhelet. solui autem & hoc potest, quanuis sit uerum. fit enim, ut & qui febri non laborat, anhelet. Ac quid quidem uerisimile sit, & quid signum, & tecmerium, & quid inter ea intersit, nunc quoque expositum est. dilucidius autem & de his, & propter quam caussam alia syllogismo concludi nequeant, alia uero cõcludantur, in Analyticis disputatũ est.

Quæ sit materia, & forma exempli.

EXEMPLVM autem inductionem esse, & cuiusmodi in rebus inductio, diximus. est autem neque ut pars ad totum, neque ut totum ad partem, neque ut totum ad totum, sed ut pars ad partem, simile ad simile, quoties utrunq; fuerit sub eodem genere, alterum uero altero notius sit. ueluti, quòd Dionysius affectabat tyrannidem, cum postulabat custodes, quia & Pisistratus antea affectans postulauit custodes, eosque adeptus tyrannidem occupauit, & Theagenes Megaris, & alii, quoscunque sciunt, exemplum omnes fiunt Dionysii, de quo nondum sciunt, propterea ne postulet. hæc autem omnia huic uniuersali subiiciuntur: qui affectet tyrannidem custodes postulare. Ac ex quibus quidem ducantur quæ ad demonstrandum appositæ fides uidentur, expositum est.

Verisimilia, & signa duci tum ex proprijs propositionibus, tum ex locis communibus.

Enthymematum

ENTHYMEMATVM *autem magna differẽtia est, eaq. omnes ferme maxime latet, quæ in dialectica quoque ratione syllogismorum uersatur. alia enim eorum in rhetorica, perinde atque in dialectica quoque ratione syllogismorum, existunt, alia uero in aliis artibus, & facultatibus, partim quidem extantibus, partim uero non dum compertis. quocirca latent auditores, & qui commodius illa attingunt, à se ipsis recedũt. Erit autem apertius quod dicitur, si pluribus exponetur. dico autem dialecticos, & oratorios syllogismos esse, de quibus locos dicimus; hi uero sunt, qui communiter de iustis, & naturalibus, & de ciuilibus, & de multis specie differentibus sunt, ut maioris, & minoris locus. neque. n. ex hoc licebit syllogismum colligere, aut enthymema proferre de iustis potius, quàm de naturalibus, aut quacunque de re. atqui hæc specie differunt. Propria uero quæ ex propositionibus existunt, quæ in unaquaque specie, genereque uersantur. ut, de naturalibus sunt propositiones, ex quibus neque enthymema, neque syllogismus est de moralibus. itemq; de his aliæ, ex quibus non erit de naturalibus. eodẽq. modo hoc se habet in omnibus. Et illa quidem nullo in genere prudentem efficient, quia in nulla re subiecta uersantur, hæc uero quo quis in propositiones meliora selegerit, clam aliam scientiam à dialectica, & rhetorica fecerit. etenim si in principia inciderit, non amplius dialectica, & rhetorica, sed illa demum erit, cuius principia tenet. maxima uero pars enthymematum ex his formis elicitur, quæ in parte sunt, & propriæ, minor uero ex communibus. Vt ergo in Topicis, item hic distinguendæ sunt enthymematum formæ,*

lociq;

lociq; ex quibus est assumendum. dico autem formas, proprias in unoquoque genere propositiones, locos uero, æque omnium communes. Ac prius quidem de formis doceamus, uerum genera rhetoricæ primum arripiamus, ut posteaquā quàm multa ipsa sint, tradiderimus, de his separatim elemēta, ac propositiones arripiamus.

Proprias propositiones duci ex finibus trium generum rhetoricæ, deliberatiuo, iudiciali, demonstratiuo. & quid eorū singula sint.

CETERVM *formæ rhetoricæ tres sunt, quia tot etiam sunt auditores orationum. Constat enim ex tribus oratio, ex eo, qui dicit, & re, de qua dicit, & eo, ad quem. finisq; ad hunc, auditorem inquam, refertur. Necesse est autem, ut auditor aut spectator sit, aut iudicator: iudicator uero aut rerum præteritarum, aut futurarum. est autem qui de rebus futuris iudicat, ut concio, qui uero de præteritis, ut iudex, qui uero de facultate, spectator. quare ex necessitate tria sunt genera orationum rhetoricarum, deliberatiuum, iudiciale, demonstratiuum. deliberationis uero unum est adhortatio, alterum dehortatio, quia semper & qui priuatim suadent, & qui publice cum populo agunt, alterum horum efficiūt; iudicii uero unum accusatio, alterum defensio, quia horū alterū facere necesse est eos, qui controuersantur; demonstratiui uero unū laus, alterū uituperatio. At uero tēpora cuiusq; horū sunt, suasori quidē futurū, quia de futuris suadet, qui aut hortatur, aut dehortatur, litiganti uero præteritum*

teritum; quia de factis semper alter accusat, alter defendit; demonstratiuo uero præsens aptißimum est illud quidem; quoniam ex iis, quæ insunt, laudant, aut uituperant omnes, assumunt tamen sæpe etiam præterita, recordantes, & futura, augurantes. Finis autem horum unicuique diuersus est, & tribus quidem triplex. suasori utile, & inutile, quia suasor tanquam melius suadet, dehortator tanquā deterius dehortatur, reliqua uero ad hoc simul aßumit, aut iustum, aut iniustum, aut honestum, aut turpe; litigantibus iustum, & iniustum, reliqua uero ad hæc & isti simul assumunt; laudantibus, ac uituperantibus, honestum, ac turpe, alia uero & isti ad hæc referunt. Esse autem unicuiq. eum, quem diximus, finem, signum est, quòd ceteris de rebus aliquando non disceptabunt; ut litigator, non esse factum, aut non nocuisse; at iniuste fecisse, nunquam confitebitur; neque enim iudicio opus esset. similiter uero qui suadent, cetera sæpenumero abiiciunt, se uero inutilia suadere, aut ab utilibus deterrere haudquaquam concederēt. utrum autem iniustum sit, uicinos in seruitutem adducere etiam nullam iniuriam inferentes, sæpenumero non considerant. Similiter uero & qui laudant, & qui uituperant, utiles ne res, an inutiles fecerit, non attendunt, uerum in laude sæpe etiam ponunt, quòd proprio neglecto commodo honesti aliquid gesserit. ueluti Achillem laudant, quòd Patroclo sodali opitulatus sit, cum sibi moriendum eße intelligeret, ac uiuere liceret. at eiusmodi mors illi honestior, uita uero utilis fuit. Ex his autem, quæ dicta sunt, apparet, primum de his rebus propositiones necessario esse habendas; quia tecmeria, & uerisimilia,

risimilia, & signa propositiones sunt oratoriæ. nam omnino syllogismus ex propositionibus constat, enthymema uero syllogismus est, ex iis, quas diximus, propositionibus cõstitutus.

Præter propositiones proprias etiam communes esse tenendas.

QVONIAM autem impossibilia gesta esse, aut gestum iri non possunt, sed possibilia, et quæ gesta non sunt, aut non erunt, ea aut gesta esse, aut gestum iri non possunt, necesse est, ut & suasor, & litigator, et demonstrator propositiones habeant de possibili, & impossibili, et an factum sit, nec ne, & an erit, nec ne. Iam uero quoniam omnes & qui laudant, atque uituperant, & qui adhortantur, atque dehortantur, & qui accusant, atque defendunt, non solum quæ dicta sunt, demonstrare conantur, sed etiam magnum esse, aut paruum quod bonum est, aut malum, aut honestum, aut turpe, aut iustum, aut iniustum, aut per se proferentes, aut contra inter se comparantes: sane dubium non est, quin & de magnitudine, ac paruitate, & maiori, ac minori, & in uniuersum, & de unoquoque propositiones habere oportuerit, ut quodnam maius bonum sit, aut minus, aut iniuria, aut ius. similiterq. de ceteris. Ac de iis quidem, quorum necessario sunt comparandæ propositiones, diximus. deinceps uero de unoquoque horum separatim est disserẽdum, nempe de quibus suasio, & de quibus demonstratiuæ orationes, tertio uero loco de quibus iudicia sint.

Quinque potiſsimum de rebus in genere deliberatiuo conſilium agitari.

AC *primum quidem ſumendum eſt, quibus de bonis, aut malis ſuaſor ſuadeat. ſiquidem non de omnibus, ſed de iis, quæ & fuiſſe, & non fuiſſe contingit: quæ uero ex neceſsitate aut ſunt, aut erunt, aut eſse non poteſt, quin ſint, aut fuerint, de his ſuaſio nulla eſt; neque uero de contingentibus omnibus, (ſunt enim quædã bona, quæ & natura, & à fortuna ſunt, ex iis, quæ contingit, ut ſint, & non, de quibus non eſt procliue conſilium) uerum de iis nimirum, de quibus eſt conſultatio. eiuſmodi uero ſunt, quæ naturam habent, ut ad nos referantur, & quorum principium originis eſt in nobis. eatenus enim conſideramus, quoad inueniamus, adminiſtrari ne à nobis poßint, an non poßint. Ac ſingula quidem diligenter enumerare, & in formas ea digerere, de quibus ſoliti ſunt agere, itemq. quoad fieri poteſt, de iis ad ueritatem diſſerere, in præſenti conari non attinet, quia rhetoricæ non eſt artis, ſed prudentioris, & uerioris, & quia multo plura ei nunc etiam ſunt tributa, quàm propria contemplatio ferat. quod enim ſupra etiam diximus, uerum eſt, rhetoricam conſtare tum ex Analytica ſcientia, tum ex politica, quæ de moribus eſt; ſimilem autem eſſe partim dialecticæ, partim ſophiſticis rationibus. quòd ſiquis aut dialecticam, aut hanc, nõ ut facultates, ſed ut ſcientias ornare conetur, clam naturam earum euertet, dum afferendis ornamentis tranſibit ad ſcientias ſubiectarum quarundam rerum, non autem duntaxat rationum. Veruntamen quæcunq; prompta ſunt ad*

ad explicandum, ac locum præterea meditandi ſcientiæ ciuili relinquunt, nunc etiam exponamus. Etenim ea, de quibus omnes deliberant, & de quibus ſuaſores loquũtur, quæ maxima, ferme quinque numero ſunt, hoc eſt de parandis pecuniis, & bello, ac pace, item de cuſtodia regionis, & iis rebus, quæ inuehuntur, & euehuntur, legibusq. inſtituendis. Ergo qui de parandis pecuniis conſilium daturus eſt, uectigalia ciuitatis noſse debebit, quæ, & quanta ſint; ut ſi quod deſit, adiungatur, & ſi quod minus ſit, augeatur; item ſumptus ciuitatis omnes; ut ſi quis ſit ſuperuacaneus, tollatur, & ſi quis maior, imminuatur; quia non ſolum iis, quæ adſunt, addendo, locupletiores euadunt, ſed etiam de ſumptibus detrahendo. hæc autem non ſolum ex priuatorum negociorum uſu intelligere poſſumus, uerum eorum etiam, quæ apud alios inuenta ſunt, hiſtoricum eſſe ad horum conſiliũ eſt neceſſe. De bello autem, & pace, copias noſſe ciuitatis, & quantæ iam adſint, & quantæ poſsint adeſſe, & quales ſint, quæ adſint, et ſi quæ poſsint accedere; itemq; bella quomodo, & quæ bellarit; neque uero ſuæ ſolum ciuitatis, ſed etiam finitimorum has res noſſe neceſſe eſt; aut etiam quibus cum glorioſum ſit, bellum gerere; ut cum potentioribus pax habeatur, cum inferioribus bellum gerere in ſua poteſtate poſitum ſit; & copias, utrum ſimiles, an diſsimiles; quia fieri poteſt, ut ea quoque ex parte ſuperiore, aut inferiore conditione ſimus. eſt autem neceſſe, earum etiam rerum cauſſa non domeſtica ſolum bella, ſed etiam aliena notaſse, quem euentum habuerint; quia natura comparatum eſt, ut ſimilia ex ſimilibus oriantur. Iam uero de cuſtodia

 regionis,

regionis, non ignorare, quo pacto custodiatur, sed & multitudinem nosse custodum, & formam, & loca præsidiorum. quod facere non potest, nisi qui peritus est regionis; ut &, si minor custodia sit, augeatur, & si qua superuacanea, minuatur, & opportuna loca potius tueantur. Præterea uero de annona, quanta in sumptum satis sit ciuitati, & qualis sit, quæ ibi nascitur, & quæ inuehitur, & quarum rerū exportationis, & quarum importationis indigeant; ut cum his & fœdera, & pactiones fiant. duorum enim ne in offensionem incurrant ciues, prouidere necesse est, & qui potentiores, & qui ad hæc utiles sint. Ad incolumitatem autem cum hæc omnia perspicere posse necesse est, tum non minimum est, de legum institutione cognoscere. est enim sita ciuitatis salus in legibus. quare necessarium est, scire, quæ sint formæ rerumpublicarum, & quales unicuique prosint, & à quibus euerti natura sua queant, tum reip. propriis, tum contrariis. dico autem euerti à propriis, quia præter optimam remp. aliæ omnes & remittendo, & intendendo labefectantur. ut populi dominatus non remittendo solum imbecillior euadit, ut ad extremum ad paucorum imperium peruenturus sit, sed etiam nimium intendendo. ut etiam grypitas, & simitas non solum, dum remittuntur, ad medium tendunt, sed etiam, cum nimium grypa, aut sima fiunt, ita nasum afficiunt, ut ne nares quidem esse uideantur. Proficit autem ad leges instituendas, non solum, quæ resp. utilis sit, in præteritas intuēdo, cognoscere, sed etiam alienas, quales qualibus conueniant, non ignorare. ex quo perspicuum est, ad legum lationem ambitus terræ ualere, quia hinc gentium

tium leges consequi licet, ad ciuilia uero consilia eorum, qui res gestas scriptis prodiderunt, historias. quæ omnia politicæ, non rhetoricæ opus sunt. Ac quæ quidem tenere, qui suasurus est, debet, quæ maxima, tam multa.

Proprias propositiones in deliberando duci ex beatitudine, & partibus eius.

EX *quibus uero & de his, & de aliis adhortari, aut dehortari debet, deinde dicamus. Est autem tum priuatim singulis, tum cõmuniter omnibus propositum quiddam, in quod intuentes & persequuntur, & fugiunt, atq; hoc est, ut summatim dicam, tum beatitudo, tum partes eius. Quamobrem exempli gratia sumamus, quid sit, ut simpliciter dicam, beatitudo, & ex quibus partes eius. de hac enim, & iis, quæ ad eã referuntur, & contrariis ei & adhortationes, & dehortationes oẽs existunt; quia quæ hanc pariunt, oportet agere, quæ uero euertũt, aut impediũt, aut cõtra efficiunt, non agere.*

De beatitudine, & partibus eius, bonis animi, corporis, & fortunæ.

SIT *ergo beatitudo bona actio cum uirtute; aut uita se ipsa contenta; aut uita cum incolumitate iucundissima; aut firma possessionum, & corporum constitutio cum facultate rerum harum conseruatrice, atque effectrice; quia fermè unum horum, aut plura omnes esse beatitudinem fatentur. Si ergo beatitudo est eiusmodi, necesse est, partes eius esse nobilita-*

nobilitatem, amicorum copiam, bonorum amicitiam, diuitias, liberorum probitatem, liberorum multitudinem, bonã senectutem; item corporis uirtutes, ut ualetudinem, pulchritudinem, robur, magnitudinem, certatricem facultatem; existimationem, honorem, bonam fortunam, uirtutem, aut etiã partes eius prudentiam, fortitudinem, iustitiam, temperantiam; quia ita maxime se ipso contentus erit, si ei suppetant tum quæ in ipso sunt bona, tum quæ extrinsecus: neq; enim alia sunt præter hæc. in ipso uero sunt, quæ in animo sunt, & quæ in corpore; extrinsecus uero nobilitas, & amici, & pecuniæ, & honor. præterea uero conuenire arbitramur facultates, & fortunam adesse: quia hoc modo uita maxime erit incolumis. sumamus igitur eodem modo, quid horum unumquodque sit. Ac nobilitas quidem est genti, ac ciuitati, indigenas, aut antiquos esse, & primos duces illustres, & ex ipsis multos ortos in iis rebus, quas æmulamur, illustres, priuatim autem nobilitas est aut à uiris, aut à mulieribus, tum legitima ab ambobus origo, tum, ut in ciuitate, primos claros fuiße aut uirtute, aut diuitiis, aut alia rerum earum, quæ in honore sunt, tum multos ex gẽte illustres fuisse tum uiros, tum mulieres, tum adolescentes, tum senes. Probitas autem liberorum, & multitudo non obscura sunt. est autem reip. probitas liberorum, si multa iuuentus adsit, eaq; bona; bona uero ex uirtute corporis, ut magnitudine, pulchritudine, robore, certatrice facultate; animi uero, temperantia, & fortitudo uirtutes iuuenis sunt; priuatim uero liberorum probitas, & multitudo est proprios liberos multos, & tales adesse, tum feminas, tum mares. feminarũ uero uirtus, corporis

poris quidem, pulchritudo, & magnitudo; animi uero temperantia, & operis studium sine illiberalitate. æque autem & priuatim, & publice, tum in uiris, tum in mulieribus, dãda est opera, ut eiusmodi singula adsint; quibus enim disciplina mulierũ uitiosa est, ut Lacedæmoniis, ii dimidia propemodum exparte beati non sunt. Diuitiarum uero partes sunt nummi, agri copia, locorum possessiones, itemq. suppellectilium possessiones, & pecorum, & mancipiorum multitudine, & magnitudine, & pulchritudine excellẽtium. Hæc autem omnia & incolumia, & liberalia, & utilia sunt. sunt autem utilia magis, quæ fructuosa; liberalia uero, quæ uoluptatis caussa. Fructuosa dico, ex quibus uectigalia; uoluptuaria, ex quibus nihil præter usum exigitur, quod quidem æstimandum sit. Finis autem incolumitatis est, eo in loco, et eo modo possidere, ut in se sit usus; proprietatis uero, aut cõtra, quoties in se sit alienatio. dico autẽ alienationem, largitionem, & uenditionem. omnino autem diuitiæ in usu potius, quàm in possessione consistunt. actus enim rerum eiusmodi, & usus diuitiæ sunt. Bona existimatio uero est, ab omnibus uirtute præditum iudicari, aut eiusmodi aliquid habere, quod expetant omnes, aut pleriq. aut boni aut prudentes. Honor aũt benificæ est signũ existimationis. honorantur aũt merito quidem, et in primis qui beneficiũ dederunt, uerũtamen honoratur etiam qui potest beneficiũ dare. beneficiũ uero est, quod pertinet ad salutem, & ad ea, quæ caussa sunt, ut simus, aut ad diuitias, aut ad aliquod aliorũ bonorum, quorum non est facilis comparatio, aut omnino, aut in eo loco, aut aliquando; multi enim ex rebus etiam, quæ

paruæ uidentur, honorem adipiſcuntur, uerum loca, & occaſiones cauſſam aſſerunt. Partes autem honoris ſunt ſacrificia, monumenta & uerſibus, & ſine uerſibus, præmia, luci, præſeſſiones, ſepulchra, ſtatuæ, uictus publici, barbarica, ut adorationes, & exceſſiones, munera apud quoſque pretioſa. eſt enim donum largitio poſſeſſionis, & ſignum honoris. itaque & qui pecuniarum, & qui honoris ſtudioſi ſunt, ipſa appetunt. ambobus enim ſuppeditant ea, quæ requirunt; eſt enim poſſeſſio, quam expetunt, qui pecuniarum ſunt ſtudioſi, & honorem continet, quem, qui honoris. Corporis autem uirtus, ualetudo. hæc uero eſt ita, ut expertes morbi ſint, qui corporibus utuntur. multi enim ualēt, ut de Herodico fertur, quos nemo ualetudinis cauſſa beatos fecerit, quòd ab omnibus abſtineant rebus humanis, aut plurimis. Pulchritudo uero in quaq; ætate diuerſa eſt. ac iuuenis quidem pulchritudo eſt idoneum corpus ad labores habere, tum ad curſum, tum ad uim, & iucundum eſſe aſpectu ad uoluptatem; itaque quinquertiones pulcherrimi, quia ad uim, & ad uelocitatem ſimul ſunt nati; uigentis autē, ad labores bellicos, iucundum autem eſſe uiſu cum terrore; ſenis uero, ad labores neceſſarios idoneum, indolens tamen, quia nihil habeat ex iis, quibus ſenectus læditur. Robur autem eſt facultas mouendi alterum, ut uult. neceſſe eſt autem mouere alterum aut trahendo, aut pellendo, aut tollendo, aut deprimendo, aut collidendo; quare robuſtus aut omnibus, aut nonnullis horum eſt robuſtus. Magnitudinis uero uirtus eſt, ſuperare proceritate, & altitudine, & latitudine pleroſque tanto magis, ut ne tardiores reddat motiones ob exuperationem.

exuperationem. Certatrix uero corporis uirtus constat ex magnitudine, & robore, & uelocitate. etenim uelox est robustus. qui enim potest crura proiicere quodammodo, & cito mouere, & longe, cursor est; qui uero premere, & tenere, palæstrita; qui uero ictu pellere, pugil; qui uero horum utroq;, pãcratiastes; qui uero omnibus, quinquertio. Bona senectus autem est tarditas senectutis cum indolentia. neque enim, si cito senescat, bona præditus est senectute, neque si uix quidem, sed cum dolore. est autem & inter corporis uirtutes, & fortunæ. etenim, nisi expers morbi sit, ac robustus, non carebit malo, neque indolens, & longæuus sine fortuna constiterit. Est autem quædam etiam præter robur, & ualetudinem alia facultas longæuitatis. multi enim sine corporis uirtutibus longæui sunt. uerum accurata harum rerum disputatio nihil ad præsentia pertinet. Multorum amicitia uero, & bonorum amicitia haudquaquam obscura sunt, definito amico; nempe eiusmodi esse amicum, qui, quæ bona esse alteri arbitratur, eorum est efficiens propter illum. cui ergo eiusmodi suppetunt multi, multis est instructus amicis; cui uero etiam boni uiri, probis est instructus amicis. Bona fortuna uero est, quorum bonorum caussa est fortuna, ea confici, & suppetere, aut omnia, aut plurima, aut maxima. caussa autem est fortuna cum nonnullarum rerum, quarum etiam sunt artes, tum multarum arte quoque uacantium, ut quarum natura, quas tamen contra naturã etiam esse cõtingit. ualetudinis enim ars est caussa, pulchritudinis uero, & magnitudinis natura. omnino uero eiusmodi bona à fortuna sunt, in quibus uersatur inuidia. est autem bonorum etiam,

quæ præter rationem, fortuna caußa, ut si alii fratres sint deformes, hic uero pulcher; aut si alii nõ uiderunt thesaurũ, hic uero inuenit; aut si uicinum attigit telum, hunc uero nequaquam; aut si non uenit, cum solus quotidie uentitaret, qui uero semel uenerunt, interierunt. hæc enim eiusmodi à bona fortuna profecta omnia existimantur. De uirtute uero, quoniam maxime proprius est, in quo de laudibus agitur, locus, tum, cum de laude uerba faciemus, erit disserendum. Ac quæ quidem spectare adhortantes, tanquam futura, aut præterita, & quæ dehortantes, oportet, perspicuum est. contraria enim sunt his.

De bonis, & utilibus confeßis, quæ ad beatitudinem referuntur.

SED *quoniam suasori finis propositus est utilitas; consultant autem non de fine, sed de iis, quæ referuntur ad finem; hæc autem sunt, quæ in actionibus utilia sunt; utile uero est bonum: sumẽda erunt elementa de bono, utiliq; simpliciter. Sit ergo bonum, quod ipsum sui caussa sit eligendum; & cuius caussa aliud eligimus; & quod expetunt omnia, aut omnia sensum habentia, aut mentem; aut si mentem adipiscerentur; & quæ mens unicuiq; dictauerit; & quæ mens, quæ in unoquoque est, unicuiq; dictauerit, illud est bonum unicuique; & quo præsente bene afficitur, & se ipso contentũ est; & quod se ipso contentum est; & quod res tales efficiendi, ac custodiendi uim habet; & quod res eiusmodi consequuntur; & quæ res contrarias prohibendi, & quæ interi-*

mendi

mendi uim habent; consequuntur autem bifariam; aut .n. simul, aut posterius; ut disciplinam quidem consequitur sciẽtia posterius, ualetudinẽ uero uita simul. efficiendi uero uim habẽt trifariã; alia ut ualere ualetudinis, alia, ut cibaria ualetudinis, alia, ut exercitatio, quia plerunq. efficit ualetudinem. His autem positis, necesse est, & adeptiones bonorum bonas esse, & depulsiones malorum. consequens est enim illi quidem non habere malum, simul, huic uero habere bonum, posterius. Et pro minore bono maioris adeptio, & pro maiore malo, minoris; quo enim excellit maius minore, hoc fit eius quidem adeptio, huius uero depulsio. Quin etiam uirtutes bonum esse, necesse est; quia ex his & bene afficiuntur, qui præditi sunt, & ipsæ bona efficiendi, atque agendi uim habent. de unaquaque uero & quæ, & qualis sit, dicendum est separatim. Et uoluptatem bonum esse; quia hanc omnia natura expetunt animantia. quare & iucunda, & honesta bona esse necesse est; illa enim uoluptatem efficiendi uim habent, honestorum autem alia iucunda, alia ipsa per se eligenda sunt. Vt autem de singulis agam, hæc bona sint necesse est, beatitudo; quia per se eligenda, & se ipsa contenta est, & eius caussa multa eligimus. Iustitia, fortitudo, temperantia, magnanimitas, magnificentia, & alii habitus tales; quia uirtutes animi sunt. Et ualetudo, & pulchritudo, & quæ sunt eiusmodi; quia uirtutes corporis sunt, & multas res efficiendi uim habent, ut ualetudo & uoluptatem, & uitam; itaque optima res uidetur esse, quia duarum rerum est caussa, quæ maximo apud uulgus in pretio sunt, uoluptatis, & uitæ. Diuitiæ; quia uirtus est possessionis, & multas res effi-

ciendi uim habet. Amicus, & amicitia, quia amicus est per se eligendus, & multas res efficiendi uim habet. Honor, existimatio; quia iucũda sunt, et multas res efficiẽdi uim habẽt, atque ea plerunque consequitur, ut adsint illa, propter quæ honore afficiuntur. Facultas, dicendi, agendi; quia eiusmodi omnia uim bona efficiendi habent. Item ingenium, memoria, docilitas, solertia, omnia eiusmodi; quia facultates hæ bona efficiendi uim habent. similiter uero etiam scientiæ omnes, & artes. Et uita; quia etiam si nihil boni aliud sequeretur, res est per se eligenda. Et iustum; quia quoddam est communiter utile. Atque hæc quidem ferme bona confessa sunt.

De bonis, & vtilibus controuersis.

I N *controuersis autem ex his syllogismi existent. Cui contrarium est malum, & illud bonum. Et cuius contrarium inimicis prodest; ut si timidos esse maxime prodest inimicis, sine dubio fortitudo res est maxime ciuibus salutaris. Et omnino quod est contrarium ei, quod inimici uolunt, aut quo lætantur, commodum uidetur. itaque recte dictum est:* Certe gaudebit Priamus. *neq; uero est ita semper, sed plerunque. nihil enim prohibet, quin idem aliquando aduersariis prosit; unde dicitur, mala conciliare homines, quoties idẽ ambobus noceat. Et cuius non est nimium, id est bonum. quod uero maius sit, quàm oportet, malum. Et cuius caussa multi labores suscepti, aut sumptus facti sunt; quia speciem iam habet boni, taleq. iam ut finis existimatur, finisq. multarum rerum. finis autem bonum est. unde illa dicta sunt:*

Et

Et Priamo famam. *item:* Turpe manere diu est: *& prouerbium illud :* In foribus hydriam. *Et quod multi expetunt, & de quo certatur, speciem habet; quia quod omnes expetunt, id bonum erat, multi uero perinde, ac omnes uidentur. Et quod est laudabile; quia nemo laudat, quod non est bonum. Et quod inimici, & praui laudant; quasi enim omnes iam confitentur, si & qui incommodum acceperunt; quia enim perspicua res est, confitentur. Vt etiam praui, quos amici uituperant, & boni, quos inimici non uituperant. itaque se conuicio affectos sine caussa suspicati Corinthii sunt à Simonide, cum scripsit :* Corinthios non accusat Ilium. *Et quod prudentium aliquis, aut bonorum uirorum, aut mulierum iudicio suo prætulit, ut Vlyssem Minerua, & Helenam Theseus, & Alexandrum deæ, & Achillem Homerus. Et omnino quæ sunt præeligenda. præeligunt autem facienda & ea, quæ diximus; & quæ inimicis sunt mala; & quæ amicis bona; & quæ fieri possunt; hæc uero bifariam, tum quæ fiunt, tum quæ facile fiunt. (facilia uero, quæ sine molestia, aut breui tempore; quia difficile definitur aut molestia, aut longitudine temporis.) & si ità, ut uolunt; uolunt autem uel nihil mali, uel minus, quàm boni; hoc autẽ erit, si aut lateat pœna, aut certe sit modica. Et quæ sunt propria, & quæ nullius, & eximia; quia honor ita suppetit magis. Et quæ conueniunt ipsis; qualia sunt, quæ pro genere, opibusq. conueniunt. Et quæ sibi putant deesse, quanuis sint exigua; quia nihilo secius ea præeligunt faciẽda. & quæ ad conficiendum facilia sunt, quia fieri possunt, tanquam facilia; (ad conficiendum uero facilia sunt, & quæ omnes, aut*

pleriq.

pleriq. aut pares, aut inferiores recte gesserunt.) & in quibus gratificabuntur amicis, aut molestiam afferent inimicis; & quæ administranda præeligunt ii, quos admirantur; & in quibus ingeniosi sunt, ac periti; facilius enim putant, se recte gesturos; & quæ uilis nemo; quia sunt laudabilia magis; & quorum sunt appetentes; quia non solum iucundum, sed etiam melius uidetur; & in quibus præcipue singuli tales, ut uictoriæ cupidi, si uictoria aderit, honoris, si honor, pecuniarum, si pecunia, & alii eodem modo. Ac de bono quidem, & utili, ex his de promendæ fides sunt.

De maiore, ac minore bono, ac vtili.

QVONIAM autem sæpenumero confitentes, utrunque utile esse, de eo controuersantur, quod magis sit, deinceps de maiore bono, et magis utili differendum est. Sit ergo quod superat, tantum, & amplius, quod superatur uero id, quod inest. ac maius quidem semper, & plus præ minori; magnũ uero, & paruum, & multum, & paucum præ multarum rerum magnitudine. & quod superat quidem, magnũ, quod deficit uero, paruum; & multum, & paucum eodem modo. Quoniam igitur bonum dicimus, & quod ipsum sui caussa, & non alius est eligendum; & quod omnia appetunt; & quod mentem, ac prudentiam adepta eligerent; & quod efficiendi, & quod custodiendi uim habet; & quod quæ sunt eiusmodi consequuntur; id autem cuius caussa, finis est; finis autem est, cuius caussa cetera; huic uero bonum, quod erga ipsum hæc passum est: sane necesse est, quæ plura sunt uno,

aut

aut paucioribus, adnumerato uno, aut paucioribus, maius item bonum esse; quia superat, quod autem inest, superatur. Et si maximum maximo præstet, etiam ipsa ipsis, & si omnia ipsa ipsis, etiam maximum maximo, ut si maximus uir maxima muliere maior, etiam omnino uiri mulieribus maiores, et si uiri omnino mulieribus maiores, etiam uir maximus maxima muliere maior. proportionem enim habent exuperantiæ generum, & rerum, quæ in eis sunt, maximarum. Et quando huic quidem illud fuerit consequens, hoc autem illi nequaquam. consequitur autem aut simul, aut deinceps, aut facultate; inest enim usus consequentis in alterius. consequitur autem simul ualetudinem uita, hæc uero eam nequaquam, posterius autem disciplinam scientia, facultate uero sacrilegium surreptio. Et quæ maius ipso superant, maiora; quia & quod maius est, superent necesse est. Et quæ maioris boni efficiendi uim habent, maiora; hoc enim erat maiora efficiendi uim habere. Et cuius efficiens maius, eodem modo, si enim salubre eligendum est magis iucundo, & maius bonum est, etiam sanitas iucunditate erit maior. Et quod magis est eligendum propter se eo, quod non propter se, ut robur salubri; illud enim non sui caussa, hoc uero sui; idq; erat bonum. Et si unum quidem sit finis, alterum uero non finis; hoc enim alius caussa, illud uero sui, ut exercitatio caussa bonæ affectionis corporis. Et quod minus indiget altero, aut alteris; quia se ipso contentũ est magis. minus uero indiget, quod paucioribus, aut facilioribus indiget. Et quoties unum quidem sine altero non sit, aut non possit fieri, alterum uero sine illo; est enim seipso contentum

magis,

*magis,quod non indiget.quare maius bonum uidetur. Et si sit principium,alterum uero non principium.Et si sit caussa,alterum uero non caussa,propter eandem rationem;quia sine caussa, aut principio non potest esse,aut fieri. Et ex duobus principiis,quod à maiori principio, maius. Et ex duabus caussis,quod à maiori caussa,maius. Et uicissim ex duobus principiis,quod est maioris principium,maius,& ex duabus caussis,quod maioris est caussa, maius.perspicuum est igitur ex iis,quæ dicta sunt utroque modo maius posse apparere.etenim si unum principium sit,alterum non principium,maius esse existimabitur. & si non principium,alterum uero principium;quia finis maior est, & non principium;ut Leodamas cum Callistratum accusaret,dixit, qui cõsilium dedit eo,qui patrauit,magis peccasse;quia factum non fuisset, nisi consilium dedisset: iterum uero cum Chabriam,eum,qui patrasset,eo,qui consilium dedisset;quia huius rei caussa consilium dant,ut agant.Et rariora copiosis, ut aurũ ferro, cum minus utile sit;quia maior est possessio, propterea quia difficilior ẽ. Alio uero modo copiosa raris; quia usus præstat.quod enim sæpe, præstat ei,quod raro;unde dicitur:*Optima quidem aqu. *Et omnino difficiliora facilioribus;quia rariora. Alio uero modo faciliora difficilioribus;quia se habent ita,ut uolumus.Et cuius cõtrariũ maius. Et cuius priuatio maior. Et uirtus non uirtute,& uitiũ nõ uitio,maius;quia illa fines,hæc non fines.Et quorum opera honestiora,aut turpiora,ipsa maiora.Et quorum uitia,aut uirtutes maiores,etiam opera maiora; quoniam ut caussæ, atque principia,item euenta,& ut euenta,item caussæ,atq; principia.*

principia. Et quorum exuperantia magis eligenda, aut magis honesta: ut exquisite uidere eligendum est magis, quàm odorari: quare aspectus, quàm odoratus. & sodaliū studiosum esse potius, quàm pecuniarum honestius est, quare studium etiam sodalium, quàm studium pecuniarum. Et contra, meliorum exuperantiæ, meliores, & honestiorum, honestiores. Et quorum cupiditates honestiores, & meliores; quia maiores appetitiones maiorum rerum sunt semper. & honestiorum, aut etiam meliorum cupiditates, meliores, aut honestiores propter eandem rationem. Et quorum scientiæ honestiores, aut magis probæ, etiam res honestiores, & magis probæ: ut enim se habet scientia, item ueritas. præcipit autem unaquæque eam, quæ sui est. Et scientiæ rerum magis probarum, & honestiorum, ex proportione propter eādem rationem. Et quod iudicarent, aut iudicarunt prudentes, aut omnes, aut uulgares, aut pleriq;, aut optimi bonum, aut maius esse, id ita se habere necesse est, aut simpliciter, aut si pro prudentia iudicassent. Est autem hoc commune etiam in aliis. etenim quid, & quantum, & quale perinde se habet, ac scientia, prudentiaq; præscripserit. Sed de bonis diximus. definitum est autem bonum id esse, quod prudentiam adeptæ res unaquæq; eligeret. ex quo perspicuum est, & maius id esse, quod magis prudentia dictat. Et quod melioribus inest, aut simpliciter, aut quatenus sunt meliores, ut fortitudo robore. Et quod eligeret melior, aut simpliciter, aut quatenus melior est. ut iniuriam accipere potius, quàm inferre; hoc enim iustior eligeret. Et iucundiora minus iucūdis; quia iucunditatem omnia persequuntur, ipsiusq. caussa

cupiunt iucunditate perfundi.his autem & bonum, & finis est definitus. iucundiora uero sunt, & quæ minus molesta, & quæ diutius sunt iucunda. Et honestiora minus honestis; honestum enim est, aut quod est iucũdum, aut quod propter se eligendum. Et quorum ipsi sibi ipsis, aut amicis caussæ esse cupiunt magis, hæc maiora sunt bona, quorum uero minime, maiora mala. Et diuturniora minus diuturnis. Et firmiora infirmioribus; præstat enim usus eorum quidem, tempore, horum uero uoluntate. quoties enim uelint, præsto est magis rei firmæ usus. Et ut ex coniugatis, & similibus casibus, item alia consequuntur: ut si fortiter honestius, & magis eligendum est, quàm temperanter, etiam fortitudo magis eligenda, quàm temperantia, & fortem esse, quàm temperantem esse. Et quod omnes eligunt, eo, quod non omnes. Et quod plures, quàm quod pauciores; bonum enim erat, quod omnes expetunt. quare etiam maius, quod magis. Et quod cõtrouersantes, aut inimici, aut iudicantes, aut quos hi iudicant; illud enim perinde est, ac si omnes assererent, hoc uero, ac si potentes, atque scientes. Et aliquando quidem, quod omnes participant, maius est; quia dedecus est, non participare: aliquando uero, quod nemo, aut quod pauci; quia rarior res est. Et laudabiliora; quia sunt honestiora. Et quorum honores maiores, eodem modo; honor. n. ut pretium quoddam est. Et quorum mulctæ maiores. Et quæ confessis, aut iis, quæ magna uideantur, maiora. Et eadem in partes diuisa, maiora uidentur. plurium enim exuperantia uidetur. unde etiam poeta inquit, illam Meleagro, ut exurgeret, persuasisse exponentem: ‘Quot mala

mortales

mortales ſubeant, quorum oppida capta, Et populum ſternunt, tectisque incendia miſcent, Abripiunt alij natos. *Et componere, & coædificare, more Epicharmi, cum propter eandem cauſſam, ac diuiſio, quia compoſitio exuperantiam multam oſtēdit; tum quia principium rerum magnarum, & cauſſa uidetur. Quoniam autem difficiliora, & rariora maiora, etiam occaſiones, & ætates, & loca, & tempora, & facultates magnitudinem afferunt; ſi enim ſupra opes, & ſupra ætatem, & ſupra pares, & ſi ita, aut ibi, aut tunc, magnitudinem habebit, & rerum honeſtarum, & bonarum, & iuſtarum, & contrariarum. unde & epigramma in Olympionicem:* Duram humeris corbem geſtans paulo ante ferebam Ex Argo piſces ſedulus ad Tegeam. *& Iphicrates ſe ipſum laudauit, inquiens:* Ex quibus hæc aſſuerunt. *Et natiua aſcitis; quia difficiliora. unde etiam poeta inquit:* Ipſe à me edoctus ſum: *Et rei magnæ maxima pars, ut Pericles cum funebrem orationem haberet, iuuentutem ex ciuitate ſublatam eſſe, perinde ac ſi uer ex anno exemptum fuiſſet. Et quæ in maiore neceſsitate utilia, qualia quæ in ſenectute, & morbis. Et ex duobus quod eſt propinquius fini. Et quod huic, quàm ſimpliciter. Et poſsibile impoſsibili; quia illud ſibi, hoc uero non item. Et quæ in fine uitæ; quia quæ ad finem fines ſunt magis. Et quæ ad ueritatem pertinent iis, quæ ad opinionem. eius uero quod ad opinionem, terminus eſt, quod, ſi latiturus eſſet, non eligeret. itaque beneficium accipere, quàm dare, magis eligendum uidetur; quia illud, etiam ſi lateat, eliget; beneficium autem dare, ſi lateat, electurus non uidetur. Et quæcunque eſſe magis, quam exi-*

ſtimari uolunt; quia ad ueritatem pertinent magis. itaque iuſtitiam etiam rem paruam inquiunt eſſe, quia exiſtimari, quàm eſſe, eligendum eſt magis; ualetudinem autem nequaquam. Et quod ad multas res utilius eſt, ut ad uiuendum, et bene uiuendum, et uoluptatem, & res honeſtas adminiſtrandas. itaque & ualetudo, & diuitiæ maxima eſſe exiſtimantur, quia hæc continent omnia. Et quæ minus moleſta, & quæ cum uoluptate ſunt; quia plura uno ſunt. quò fit, ut & uoluptas bonum ſit, & indolentia. Et ex duobus, quod eidem adiunctum eſt, maius totum reddit. Et quæ non latent, cum adſunt, quàm quæ latent. hæc enim ad ueritatem pertinent. itaque diuitem eſſe maius bonum uidebitur, quam exiſtimari. Et quod carum eſt, & aliis quidem ſolum, aliis uero cum aliis. quo fit, ut non æque plectatur, ſi quis altero præditum oculo excæcauerit, ac ſi duobus; quia rem carã eripuit. Atq; ex quibus quidem fides ducere adhortando, ac dehortando conueniat, ferme expoſitum eſt.

Reſpublicas cognoſcendas eſſe ſuadenti.

MAXIMVM autem, ac potentiſsimum omnium eſt, ut perſuadere, & egregie conſilium dare poſsimus, reſpublicas omnes aſſumere, & inſtituta cuiuſque, ac leges, utilitatesque diſtinguere. perſuadentur enim omnes utilitate. utile autem eſt id, quod remp. conſeruat. principatus autem eſt ipſum principis edictum. principatus uero pro rebuspublicis ſunt diſtincti. quot enim reſpublicæ, tot & principatus. ſunt autem reſpublicæ quattuor, populi dominatus, paucorum, optimatum, unius. quare quod principatum obtinet, & iudicium,

cium, harum ſane pars, aut totum exiſtet. Eſt autem popularis ſtatus reſpublica, in qua ſorte mandant magiſtratus. paucorum uero, in qua qui cenſu; optimatum autem, in qua qui diſciplina, (diſciplinam uero uoco, quæ lege cōſtituta eſt; nam qui legibus ſteterunt, in optimatum rep. præſunt. hos autem optimos uideri neceſſe eſt, unde hoc quoque nomen aſſumpſit.) unius uero ſecundum nomen eſt, in qua unus rerum omnium princeps eſt. harum autem quæ deſcriptionem aliquam habet, regnum, indefinita uero tyrannis. Ac ſane cuiusque reip. finem nō ignotum eſſe oportet, quia eligunt quæ ad finem. eſt autem populi quidem finis libertas, paucorum uero diuitiæ, optimatum autem diſciplina, & leges, tyrannidis autem cuſtodia. ex quo perſpicuum eſt, quæ ad finem cuiusque pertinēt, inſtituta, leges, utilitateſq. diſtinguendas eſſe. ſiquidem eligunt ad hunc referētes. Quoniam autem fides non ſolum demonſtratiua, ſed etiam morata oratione fiunt, (quia enim cuiuſdammodi uidetur orator, fidem habemus, ideſt ſi bonus uideatur, aut beneuolus, aut uterque,) ſane reip. cuiuſque inſtituta tenere debebimus. mores enim cuiuſque aptiſſimos eſſe ad perſuadendum apud unamquanque neceſſe eſt. hi uero ex iiſdem comparabuntur. mores enim ex præelectione elucent, præelectio uero refertur ad finem. Ac quæ quidem affectanda ſint eis, qui adhortantur, tanquam futura, aut præſentia, & ex quibus fides de utili ſint ſumendæ, itemq. de rerump. moribus, ac legibus, & ex quibus, & quomodo abundabimus, quatenus præſenti aptum eſt tempori, dictum eſt. nam in Politicis hæc tractata ſunt diligentius.

hæc

Proprias propoſitiones in laudando, & vituperando duci ab honeſto, ac turpi, & virtute, ac vitio, & quæ ipſa ſint.

POST *hæc autem dicamus de uirtute, ac uitio, & honeſto, ac turpi, hæc enim propoſita ſunt laudatori, ac uituperatori. fiet enim ut de his diſputantes ſimul & illa aperiamus, ex quibus cuiuſdammodi ſecundum mores iudicabimur. quæ ſecunda fides erat. ex iiſdem enim & nos, & alium fide dignum reddere poterimus ad uirtutem. Quoniam autẽ accidit, ut ioco, et ſerio laudemus ſæpenumero non ſolum hominem, aut deum, ſed res etiam inanimatas, & reliquorum animantium quodlibet, eodem modo & de his propoſitiones erunt parandæ. quare quodammodo exempli gratia de his etiam diſſeramus. Honeſtum igitur eſt, quod per ſe eligendum cum ſit, laudabile ſit; aut bonum cum ſit, iucundum ſit, quia bonum. Si autem hoc eſt honeſtum, uirtutem honeſtam eſſe neceſſe eſt; quia cum bona ſit, laudabilis eſt. uirtus autem, ut uidetur, facultas eſt paratrix, conſeruatrixq. bonorum; & facultas benefica multarum rerũ, & magnarum, & omnium in omnibus. Partes autem uirtutis ſunt iuſtitia, fortitudo, temperantia, magnificentia, magnanimitas, liberalitas, manſuetudo, prudentia, ſapientia. Neceſſe eſt autem maximas eſſe uirtutes, quæ ſint utiliſſimæ aliis; ſi quidem uirtus facultas eſt benefica. propterea enim iuſtos, et fortes ſummis honoribus afficiunt, quia illa in bello, hæc uero etiam in pace ipſis eſt ſalutaris; deinde liberalitas; quia effundunt, & de pecuniis non contendunt, quas magnopere alii*

alii expetunt. Est autem iustitia uirtus, per quam suum quisque retinet, & ut lex, iniustitia uero, per quam aliena, non ut lex. Fortitudo autem, per quam honestas in periculis obeunt actiones, & ut præcipit lex, et legi obtemperant, timiditas uero contra. Temperantia uero uirtus, per quam aduersus uoluptates corporis ita afficiuntur, ut præcipit lex. intemperantia uero cõtra. Liberalitas autem quæ benigne facit in pecunias, illiberalitas uero contra. Magnanimitas uirtus magna conferens beneficia. Magnificẽtia uirtus, quæ magnitudinem in sumptibus adhibet; pusillanimitas, et paruificentia contra. Prudentia uirtus est rationis, per quã bene consultare possunt de bonis, & malis, quæ ad beatitudinem dicta sunt. Ac de uirtute quidem, & uitio in uniuersum, et de partibus dictum est in presenti tempore satis. de reliquis autem non est difficile uidere. Perspicuum est enim, necesse esse & efficientia uirtutis esse honesta, quia ad uirtutem. Et quæ à uirtute efficiuntur, cuiusmodi sunt & signa uirtutis, & opera. Quoniam autem signa, & eiusmodi res, quæ sunt boni uiri opera, aut perpeßiones, honesta sunt, necesse est, quæcunque fortitudinis opera, aut signa fortitudinis, aut fortiter gesta sunt, esse honesta. Et iusta, et quæ iuste susceptæ actiones sunt, perpeßiones uero nequaquam. in hac enim uirtute sola non semper est honestum, quod iuste; sed damnari turpius est iuste, quam iniuste atq; in aliis uirtutibus eodem modo. Et quorum præmia honor, honesta. Et quorum honor potius, quàm pecuniæ. Et quæ hauquaquam sui gratia agit aliquis ex rebus eligendis. Et quæ simpliciter bona, ut quæ pro patria gessit aliquis ratione

ne sui posthabita. Et quæ natura bona. Et quæ haudquaquam sibi bona; quia sui gratia sunt talia. Et quæ accidit, ut mortuo adsint potius, quàm uiuenti; quia quæ uiuenti, continent magis quod sui gratia. Et quæ opera aliorum sunt gratia; minus enim sui. Et quæ bene gesta sunt in alios, non autem in se. Et in eos, qui beneficium dederunt; quia iustum. Et beneficia collata; quia non in se. Et contraria iis, quorum pudore afficiuntur; turpium enim pudet et loquentes, & facientes, & loquuturos, & facturos, quemadmodũ Sapho respondit, cum diceret Alcæus: Volo quid dicere, at me impedit pudor: Si venisses in bonarũ rerũ desideriũ, aut honestarum, nec malum dicere lingua moliretur, haudquaquam pudor occuparet oculos tuos, sed de rebus iustis loquereris. *Et quibus anguntur nullo timore perculsi; quia in bonis, quæ ad opinionem pertinent, hunc in modum afficiuntur. Et eorum, qui natura meliores sunt, uirtutes honestiores, itemq; opera, ut uiri, quàm mulieris. Et fructuosa aliis potius, quàm sibi; quo fit, ut & iustum, & iustitia sit honesta. Et inimicos ulcisci potius, quàm reconciliari; quia retribuere iustum est, iustum autem honestum, fortisq; hominis est, non cedere. Et uictoria, & honor ex honestis; quia eligenda, quanuis frugifera non sint, & uirtutis excellentiam arguunt. Et quæ magis, magis. Et quæ nõ uiuentẽ sequuntur. Et quæ consequitur honor. Et quæ excellunt. Et quæ soli adsunt, honestiora; quia ad memoriam illustriora. Et prædia infrugifera; quia liberaliora. Et quæ apud singulos propria, honesta. Et quæ signa sunt earum rerum, quæ apud quosq; laudantur. ut Lacedæmone comã alere,*

alere, honestum; quia libertatis est signum; qui nanq. gerit comam opus aliquod seruile haud sane facile efficit. Et nullā operosam artem exercere; quia liberi hominis est haudquaquam alteri uiuere. Assumenda uero sunt etiam quæ uicina sunt iis, quæ adsunt, tanquam idem ualentia tum ad laudem, tum ad uituperationem; ut cautum, ac animosum timidum, ac insidiosum; & stolidum, frugi; & indolentem, mitem, atque unumquodq. ex consequentibus semper iuxta id, quod est optimum; ut iracundum, ac furiosum, simplicem; & contumacem, magnificum, ac grandem; & qui sunt in exuperationibus æque ac si sint in uirtutibus, ut audacem, fortem; & asotum, liberalem; quia cum probabitur multitudini, tum simul uim habebit paralogismi ex caussa. si enim ubi non est necesse, promptus est ad excipienda pericula, multo magis existimabitur, ubi honestum; et si promptus est ad largiendum quibuslibet, etiam amicis; quia excellentia uirtutis est, bene de omnibus promereri.

Laudatorem in eos, apud quos laudet, & quos laudet, intueri debere.

CONSIDERANDVM porro etiam est, apud quos laudes; quia, ut Socrates dicebat, Athenienses inter Athenienses laudare, nihil negotii est. oportet autē quod apud quosq. in honore est, dicere, quasi suppetat, ut inter Scythas, aut Laconas, aut philosophos. Et omnino quod honoratū est, redigere ad honestum; quia uicinum existimatur. Et quæcūque prout conueniebat, ut si res dignas maioribus, et iis, quas

ante administrauit, quia pertinet ad beatitudinẽ, & honestum est adaugere honorem; aut si contra, quàm conueniebat, ad id, quod melius, atq. honestius; ut si in secunda quidem fortuna moderatus, in aduersa uero magnanimus; aut opibus auctus, melior, ac placabilior fuit. tale autem est illud Iphicratis: Ex quibus in quæ. *& Olympionicæ:* Duram humeris corbem gerens paulo ante. *atque illud Simonidis:* Quæ genitorem habuit regem, fratresque, virumque. *Quoniam autem ex actionibus laus existit, propriumque boni uiri est, ex prælectione, danda est opera, ut ostendamus, egisse ex prælectione. proficit autem, si sæpius uideatur egisse. quare quæ casu, & quæ fortuna, æque, ac si ex prælectione, sumenda. si enim multa, & similia proferantur, signum uirtutis esse, & prælectionis existimabitur. Est autem laus oratio, quæ uirtutis magnitudinem indicat. quare actiones demonstrandum est tales esse. encomium uero operum est. quæ uero circum sunt, ad fidem, ut nobilitas, & disciplina; quia uerisimile est, ex bonis bonos, atque ita educatũ talem esse. itaque encomio ornamus eos quoque, qui egerunt. opera uero signa sunt habitus; quia laudaremus etiam, qui non egisset, si talem esse crederemus. Felicitatio uero, & beatio inter se sunt eadem, at cum his non eadem. uerum ut beatitudo uirtutem, sic beatio continet hæc.*

Laudem, & consilium esse affinia.

HABENT *autem communem formam laus, & consilia: quia quæ in consilio dando præciperes, ea si dicendo traiiciã-tur.*

tur, encomia fiunt. quoniam igitur tenemus, quæ agere, & qualem esse oportet, hæc tanquàm præcepta edentes dicendo traiicere, atq; conuertere debemus. exempli gratia, quòd non conuenit fortunæ bonis efferri, sed suis, ita quidem dictum præcepti uim obtinet, at uero ita, laudis: efferens se se non fortunæ bonis, sed suis. Quare cum laudare uolueris, uide, quid præciperes, & cum præcipere, uide, quid laudares. dictio uero necessario opponetur, quoties illud probibens, hoc non prohibens traiicietur.

Amplificationem adhibendam esse ad laudem.

ADHIBENDA *porro multa etiam sunt eorum, quæ uim habent amplificandi, ut si solus, aut primus, aut cum paucis, aut ille præcipue fecit. sunt enim hæc omnia honesta. & quòd tempore, & occasione, ea uero contra, quàm conueniebat. Et si sæpius idem recte administrauit; quia magnitudinem habet, & non à fortuna, sed ab ipso existimabitur. Et si quæ adhortantur, & honestant, propter hunc inuenta sunt, & comparata. Et in quem primum encomium factum est, ut in Hippolochum. & Harmodium, ac Aristogitonem in foro statuam consequutos. similiterq. etiam in contrariis. Quod si ex ipso copia dicendi tibi non suppetet, cum aliis compara, quemadmodum Isocrates ex iudicialis dictionis consuetudine faciebat, oportet autem cum illustribus cõferre; quia ad amplificandũ idoneum, honestumq. est, si bonis melior sit. Cadit autem egregie amplificatio in laudes, quia uersatur in excellentia, quæ ex honestis rebus est.*

itaque si non cum illustribus, at cum aliis comparare oportet; quia excellentia existimatur indicare uirtutem. Omnino autem formarum omnibus orationibus communium amplificatio demonstratiuis aptissima est; quia confessas actiones accipiunt, ita ut reliquum sit, maguitudinẽ, atque ornamentum adiũgere; exempla uero deliberatiuis, quia ex præteritis futura augurantes iudicium facimus; enthymemata uero iudicialibus; quia caussam, & demonstrationem recipit potissimum factum propter obscuritatem. Ac ex quibus quidem laudes, & uituperationes ferme omnes ducantur, & in quæ intuendo laudare, ac uituperare conueniat, & ex quibus encomia constituantur, & probra, hæc sunt. si enim hæc tenentur, quæ sunt his contraria, liquent. si quidem uituperatio est ex contrariis.

Proprias propositiones in accusando, ac defendendo esse, nosse, quarum rerum caussa fiat iniuria, & a quo, & cui.

DE *accusatione aũt, ac defensione, ex quot, ac cuiusmodi cõficere syllogismos oporteat, deinceps sequitur, ut dicamus. Tria ergo nobis assumenda sunt; unũ, quarũ, & quot rerum caussa homines iniuriam faciant, alterum, quomodo ipsi affecti, tertium, quibus, & quemadmodum se habentibus. Ergo, definito, quid sit iniuriam facere, deinceps exponamus. Sit igitur iniuriam facere, nocere sua sponte contra legem. Lex autem una est priuata, altera communis. dico autem priuatam, secundum quam scriptam in ciuitate uiuunt; commu-*

communem uero, quæcunque non ſcripta inter omnes homines conſtare exiſtimantur. ſponte uero ſua faciũt, quæcunque ſcientes, et non coacti. Ac quæcunque quidem ſua ſponte, non omnia præeligentes; quæ uero præeligentes, ſcientes omnia. nemo enim quod præeligit, ignorat. ob quæ uero præeligunt nocere, & flagitium committere cõtra legem, uitium atque incontinentia eſt. ſi enim quidam nequitia præditi ſint aut una, aut pluribus, in eo, in quo ſunt nequam, etiam iniurioſe ſe gerunt, ut illiberalis in pecuniis, intemperans in corporis uoluptatibus, mollis in deſidia, fortis in periculis, quia periculi ſocios deſerunt propter timorem, ambitioſus propter honorem, iracundus propter iram, pugnax propter uictoriam, amarus propter ultionem, imprudens, quia in iuſto, atque iniuſto decipitur, impudens, quia exiſtimationem parui facit. Similiter uero & aliorum ſinguli in ſingulis rebus ſubiectis. Atque hæc quidem perſpicua ſunt partim ex iis, quæ de uirtutibus expoſuimus, partim ex iis, quæ de affectibus exponemus.

Quarum rerum cauſſa fiant omnia, & maxime de iucundis, propter quæ fit iniuria.

RELIQVVM *eſt autem, ut dicamus, cuius rei gratia, & quonam modo ſe habentes iniuriam faciant, et quibus. Ac primum quidem explicemus, quibus rebus appetendis, quibusque fugiendis laceſſant iniuria. perſpicuum eſt enim, accuſatori uidendum eſſe, quot, & quænam eorum in aduerſario inſint, quibus appetendis omnes alteris iniuriam faciant,*

ciant, defensori uero quæ, & quotnam eorum non insint. Omnes igitur agunt omnia partim non per se ipsos, partim per se ipsos. ac quæ quidem nō per se ipsos, alia propter fortunam agunt, alia ex necessitate, quæ uero ex necessitate alia ui, alia natura. quare omnia, quæ non per se ipsos agūt, alia fortuna, alia natura, alia ui. Quæ uero per se ipsos, & quorum ipsi caussæ sunt, alia propter consuetudinem, alia propter appetitionem; itemq. alia propter appetitionem ratiocinationis participem, alia propter ratiocinationis expertem. Est autem uoluntas boni appetitio cum ratione. nemo enim uult, nisi quod bonum esse putauerit. ira uero, & cupiditas appetitiones sunt ratiocinationis expertes. quare quæcunque agunt, omnia propter septem caussas agant, necesse est, fortunam, uim, naturam, consuetndinem, ratiocinationem, iram, cupiditatem. Ceterum quæ aguntur, pro ætatibus, aut habitibus, aut aliis quibuscunque diuidere, superuacaneum est. etenim si iuuenibus accidit, ut iracundi, aut cupidi sint, non propter iuuentutem eiusmodi res administrant, sed propter iram, & cupiditatem; neque propter diuitias, & paupertatem, sed accidit pauperibus, ut propter indigentiam pecunias cupiant, diuitibus autem, ut propter licentiam uoluptates non necessarias concupiscant. uerum agent & hi non propter diuitias, & paupertatem, sed propter cupiditatem. Similiter uero etiam iusti, & iniusti, & ceteri, qui pro habitibus agere dicuntur, propter hæc omnia agent, nimirum aut propter ratiocinationem, aut propter affectum. uerum alii quidem propter mores, & affectus bonos, alii uero propter contrarios, accidit tamen, ut talibus

habitibus

habitibus talia consequentia sint, talibus uero talia. nam, ne longe abeamus, temperantem fortasse propter temperantiã opiniones, & cupiditates bonæ de uoluptatibus consequuntur, intemperantem uero contrariæ de iis eisdem. quamobrem eiusmodi mittendæ diuisiones sunt. uerum uidendum est, quæ res quas consequi soleant. nam albus ne, an ater, aut magnus ne, an paruus sit, nihil rerum eiusmodi consequi cõstitutum est, at uero iuuenis ne, an senex, aut iustus ne, an iniustus sit, iam differt: & omnino omnia, quæ cum eueniũt, hominum mores differẽtes reddunt, ut diues ne esse, an pauper, & secunda ne fortuna, an aduersa uti existimetur, nõnihil intererit. Atque hæc quidem posterius tractabimus. nunc uero primum de reliquis disseramus. Fortuna igitur ea fieri dicuntur, quorum caussa est indefinita, neque alicuius rei gratia fiunt, nec semper, nec plerunque, nec ordinate. hæc autem ex fortunæ definitione perspicua sunt. Natura uero, ea, quorum caussa & in ipsis est, & ordinata; quia aut semper, aut plerunq. eodem modo eueniunt. nam de iis, quæ contra naturam fiunt, non est subtiliter disserendum, utrum secundum naturam, an propter aliam caussam fiant. uerum & fortuna eiusmodi rerum caussa esse existimari poßit. Vi autem, quæcunq. contra cupiditatem, aut ratiocinationem per ipsos agentes fiunt. Consuetudine uero, quæcunq. faciũt ex eo, quia sæpe fecerunt. Propter ratiocinationem autem, quæ ex commemoratis bonis prodesse existimantur, aut tanquàm finis, aut tanquàm ad finem, quoties propter utilitatem agantur. siquidem & intemperantes nonnulli utilia faciunt, uerum non propter utilitatem, sed propter uoluptatem.

tem. Propter excandescentiam autem, & iram, ea, quæ referuntur ad ultionem. differt autem ultio à castigatione. siquidem castigatio est illius gratia, qui patitur, ultio uero illius, qui facit; ut exsaturetur. uerum quid ira sit, in iis, quæ de affectibus dicemus, aperiemus. Propter cupiditatem autem aguntur, quæcunq. iucunda uidentur. quæ uero consueuimus, & quibus assuefacti sumus, inter iucunda sunt; quia multa eorum etiam, quæ natura haudquaquã iucunda sunt; ubi sunt assuefacti, iucunde faciunt. Quare, ut summatim dicam, quæ per se ipsos agunt, omnia aut bona, aut iucunda sunt, aut iucundorum speciem præseferunt. Quoniam autem quæ per se ipsos, ea sua sponte agunt, non sua sponte uero, quæ nõ per se ipsos, sane omnia, quæ sua sponte agunt, aut bona esse, aut speciem bonorum præseferre, aut iucunda esse, aut speciem iucundorum præseferre, necesse est. Etenim & malorum, aut speciem malorum habentium, aut liberationem, aut pro maiore minoris adeptionem in bonis repono, quia sunt eligenda quodammodo; & rerum molestarum aut speciem habentium, aut liberationem, aut minorum pro maioribus adeptionem in iucundis eodem modo. Ergo utilia & iucunda quot, & qualia sint, arripienda sunt. Ac de utilibus quidem supra in deliberatiuis est disputatum.

Nunc autem de iucundis loquamur. Existimare autem oportet, definitiones tum demum idoneas esse, cum de singulis rebus neque obscuræ sint, neque exquisitæ. Positum ergo sit nobis, uoluptatem motum esse animi quendam, ac momẽtaneam constitutionem, eamq. sensibilem in naturam insitam.

tam.molestiam autem, contra. Si ergo uoluptas est aliquid eiusmodi, non est dubium, quin iucundum sit etiam, quod commemoratæ affectionis pariendæ uim habet, molestum autem, quod corrumpendæ, aut contrariæ pariendæ. Necesse est igitur, iucundum esse tum ad id, quod est secundum naturam, plerunque ire, tum maxime, quoties suam ipsorū naturam adepta sint, quæ secundum ipsam fiunt. Et cōsuetudines; quia consuetum iam quasi natura insitum est. etenim consuetudo simile aliquid est naturæ; quia quod sæpe fit, prope accedit ad id, quod semper. natura uero earum rerum est, quæ semper, consuetudo uero earum, quæ sæpe. Et non uiolenta; quia uis est contra naturam. itaque necessitates molestæ sunt. & recte dictum est: Molestū enim est, quod agi necesse est. *Et curationes, & studia, & contentiones molestas esse: hæc enim necessaria, ac uiolenta sunt, nisi assuefacti sint, atque ita consuetudo iucundum efficit. Contraria uero iucunda; itaque ociationes, & a labore cessationes, & non curantiæ, & lusus, & requietes, et somni rerum sunt iucundarum; quia nihil eorum est ex necessitate. Et quorum cupiditas extiterit, iucunda sunt omnia; quia cupiditas iucundi appetitio est. cupiditatum autem aliæ carent ratione, aliæ sunt cum ratione coniunctæ. uoco autem ratione carentes, quibus non ex eo, quia opinentur aliquid, ducūtur. sunt autem eiusmodi, quæcunq. dicuntur esse natura, quales quæ propter corpus insitæ sunt, ut alimenti, sitis, & fames, & in unoquoq. genere alimenti, cupiditas: & quæ in rebus gustabilibus, & in uenereis, & omnino in tractabilibus, & in odoratu suauitatis, & auditu, & aspectu: cū ratione*

tione uero coniunctas, quibuscunq. ex eo quia sunt persuasi, alliciuntur. etenim multa & spectare, & adipisci cupiunt, quòd audiuerint, ac persuasi sint. Quoniam autem iucunditas in aliquo affectu sentiendo uersatur, phantasia uero sensus est quidam imbecillus; & recordátem, & sperante phantasia quædam sequitur eius rei, quam recordatur, aut sperat. quod si ita est, non est dubium, quin etiam uoluptates uehementes sint in iis, qui recordantur, & sperant; siquidem & sensus. quare necesse est, iucunda omnia aut in sentiendis rebus præsentibus, aut in recordandis præteritis, aut in sperandis futuris uersari; quia sentiunt præsentia, recordantur præterita, sperant futura. Ac quæ quidem memoria retinentur, iucunda sunt, non ea solum, quæ tum cum aderant, erant iucunda, sed nonnulla etiam iniucunda, si quod post id est, bonum, honestumq. sequatur. unde & illud dictum est: Delectat sedenim saluum meminisse laboris. *Et illud:* Post mala lætatur memor est quicunq. pericli. *huius autem rei caussa est, quia iucundum est etiam uacare malo. Ex iis autem, quæ in spe sunt, quæcunq. cum adsunt, aut exhilarare, aut prodesse ualde, aut sine molestia prodesse uidentur, atque omnino, quæcunq. cum adsunt, exhilarant, ea plerunq. & sperantes etiam, & recordantes. quo fit, ut irasci iucundum sit, quia nemo irascitur ei, qui uindicari non posse uideatur. quin etiam iis, qui se multum superant uiribus, aut non irascuntur, aut imbecillius. quemadmodum cecinit Homerus de excandescentia:* Quæ melle liquente magis dulcis. *Et in plurimis cupiditatibus uoluptas quædam sequitur; quia aut recordantes se consequutos,*

uoluptate

uuluptate quadam afficiuntur; ut qui in febribus siti uexantur, & recordantes, se bibisse, & sperantes, fore, ut bibant, gaudent. Et qui amant, tum colloquentes, tum scribentes, tum pangentes aliquid de amoribus, delectantur. in his enim omnibus eiusmodi recordantes quodammodo se sentire arbitrantur amores. & hoc uero amoris initium omnibus est, quando non solum præsenti gaudeant, sed etiam absentem recordantes ament. quocirca & cum molestiam attulerit, ex eo, quia non adsit. Et in luctibus, ac lamentationibus uoluptas quædam inhæret, molestia enim est in eo, quia non suppetit, uoluptas autem in recordando, & eo quodammodo aspiciendo, & quæ egit, & cuiusmodi fuit. unde & illud dictum est: Sic ait, & cunctos lacrymarum accendit amore. Et ulcisci iucundum est; quod enim nisi consequaris, molestum est, id si consequaris, iucundum. qui uero irascuntur, moleste ferunt præter modum, nisi ulciscantur, dũ sperant autem, gaudio afficiuntur. Et uincere iucundumẽ non solum uictoriæ studiosis, sed etiam omnibus; quia oritur excellentiæ phantasia. cuius rei cupiditate omnes ducuntur, aut remissius, aut uehementius. Quoniam autem uictoria iucunda est, & ludi iucundi sint necesse est, & pugnarum, & tibiarum, & contentionum; quia in iis sæpe uictoria paritur. & ludus talorum, & pilæ, & tesserarum, & calculorum. & de seriis etiam ludis eodem modo. sunt enim continuo iucundi, si quis assueuerit, ut uenatio, & uniuersa ferarum insectatio; quia ubi certamen, ibi & uictoria sita est. Quocirca iudiciorum, contentionumq. tractatio iucundæ sunt iis, qui assueuerunt, & iis, qui in iis ualẽt.

Et honor, & bona existimatio rerum sunt iucundissimarũ; quia phantasia cuiq. excitatur, se talẽ, ac uirtute præditum esse, idq. ẽt magis, cũ ii asserunt, quos uera dicere existimãt. eiusmodi uero sunt uicini potius, quàm longinqui, et familiares, et noti, et ciues, quàm externi, & qui sunt, quàm futuri, et prudentes imprudẽtibus, & multi paucis; quia hos uera dicere, uerisimilius est, quàm contrarios; quia quos aliquis ualde cõtemnit, ut pueros, aut belluas, eorum honorem, aut existimationem non curat, ipsius saltem existimationis gratia. sin autem; propter aliud quippiam. Et amicus est ex rebus iucundis. etenim tum amare iucundum est, quia nemo est amans uini, qui non gaudeat uino; tum amari iucundũ est, quia phantasia & in eo excitatur, sibi adesse bonum, quod uniuersi expetunt, qui sensu præditi sunt. amari autẽ est, ipsum propter se carum esse. Et admirationi esse, iucundum, propter honorem, quo afficitur. Et adulari, et adulator, iucunda; quia adulator fictus est admirator, & fictus amicus. Et eadem agere sæpe, iucundum; quia consuetum erat iucundum. Et permutatio iucunda; quia permutatio fit in naturam. quod enim semper est idem, constituti habitus exuperantiam affert. unde dictum est: Permutatio rerum omnium dulcis. *hac enim de caussa ea quoque, quæ per interuallum temporis, iucunda sunt, tum homines, tum res; quia mutatio est ex præsenti. simul uero & rarum est, quod temporis interuallo. Et discere, & admirari plerunque iucundum; quia in admirando cupiditas est sita discendi; quare quod admirabile, concupiscibile. in discendo uero redactio ad id, quod est secundum naturam. Et beneficiũ*

dare, atque accipere rerum sunt iucundarum; quia beneficium accipere est ea consequi, quæ concupiscunt; beneficiũ uero dare est habere, & excellere; quorum utrunq. expetunt. Quoniam autem beneficium dare iucundum est, etiã proximos corrigere, hominibus est iucundum, atque inchoata perficere. Itemq. quoniam iucundum est & discere, & admirari, & quæ sunt eiusmodi, etiam quod imitando expressum est, ut pictura, ut statuaria, ut poetica, omniaque quæ probe imitando expressa sunt, iucunda sint, necesse est, etiam si parum iucunda res illa sit, cuius fuerint imitatio. neque enim ea delectatur, sed ratiocinatur, hanc illam esse; ex quo efficitur, ut aliquid discat. Et rerum inclinationes, & ægre seruari e periculis; quia hæc omnia admirationem afferunt. Et quoniam quod est secundum naturam, iucundum est, quæ uero inter se cognata sunt, secundum naturam sunt: omnia cognata, & similia plerunque iucunda, ut homo homini, & equus equo, & iuuenis iuueni. unde etiam prouerbia increbuerunt: Aequalis æqualem delectat, et semper similem. *item:* Cognouit fera feram. *item:* Semper graculus cum graculo. *& quæcunque alia eiusmodi. Quoniam autem similia, & cognata sibi ipsis iucunda sunt omnia, præcipue autem ipse erga se quisque hoc modo affectus est, omnes sui studiosi sint, necesse est, aut magis, aut minus; quia omnia eiusmodi erga se sunt maxime. Et quoniam sui studiosi sunt omnes, etiam res suas cuiq. esse iucundas necesse est, ut opera, orationes. quo fit, ut plerunque assentatores ament, & amatores, & honores, & liberos; quia ipsorum opera liberi sunt. Et inchoata perficere, iucundum;*

quia

quia ipsorum iam opus euadit. Et quoniam principem esse iucundum est, etiam sapientem existimari, iucundum est; quia sapere principatus uim obtinet. est autem sapientia multarum, admirabiliumq. rerum scientia. Praeterea quoniam plerunque honores adamant, etiam proximos increpare, iucundũ esse, necesse est; & in quo ipse sibi praestare opinatur, in eo assidue uersari. queadmodũ Euripides inquit: Inq. eo est frequens, partem diei impartiens plurimam, in quo ipse se praestantior, ac melior est. *Pari uero etiã ratione quoniam ludus, omnisq. remissio, aut risus rerum est iucundarum, etiam ridicula iucunda sint, necesse est, & homines & orationes. de ridiculis autem separatim in iis, quae de poetica, disputatum est. Ac de iucundis quidem haec dicta sint. molesta uero ex iis, quae sunt his contraria, liquet. Ac quas quidem ob res iniuriam faciant, hae sunt.*

A quibus fiat iniuria.

QVO *modo uero se habentes, & quibus, nunc dicamus. Ac ipsi quidem; quoties existimant, rem agi posse, & à se posse, & si egerint, fore, ut lateant, aut si non latuerint, ut poenas non dent, aut dent illi quidem, sed mulctam minorem compendio ipsi subeant, aut ii, quos caros habent. ac quae quidem fieri possint, aut non possint, postea dicemus; quia haec omnibus rhetoricae partibus communia sunt. Illi uero se impune iniuriam facere posse existimant, qui in dicendo, & qui in agendo ualent, & qui sunt in multis iudiciis exercitati, & si multos amicos habeant, & si diuites sint; in*

primis

primis autem si ipsi uersentur in iis, quæ diximus, existimant posse: sin minus, si eiusmodi sibi adsint amici, aut ministri, aut socii; quia per hos possunt & agere, & latere, & pœnas non dare; & si amici sint iis, qui iniuriam acceperunt, aut iudicibus; quia amici parum cauent, ne iniuriam patiantur, & reconciliantur ante, quàm litem intendant. iudices autem gratificantur iis, quibus fuerint amici, atque aut omnino absoluunt, aut leui mulcta afficiunt. Latere uero possunt, quique contrarii criminationibus sunt, ut imbecillus, de uerberibus, & pauper, aut turpis, de adulterio. & quæ nimis in aperto sunt, atque in oculis; neque enim cauentur; quia nemo prorsus opinetur. & quæ tanta sunt, ac talia, quæ nemo; quia ne hæc quidem cauentur. etenim omnes ut ab usitatis morbis, sic ab iniuriis cauent. quo uero nemo dum laborauit, eum nemo cauet. Et quibus nemo est inimicus, aut multi; illi enim putant, se latituros, quia non cauentur, hi uero etiam latent, quia non existimantur eos aggressuri fuisse, qui cauent, & quia defensionem habeant, se nunquam aggressuros fuisse. Et quibus occultatio aut modus, aut locus, aut alienatio prompta est. Et quibus, si non latuerint, aut iudicii depulsio adest, aut in longinquũ tempus dilatio, aut iudicum corruptio. Et quibus, si mulctētur, solutionis depulsio adest, aut in longinquum tempus dilatio, aut propter inopiam nihil habeat, quod amittat. Et quibus compendia suppetunt aperta, aut magna, aut propinqua, damna uero aut parua, aut obscura, aut remota. Et cui non est proposita pœna æqualis utilitati. quod uidetur inesse tyrannidi. Et quibus iniuriæ lucra sunt, damna

uero

uero probra solummodo. Et quibus contra iniuriæ in laudem aliquam; ut si contigit, ut simul patrem, aut matrem ulciscerentur, quemadmodum Zenoni, mulctæ uero in pecunias, aut exilium, aut aliquid eiusmodi; quia utrique, & utroque modo se habentes iniuriam inferunt, non tamen iidem, sed qui contrariis moribus præditi sint. Et qui sæpe aut latuerũt, aut pœnas non dederunt. Et qui sæpe opinione lapsi sunt; sunt enim quidam etiam in huius generis rebus, ut in re bellica, iterum pugnare parati. Et quibus protinus adsit uoluptas, molestia uero posterius; aut lucrum quidem, damnum uero posterius. cuiusmodi intemperantes sunt. intemperantia uero omnibus in rebus, quæ concupiscũtur, uersatur. Et quibus contra molestia iam adest, aut damnum, uoluptas autem, & utilitas, posterius, ac diutius sunt, qualia continentes, prudentioresque sectantur. Et quibus contingit, ut fortuna, aut necessitate, aut natura, aut consuetudine egisse uideantur, atque omnino per errorem, non per iniuriam fecisse. Et quibus æquitatis obtinendæ facultas adsit. Et qui indigentes sunt. duobus autem modis sunt indigentes; quia aut tanquam rerum necessariarum, ut pauperes, aut tanquam exuperantium, ut diuites. Et qui bonæ admodum existimationis sunt, & qui admodum malæ, illi quidem, ut qui non existimentur, hi uero, ut qui nihilo deteriore existimatione futuri sint. Ac ipsi quidem hoc modo se habentes aggrediuntur.

Quibus fiat iniuria.

INIVRIAM *autem faciunt eis, & eas res poßidentibus, quarum*

quarum ipsi sunt indigentes aut ad necessarios usus, aut ad exuperantiam, aut ad uoluptatis fructum. Et iis, qui sunt procul, & iis, qui propè; horum enim matura est comprehensio, illorum uero sera ultio, ut qui Carthaginienses dispoliant. Et eis, qui non cauent, neque obseruant, sed creduli sunt; quia omnes latere facile est. Et ignauiæ deditis; quia ius persequi hominis est industrii. Et uerecundis; quia de lucro non contendunt. Et iis, qui à multis iniuriam acceperunt, nec ius persequuti sunt, ut qui sint, quemadmodum est in prouerbio, præda Mysorum. Et iis, quibus nunquàm, et iis, quibus sæpe; neutri enim cauent, illi quidem, ut nunquã, hi uero, ut non amplius. Et eis, quibus oblata calumnia est, & iis, quibus offerri facile potest; quia tales nec præeligunt, quòd iudices reformidant, nec persuadere possunt: ex quibus sunt, qui odio, atque inuidia flagrant. Et eis, aduersus quos prætextum habent, aut proauos, aut ipsos, aut amicos, aut de se, aut de proauis, aut de iis, quos caros habent, aut male meritos esse, aut merituros fuisse. ut enim est in prouerbio: prætextu tantum eget improbitas. Et inimicis, & amicis; his enim, facile est, illis uero, iucundum. Et iis, qui ab amicis inopes sunt, & qui in dicendo, & in agendo minimum ualent; quia aut ius persequi non conantur, aut in gratiam redeunt, aut nihil proficiunt. Et quibus non expedit aut iudicio, aut solutione expectanda tempus consumere: quod genus, peregrini, & opifices; quia paruam ob rem eiusmodi homines transigunt, & facile mitigantur. Et iis, qui multas iniurias fecerunt, aut tales, quales patiũtur; prope enim uidetur esse, ut non faciat iniuriam, quando ta-

lem aliquis accepit, qualem & ipse facere consueuit. dico autem, si quis uerberibus eum, qui contumeliosus esse solet, afficiat. Et iis, qui aut male meriti sunt, aut uoluerunt, aut uolunt, aut merituri sunt. habet enim hoc & iucunditatem, & honestatem, et prope uidetur esse, ut non fiat iniuria. Et quibus, gratificabuntur aut amicis, aut eis, quos admirantur, aut quos perdite amãt, aut dominis, aut omnino iis, quibus ipsi uiuunt, et à quibus obtinere, quod æquũ sit, queunt. Et iis, quibus crimen obtulerint, à quibusq; seiuncti sint; quia eiusmodi res prope uidentur esse, ut non fiat iniuria, ut Callippus fecit in Dionem. Et iis, quos læsuri alii sint, si non ipsi; quasi non amplius liceat consilium agitare. quemadmodum dicitur Aenesidemus κοτάβια Geloni misisse, post quam seruitutem induxit; quòd præripuisset, quasi & ipse facturus fuisset. Et iis, quos si iniuria affecerint, multas res iustas facere poterunt, tanquam facile sanaturi. quẽadmodum Iason Thessalus dixit, nonnulla sibi iniuste agenda esse, ut & iusta multa facere possit. Et eas, quas omnes, aut pleriq. facere soliti sunt; quia putant fore, ut ueniam impetrent. Et quæ ad occultãdum facilia sunt, qualia sunt, quæ aut celeriter consumuntur, ut esculenta, aut facile commutantur, aut figuris, aut coloribus, aut temperamentis, aut quæ multis in locis abdere promptum est, ut quæ facile portantur, & in angustis locis abduntur. Et quibus indifferentia, aut similia multa ante is, qui facit iniuriam, possidebat. Et quæ narrare pudet eos, qui iniuriam acceperunt, ut propriarũ uxorum contumelias, aut in se, aut in liberos. Et in quibus litigiosus esse uideatur ille, qui iudicio persequatur.

quales

quales sunt & paruæ res, & quibus proposita uenia est. Ac quemadmodum quidem se habentes iniurias faciant, et quales, & qualibus, & quare, hæc ferme sunt.

De iniuriis, & iuste susceptis actionibus, vnde iniuriarum nomina distinguuntur.

INIVRIAS *autem, iustasq. actiones omnes, hinc ducto initio, distinguamus. Iusta ergo, atque iniusta omnia definita sunt ad duas leges, & ad quos, duobus modis. Dico autem legem unam priuatam, alteram communem. priuatam quidẽ, quæ singulis constituta est inter ipsos: atque huius unam non scriptam, alteram scriptam; communem uero, quæ est secundum naturam. est enim quoddam, quod uaticinantur omnes, natura commune iustum, & iniustum, etiam si nulla societas inter eos, & pactio intercedat. quemadmodum & Sophoclis Antigone dicere uidetur, iustum esse, Polynicem quanuis interdictum sit, sepelire, utpote quod natura sit iustum:* Hoc nanque non hodie, aut heri, at semper fuit, nec quisquam homo scit, eius ortus unde sit. *Et quemadmodum Empedocles inquit de non interficiendis animantibus. hoc enim non quibusdam quidem iustum est, quibusdam uero nequaquam,* Sed lex summa hæc est extensa per æthera magnum, Aeraque immensum cunctis mortalibus alma. *& quemadmodum inquit Alcidamas in Messeniaca. Ad quos uero sunt definita, duobus modis sunt definita. quia quæ agere oportet, & non agere, aut ad remp. aut ad eorum unum, qui reip. participes sunt, referuntur. quo fit, ut iniu-*

rias, iustasq. actiones duobus modis iniuste, et iuste suscipere liceat; quia aut ad unum certum, aut ad rempublicam. nam qui adulterium committit, aut uerberibus afficit, alicui certo facit iniuriam, qui uero militiam detrectat, reipublicæ. Cum ergo omnes iniurias distribuerimus, ut aliæ pertineant ad remp. aliæ ad alium, atque alios, repetito, quid sit iniuria affici, reliqua persequamur. Est igitur iniuria affici, ab iis, qui sua sponte agunt, iniusta pati. nam iniuria afficere sponte esse, antea definiuimus. Quoniam autem qui iniuria afficitur, noxa afficiatur, & quidem inuitus, necesse est (noxæ quidem ex iis, quæ diximus, manifestæ sunt, quia bona, & mala per se ipsa distincta sunt, itemq. quæ sponte, nimirum, quæcunq. scientes) ergo omnia crimina aut ad remp. pertineant, necesse est, aut ad priuatum, itemq. aut ignorante, aut non sponte, aut sponte sua agente, aut sciente, & ex iis partim præeligente, partim uero propter affectum. Ac de ira quidem in iis, quæ de affectibus dicemus, agetur. qualia uero præeligunt, & quemadmodum se habentes, dictum est ante. Quoniam autem confitentes sæpe, fecisse, aut nomen non confitentur, aut id, quod nomine continetur, ut sustulisse, sed non furatum esse; & priorem pulsasse, sed non contumelia affecisse; & concubuisse, sed non adulterium commisisse; aut furatum esse, sed non sacrilegium fecisse, quia non dei quidpiam; aut coluisse, sed non publicum; aut colloquutum cum hostibus esse, uerum non prodidisse: propterea & hæc distinguere oportebit, quid sit furtum, quid contumelia, quid adulterium, ut siue esse, siue non esse, ostendere uoluerimus, iustum aperire queamus.

Sunt

Sunt autem eiusmodi omnia de eo, iniustum ne, ac improbũ sit, an non iniustum id, de quo controuersia existit; quia nequitia, & iniuria in præelectione posita est. eiusmodi uero omnia præelectionem adsignificant, ut contumelia, ut furtum. neque enim si pulsauit, omnino contumelia affecit, sed si alicuius rei gratia, ut dehonestandi eius, aut uoluptatis percipiendæ, neque omnino, si clam sustulit, furatus est, sed si furatus est, ut noxam afferret, & sibi ipsi asciseeret. Similis uero reliquarum rerum, atque harum ratio est.

Quæ sint æquæ actiones, vnde iniuria iuste facta defendi possit.

QVONIAM *autem iustorum, iniustorumq. genera duo erant. si quidem alia scripta, alia non scripta, de iis quidem, de quibus leges loquuntur, diximus. Non scriptorum uero duo sunt genera, quorum partim sunt secundum uirtutis, & uitii exuperantiam, quibus probra, & laudes, ignominiæ, atque honores, & dona proposita sunt, ut gratiam habere benemerẽti, & reddere beneficium ei, qui dedit, et opem ferre amicis, & quæcunq. illius generis alia, partim uero priuatæ legis, & scriptæ sunt supplementa. æquum enim iustũ esse existimatur. æquum autem iustum est extra legem scriptam. hoc autem partim inuitis, partim uolentibus legislatoribus accidit; inuitis quidem, quoties lateat; uolentibus uero, quoties distinguere nequeant, uerum in uniuersum loqui necesse habeant; non sit tamen ita, nisi plerunq. & quæcunque ad distinguendum haud facilia sunt propter infinitatem,*

finitatem, ut uulnerare ferro, & quanto, & quali; quia dinumerantem tempus deficeret. si igitur indefinitum sit, lege autem sanciendum sit, simpliciter loqui necesse est. quapropter si quis annulum habens manum tollat, aut percutiat, secundum legem quidem scriptam culpæ affinis est, & facit iniuriam, secundum ueritatem uero non facit. & hoc est Aequum. si ergo Aequum est id, quod diximus, perspicuum est, qualia æqua, & non æqua, & quales non æqui homines sint. Etenim ea sunt æqua, propter quæ ueniam dare oportet. Et non eadem pœna digna censere errata, atq. iniurias, neque errata, atque infortunia. sunt autem infortunia, quæcunque præter rationem, & sine malitia, errata uero, quæcunq. non præter rationem, nec sine malitia, iniuriæ uero, quæ nõ præter rationem, & à malitia; quia quæ propter cupiditatem, à malitia Aequum est item rebus humanis ignoscere, nec legem, sed legislatorẽ spectare, nec uerba, sed sententiam legislatoris attendere, nec actionem, sed prælectionem, nec partem, sed totum, neque qualis nunc, sed qualis semper, aut plerunq. extitit. Et tenere memoria potius commoda, quibus affectus est, quàm incommoda; itẽq. commoda potius, quæ accepit, quàm quæ attulit. & passum iniuriam, tolerare, & uerbis, quàm factis iudicari malle. quia æquum arbiter intuetur, iudex uero legem. eaq. de re arbiter est inuentus, ut æquum ualeat. Atque æqua quidẽ hunc in modum sint explicata.

De maioribus, & minoribus iniurijs.

INIVRIAE *uero maiores sunt, quæ à maiore iniustitia prodeunt.*

prodeunt. itaq. minimæ etiam maximæ. quemadmodum Melanopo Callistratus obiiciebat, quòd tribus sacris semiobolis templi constructores fraudasset; in iustitia uero contra. Sunt autem hæc ex eo, quia ui excellunt. nam qui tres semiobolos est furatus, etiam maleficium quodcunque committeret. Ac aliquando quidem hoc modo maior est, aliquando uero ex damno iudicatur. Et cuius non est par pœna, sed omnis inferior. Et cuius non est medicina; quia difficilis res est, neque effici potest. Et de qua non potest pœnas repetere is, qui est passus; quia non est medicabilis. siquidem pœna, & castigatio medicina sunt. Et si qui passus, & si qui iniuria affectus est, ipse seipsum grauiter mulctauit; quia qui fecit, adhuc maiori pœna dignus est. ut Sophocles Euctemonem defendens, quoniā semetipsum contumelia affectus occidit, non æstimaturum dixit minoris, quàm quo se ille, qui passus est, æstimauit. Et quam solus fecit, aut primus, aut cum paucis. Et sæpe in eadem re delinquere, magnum. Et propter quam quæsita, & inuenta sunt, quæ prohibeant, & quæ puniant. ut Argis animaduertunt in eum, propter quem lex lata est, & propter quos carcer ædificatus est. Et iniuria magis ferina, maior. & quæ de industria magis. Et quam qui audiunt, metuunt potius, quàm miserantur. Atque illa oratoria huius generis sunt, quòd multa iura sustulit, aut transgressus est, ut iusiurandum, dextram, fidem, connubium; quia multarum est iniuriarum exuperantia. Et quòd ibi, ubi nocentes plectuntur. id quod faciunt falsi testes; ubi enim non iniuriosus erit, si & in foro? Et in quibus pudor est maxime.

xime. Et si ei, à quo beneficium accepit; quia plures facit iniurias, tum quòd male meretur, tum quod nō bene. Et id, quod est contra non scripta iusta; quia melioris hominis sit, non ex necessitate iustum esse; ac scripta quidem ex necessitate sint, non scripta uero minime. Alio uero modo, si contra scripta; nam qui in rebus metuendis, & mulctæ obnoxiis iniuriosus est, etiam in iis, quæ non obnoxiæ sint, iniuriosus erit. Ac de iniuria quidem maiore, & minore dictum est.

Fides artis expertes quinque esse, leges, testes, pacta, quæstiones, iusiurandum, & quo modo eorum singula sint tractanda.

IAM *uero fides, quæ arte carere dicuntur, continenter iis, quæ dicta sunt, percurramus. sunt enim iudicialium propriæ, suntq. numero quinque, leges, testes, pacta, quæstiones, iusiurandum.*

Ac primum quidem dicamus de legibus, quemadmodū eis uti oporteat, tum adhortando, tum dehortando, tum accusando, tum defendendo. Neque enim dubium est, quin, si lex scripta facto aduersetur, communi lege utendum sit, & æquo, ut iustiore. Et quòd Optima mente est, non utiq. scriptis uti; & quòd æquum semper manet, ac nunquam immutatur, neque lex communis, quippe quæ sit secundum naturam, scriptæ uero sæpe. unde dictum est in Antigone Sophoclis (defendit enim, se fecisse contra Creontis legem, uerum non contra scriptam:) Hoc nanque non hodie, aut

heri,

heri, at ſemper fuit, ideo ego non timeo viri vllius minas. *Et quòd iuſtum uerum eſt, atque utile quiddam, ſed non quod exiſtimatur. quare non lex ſcripta, quia officio legis non fungitur. Et quòd iudex perinde, ac argentarius eſt, ut adulterinum iuſtum diſcernat à uero. Et quòd melioris hominis eſt, non ſcriptis uti, & ſtare, quàm ſcriptis. Et ſi qua in parte probatæ legi contraria ſit, aut etiam ipſa ſibi, ueluti interdum una iubet rata eſſe, quæcunque pacti ſint, altera uero paciſci uetat contra legem; itemq. & ſi ambigua: ut torqueas, & uideas in utram deductionem aut iuſtum, aut utile quadrabit, deinde eo utaris. Et, ſi res propter quas lex lata eſt, non amplius manent, ſed lex, enitendum eſt, ut id aperias, & hac ratione contra ipſam contendas. Quod ſi lex ſcripta cum facto ſit, tum dicendũ, quòd Optima mente, nõ eſt, ut contra legem iudicet, ſed ut, ſi ignoret, quid lex loquatur, ne periurio ſe obſtringat. Et quòd nemo, quod ſimpliciter bonum eſt, eligit, ſed quod huic. Et quòd nihil intereſt inter non latum, & non obſeruatum. Et quòd in aliis artibus cauillari non expedit, contra medicum; quia non tantum obeſt erratum medici, quantum introducta conſuetudo nõ obediendi principi. Et quòd legibus ſe ſapientiorem eſſe ſtudere, id eſt, quod in laudatis legibus prohibetur. Ac de legibus quidem explicatum hoc modo ſit.*

De teſtibus autem. teſtes ſunt duplices, alii antiqui, alii noui. & horum alii periculi particeps, alii expertes. dico autem antiquos, tum poetas, tum alios illuſtres, quorum clara iudicia extant. ut Athenienſes de Salamine Homerum te-

stem adhibuerunt, & Tenedii nuper Periandrum Corinthium aduersus Sigeenses, & Cleophon contra Critiam Solonis elegis usus est, cum diceret, familiam eius olim petulantem fuisse, quia nunquam Solo cecinisset: Dic flauo Critiæ, vt studeat parere parenti. *Ac de rebus quidem præteritis eiusmodi testes sunt. de futuris uero . . . & oraculorũ interpretes, ut Themistocles, quòd muri lignei nauali prælio rem committendam significabant. Præterea uero prouerbia etiam, ut dictum est, testimonia sunt. ut si quis suadeat, ne senex amicus paretur, ei prouerbium attestatur:* Seni ne bene facias, *& ut filii tollantur, quorum & parentes:* Stultus, qui natos occiso patre relinquit. *Noui uero sunt, qui cum illustres essent, de re aliqua iudicarunt, quia eorum iudicia sunt iis, qui de iisdem rebus controuersantur, accommodata. ut Eubulus in iudiciis contra Charetem, id, quod Plato aduersus Archebium dixerat, usurpauit:* Increbuit in ciuitate confessio improbitatis. *Et periculi participes, si ementiri existimentur. Atque eiusmodi quidem testes talia duntaxat testantur, factum nec ne, sit nec ne. cuiusmodi uero, non testantur, ut iustum, an iniustum, utile, an inutile. Qui uero longinqui sunt, in his etiam rebus certißimi sunt. antiqui uero certißimi, quia incorrupti. certa uero fides à testimoniis. Ac testibus quidem carenti: quod ex uerisimilibus iudicandum est, & hoc est, Optima mente, & quòd uerisimilia pretio corrumpi non poßunt; & quòd uerisimilia falsi non arguuntur. Habenti uero aduersus carentem; quòd uerisimilia iudicio non subiiciuntur, & quòd testimoniis non esset opus, si rationibus perpendere satis esset.*

esset. Sunt autem testimonia, alia de se ipso, alia de aduersario, itemq. alia de facto, alia de moribus. Ex quo perspicuum est, nunquam fore, ut utilis testimonii inopia laboretur; quia si non de re, quod aut sibi faueat, aut aduersario refragetur, at de maioribus aut sui ipsius ad bonitatem, aut aduersarii ad improbitatẽ. Reliqua uero de teste aut amico, aut inimico, aut medio, aut probato, aut infami, aut medio, & quæcunq. aliæ eiusmodi differentiæ, ex iisdem locis sunt petendæ, ex quibus & enthymemata petimus.

De pactis autem eatenus orationis usus pertinet, ut ea augeat, aut extenuet, aut idonea efficiat, aut non idonea; si ipsi quidem suppetant, idonea, & rata, in aduersario uero, contra. Ad ea igitur idonea efficienda nihil à tractatione testium differt. quia perinde sint, qui inscripti sunt, aut qui custodiunt, ita pacta idonea sunt. Vbi uero pactum suppetere, constat, si proprium est, adaugendum est. Pactum enim lex est priuata, & in parte. & pacta quidem legẽ ratã non efficiunt, at leges pacta, quæ cũ lege cõueniunt. atq; omnino lex ipsa pactũ est quoddam. quare qui non credit, & pactum tollit, leges tollit. Quin etiam pleraq. eorum, quæ contrahuntur, & sponte nostra aguntur, secundũ pacta sunt; usque adeo ut his infirmatis hominum inter se societas euertatur; itemq. alia, quæcunq. conueniunt, perspicere promptum est. Quòd si repugnet, & cũ aduersariis faciat, primum quidem quibus quis contrariam legem oppugnauerit, eadem conueniunt. absurdum enim sit, si legibus, quoties inique latæ sint, sed fraudem fecerint, qui tulerunt, parere oportere non arbitramur, pactis autem necesse

sit.deinde, quòd iusti dispẽsator est iudex, ut nõ hoc spectare debeat, sed tanquam iustius, & iustum quidem inuertere neque fraude, neque necessitate licet, quia natura constitutum est, pacta uero & à deceptis; & à coactis hominibus fiunt. Ad hæc uero animaduertere conuenit, an aduersetur alicui aut legum scriptarum, aut communium, et iustis, aut honestis, præterea uero an aliis pactis posterioribus, an prioribus. aut enim posteriora sunt rata, priora uero irrita, aut priora rata, posteriora uero falsa sunt. utrocunque modo, proficiet. præterea uero commodum est etiam dispicere, si qua in parte aduersetur iudicibus, & quæcunq. sunt huius generis. etenim hæc facilia sunt ad intelligendum eodem modo.

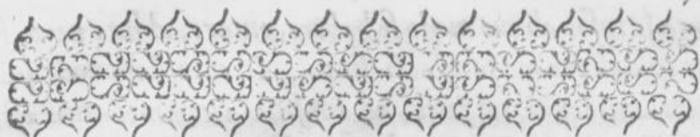
Quæstiones autem testimonia sunt quædam, quæ certam existimantur habere fidem, quia necessitas urget. quare difficile non est, de his uidere, & quæ incidere possunt, exponere. Ex quibus & si propriæ sint, amplificare licet: quòd ipsæ solæ inter testimonia ueræ sunt; & si repugnent, atq; cum aduersario faciant, ueritas euerti de toto quæstionum genere disputando potest; quòd qui coguntur, non minus falsa dicunt, quàm uera, & tolerando, ne uera enuncient, & facile mentiendo, ut citius requiescant. Hæc autem oportet ad præterita eiusmodi exempla, quæ nota iudicibus sint, redigere posse.

De iureiurando uero quadripartita afferri distributio potest. Nam aut offert, & accipit, aut neutrum; aut illud quidem, hoc uero nequaquam. Et ex his aut offert quidem, uerum non accipit, aut accipit quidem, uerum non offert.

&

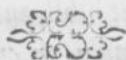
& præter hæc alio modo, si iusiurandum iuratum est aut ab ipso, aut ab illo. Ac non offert quidem; quia facile peierant, & quia ubi ille iurauit, nequaquam reddit, hos autem arbitratur, etiam si non iurarit, eũ damnaturos. & quia hoc periculum inter iudices melius est; his enim credit, illi uero nequaquam. Non accipit autem; quia iusiurandum est pro pecunia, & quia si improbus esset, iureiurando se obstrinxisset. præstat enim alicuius rei gratia improbum esse, quàm nullius. quia iuratus habebit, iniuratus uero nequaquam. atque ita propter uirtutem, non propter periurium efficietur, ne iuret. quin etiam Xenophanis illud accommodatum est; quòd non est æqualis prouocatio impii aduersus pium, sed similis, atque si robustus imbecillum uerberaret, & ad uapulandum prouocaret. sin autem accipit; quòd credit sibi, non illi. & illud Xenophanis inuertendo, ita dicendum, perinde esse, ac si impius offerat, pius autem iuret, & indignam rem esse, ipsum iurare, de quibus iuratos eos uult iudicare. Sin autem offert: quòd pium est, diis rem permittere uelle. neq; opus est, ut ipse iudices alios quærat, cum ipsi iudicium deferat. & quòd absurdum est, nolle iurare, de quibus alios uult iurare. Quoniam autem perspicuum est, quomodo de singulis dicere conueniat; etiam copulando, quo modo dicendum sit, apparebit. ueluti, si ipse accipere uelit, at non offerre; & si offert quidem, at non accipere; & si accipere uelit, & offerre; & si neutrum. ex iis enim quæ dicta sunt, copulari necesse est. quare rationes etiam ex iis, quæ dicta sunt, copulentur, necesse est. Quod si a se ipso susceptum fuerit, & quidem contrarium;

quòd non est periurium; quia iniuriam facere sponte est, periurare autem est iniuriam facere, quæ uero ui, aut fraude, haudquaquam sponte. quo in loco concludendum est, periurium etiam concipi mente, non ore. Sin autem ab aduersario fuerit iuratum; quòd omnia tollit, qui non stat iis, quæ iurauit. ob id enim & leges obseruant iurati. & uos stare uolumus iis, quæ iurati iudicetis, ipsi uero non stabimus? Ac fides quidem artis expertes tam multis expositæ sint.

ARISTOTELIS ARTIS RHETORICAE,

Carolo Sigonio Interprete,

LIBER SECVNDVS.

De moribus, & affectibus.

C QVIBVS *quidē ex rebus oporteat adhortari, ac dehortari, et uituperare, ac laudare, & accusare, ac defendere, & cuiusmodi opiniones, & propositiones ad has res persuadēdas utiles sint, hactenus. de his. n. et ex his enthymemata proferūtur, ut proprie in unoquoque genere orationum dicamus. Quoniam autem rhetorica indicationis est gratia (si quidem & consilia iudicant, & iudicia iudicatio sunt) sane necesse est, non solum in orationem, quemadmodum demonstrabit, & fidem faciet, intueri, sed etiam se ipsum cuiusdammodi, & iudicem comparare. multum enim ad persuadendum interest in primis quidem in consiliis, deinde uero etiam in iudiciis tum cuiusdammodi uideri eum, qui dicit, tum eundem*

erga

erga se ipsos aliquo modo se habere, putare, ad hæc uerò, si & ipsi aliquo modo affecti sint. Ac cuiusdammodi quidem uideri eum, qui dicit, ad consilia accommodatius est, affectum uero aliquo modo eum esse, qui audit, ad iudicia. neque enim eadem uidentur iis, qui amant, ac iis, qui odio habent, neque iratis, atque placatis, uerum aut omnino diuersa, aut magnitudine diuersa; etenim qui amat, eum, quo de iudicium facit, aut nihil, aut parum deliquisse existimat; qui uero odit, contra. & cupienti quidem, ac bene speranti, si quod futurum est, sit iucundum, etiam fore, ac bonum fore, uidetur, at uero affectus experti, ac dubitanti, contra. Ac quam quidem ob rem fides oratoribus ipsis adhibeatur, tres caussæ existunt. (tot enim sunt ea, propter quæ fidem habemus, præter demonstrationes,) hæc autem prudentia, et uirtus, & beneuolentia sunt; si quidem fallunt in iis, de quibus dicunt, uel consilium dant, aut his rebus omnibus, aut aliqua harũ; quia aut propter imprudentiam non recte id opinantur, aut recte opinantes, propter improbitatem ea silent, quæ opinantur, aut prudentes, & probi sunt illi quidem, uerum parum beneuoli. quare fieri potest, ut qui intelligunt, non optima tamen suadeant; & præterea nihil. Ergo necesse est, eum, qui hæc habere omnia existimetur, apud eos, qui audiunt, auctoritatem habere. Ac unde quidem prudentia, ac uirtute præditi uideantur, ex iis est, quæ de uirtutibus explicata sunt, depromendum; quia ex iisdem & alterum, & se ipsum talem aliquis comparauerit. de beneuolentia uero, & amicitia in præceptis de affectibus nunc dicemus.

De

De affectibus.

AFFECTVS *autem sunt, propter quos immutati in iudicationibus dissident, quos quidem molestia, uoluptasq; consequitur, ut ira, misericordia, metus, & omnes eiusmodi, atque his contrarii. Ceterum quæ ad eorum unumquemq. pertinent, trifariam diuidere conuenit. dico autem exempli gratia, de ira, & quemadmodum affecti iracundi sint, & quibus irasci soliti sint, et quas ob res. quia si unum, aut duo horum teneamus, non autem omnia, haudquaquam fieri possit, ut iracundiam excitemus. similiterq; in ceteris. quemadmodum igitur in iis, quæ ante dicta sunt, propositiones descripsimus, sic in his faciamus, & eo modo, quo diximus, diuidamus.*

De ira, ac lenitate.

SIT *ergo ira appetitio cum dolore eius in speciem ulciscendi, qui paruifacere uideatur se ipsum, aut suorum aliquem non conuenienter. Si ergo ira hoc est, necesse est, eum, qui irascitur, irasci semper alicui singularium, ut Cleoni, non autem homini, & quia sibi, aut suis aliquid fecit, aut facturus fuit, itemq. omnem iram uoluptatem quandam consequi propter spem ulciscendi. est enim iucundum opinari, se consequuturum ea, quæ expetit. nemo uero expetit ea, quæ à se fieri non posse uidentur. qui uero irascitur, quæ ipse efficere potest, expetit. quare egregie de ira dictum est:* Melle liquente magis dulcis quæ in pectore crescit. *Sequitur enim*

uoluptas quædam tum propter hoc, tum propterea quia in ulciscendo cogitatione uersantur. quæ ergo tunc excitatur phantasia uoluptatem efficit, ut quæ in somniis. Quoniam autem paruifactio est operatio opinionis circa id, quod nihili æstimandum uidetur, (etenim bona, & mala, quæq. ad hæc pertinent, magni æstimanda esse arbitramur, quæ uero nihil, aut admodum parua sunt, pro nihilo habenda esse putamus.) idcirco tres paruifactionis formæ sunt, contemptio, incommodatio, & contumelia. nam & qui contemnit, paruifacit; quia quæ nihili æstimanda putant, ea contemnunt, quæ uero nihili æstimanda sunt, parui faciunt; & qui incommodat, uidetur contemnere; quia incommodatio est impedimentum uoluntatibus oblatum, non ut aliquid sibi, sed ut ne illi. quoniam igitur non ut aliquid sibi, paruifacit: quod ex eo perspicitur, quia neque obfuturum arbitratur; si quidem timeret, & non paruifaceret, neque profuturum aliquid, quod sit æstimandum; quia curam adhibuisset, ut amicus esset; & qui contumelia afficit, paruifacit; quia contumelia est, nocere, & molestiam afferre in iis rebus, in quibus dedecus suscipit ille, qui patitur, non ut aliquid sibi suppetat aliud, quàm quod suppetit, sed ut uoluptate afficiatur: quia qui rependunt, non contumeliam inferunt, sed ulciscuntur. caussa uero uoluptatis eorum, qui contumeliam inferunt, ex eo est, quòd se male afficiendo magis excellere arbitrantur. itaq; iuuenes, & diuites contumeliosi; quia contumelia inferenda se arbitrantur excellere; contumeliæ uero non æstimatio; quia qui non æstimat, paruifacit; quod enim nullius pretii est, nullam æstimationem neque

mali

mali, neq; boni in se continet. itaque iratus inquit Achilles: Non æstimauit, quoniam ereptum donum ipse retinet. *Itē:* Tanquam quendam non æstimandum profugum; *ut qui propterea irascatur. Putant autem conuenire, se magnifieri ab iis, qui inferiores sunt genere, facultate, uirtute, & omnino eo, in quo ipso longe excellit, ut in pecuniis diues paupere, & in dicendo disertus indiserto, & qui imperat eo, cui imperatur, & qui imperio dignus existimatur ei, qui dignus est, cui imperetur. itaque dictum est:* Ira magna est diuorum regum. At etiam postea iram seruat, donec efficiat. *quia moleste ferunt, propter excellentiam. item ab iis, à quibus aliquis putat cōuenire, ut sibi benigne fiat. hi uero sunt, quibus ipse benigne fecit, aut facit, aut suorum aliquis, aut propter ipsum, aut uult, aut uoluit.*

Quibus ex rebus iam liquet, & quonam modo se habentes ipsi irascantur, & quibus, & quas ob res. Ipsi enim: quoties doleant; quia qui dolet appetit aliquid. Ergo & si directo obstiterit aliquis, ut sitienti in bibendo, & si non, similiter idem facere uidetur. Et si refragetur quispiam, & si non suffragetur; et si quid aliud hoc modo se habentem interturbarit, irascitur omnibus. quare dum ægrotant, dū paupertate premuntur, dum amant, dum sitiunt, omnino dum cupiunt, & non recte rem suam agunt, iracundi sunt, & facile cōcitantur, maxime quidem aduersus eos, qui præsentem statum paruifaciunt, ut ægrotus in iis, quæ ad morbum attinent, pauper in iis, quæ ad paupertatem, bellator in iis, quæ ad bellum, amator in iis, quæ ad amorem. similiter uero & in ceteris. præparatur enim quisque ad suam

cuiusq; iram ab affectu eo, qui insitus est. Item si contraria expectauerit: cruciat enim uehementius quod ualde præter opinionem accidit. quemadmodum etiam delectat, quod ualde præter opinionē accidit, si quod uult, accidit. Itaq; perspicuum ex his est, quales horæ, & tempora, & affectiones, & ætates ad iram facile concitentur, & quando, & ubi, & ut, quando magis in his uersantur, facilius etiam concitantur. Ac ipsi quidem hoc modo se habentes facile incendi ira possunt.

Irascuntur autem irridentibus, & subsannantibus, & illudentibus; quia contumeliam inferunt. Et iis, qui detrimentis illis afficiunt, quæ signa contumeliæ sunt. eiusmodi uero esse necesse est, quæ neque pro re aliqua, neque iis utilia sunt, qui faciunt. tum enim propter contumeliam uideatur. Et maledicentibus, & contemnentibus in iis rebus, in quibus ipsi præcipue studium ponūt, ut qui ob philosophiā efferuntur, si quis in philosophiam, qui ob formam, si quis in formam; similiter uero etiam in aliis; multo uero magis. si suspicentur, hæc non adesse sibi, aut omnino, aut non firme, aut non existimari. ubi uero ualde se putant hærere in iis, in quibus illuduntur, curam non suscipiunt. Et amicis magis, quàm non amicis; quia putant, conuenire magis, ut sibi ab iis benigne fiat, quàm non. Et iis, à quibus soliti erant honorari, & curari, si non amplius ita consuescant; quia ab iis se contemni putant, alioquin eadem facturos. Et iis, qui mutuam gratiam non referunt, neque parem referunt. Et iis, qui contraria, ac ipsi, faciunt, si inferiores sint; quia qui tales sunt, omnes contemnere uidentur, & illi quidem ut eos,

qui

qui inferiores sint, hi uero, ut ab inferioribus. Et iis, qui nullius æstimationis sunt, si paruifaciunt, uehementius. positum est enim, iram esse paruifactionis aduersus eos, qui non conuenienter se gerunt. conuenit autem inferioribus, ut non paruifaciant. Et amicis, si non bene dicant, aut faciant, & adhuc magis, si contraria, & si non animaduertant, nos egere, ut Plexippus Antiphontis Meleagro; quia paruifactionis signum est, non animaduertere. quos enim curamus, non latent. Et iis, qui gaudent infortuniis. Et omnino iis, qui bono animo sunt in suis infortuniis; quia aut inimici, aut paruifacientis est signum. Et iis, qui non curant, an molestiam afferant. quo fit, ut mala nunciantibus irascatur. Et iis, qui de se auscultant, aut sua mala spectant; quia aut paruifacientibus, aut inimicis similes sunt, quia amici condolent, omnes autem, qui propria spectant mala, dolẽt; item iis, qui paruifaciunt apud quinque, apud eos, quibus cũ de honore contendunt, apud eos, quos suspiciunt, a quibus se suspici uolunt, apud eos, quos reuerentur, inter hos inquã si quis paruifaciat, succensent grauius. Et iis, qui in eiusmodi rebus paruifaciunt, quibus sibi non auxilium ferre, deforme est, ut parentibus, liberis, uxoribus, subiectis. Et iis, qui gratiam non reddunt; quia qui paruifacit, non ita, ut conuenit, facit. Et iis, qui iocantur cum serio agentibus; ualet enim ad contemptionem iocus. Et iis, qui aliis benigne fecerunt, si non & sibi; quia & hoc ualet ad contemptionem, non æstimare se dignum iis rebus, quibus omnes. Quin etiam ad iram concitandam ualet obliuio, ut quæ penè nominum est; quia & obliuio signum paruifactionis

uidetur

uidetur. ex noncurantia enim obliuio nascitur, noncurantia uero paruifactio est. Ac quibus quidem irascantur, & quemadmodum se habentes, & quas ob res, simul expositum est. ex quibus intelligi potest, opus fore, ut ipse tales eos oratione præparet, cuiusmodi cum sunt, iracunde affecti sunt, atque aduersarios eis rebus affines esse, propter quas irascuntur, & tales esse, qualibus irascuntur.

Quoniam autem irasci contrarium est ipsi leniri, & ira lenitati, intelligendum est, quomodo se habentes lenes sint, & erga quos se leniter gerant, & per quæ reuocantur ad lenitatem. Sit ergo lenitas constitutio, & sedatio iræ. Si ergo irascuntur iis, qui paruifaciunt, qui uero paruifacit, sponte sua agit, profecto lenes sunt & iis, qui nihil horum faciunt, aut non sponte sua faciunt, aut tales esse uidentur. Et iis qui contra uolunt, ac fecerunt. Et iis, qui & ipsi in se tales sunt; nemo enim ipse semet paruifacere existimatur. Et iis, qui confitentur, & pœnitet; quasi enim pœnam habeant dolorem ob res commissas, conquiescunt ab ira. cuius rei castigatio famulorum indicio est. nam qui inficiantur, & cõtradicunt, castigamus uehementius, at uero aduersus eos, qui se iuste castigari fatentur, desinimus excandescere. signum autem est, quia impudentia est, manifesta negare, impudentia uero paruifactio, atque contemptio est. atqui quos ualde contemnimus, eorũ pudore non afficimur. Et iis, qui se summittunt ipsis, nec contradicunt; quia uidentur se inferiores esse fateri, inferiores autem timent, qui uero timet, nemo paruifacit. iram autem aduersus eos, qui se summittunt, cessare, canes quoque indicant, qui prostratos non mordent. Et iis,

iis, qui rogant, ac deprecantur; sunt enim summißiores. Et iis, qui cōtumelia afficiunt, & subsannant, ac paruifaciunt aut neminem, aut non bonos, aut non tales, quales ipsi sunt. omnino autē ex contrariis scrutari quæ ualeant ad mitigādum oportet. Et iis, quorum timore, & pudore afficiuntur; quia quoad ita se habent, non irascuntur; neque enim fieri potest, ut simul timeamus, & irascamur. Et iis, qui per iram fecerūt, aut non irascuntur, aut imbecillius irascūtur. neque enim ob id uidentur fecisse, quòd paruifaciant; quia nemo iratus paruifacit; quia paruifactio est expers doloris, ira uero est cū dolore. Et iis, quos pudet ipsorum. Quin etiam qui contrario modo constituti sunt, atque irati, ii sine dubio sunt lenes, ut in ludo, in risu, in festo, & felici die, in re sua bene gesta, in saturitate, omnino in indolentia, & uoluptate contumeliam non inferente, & bona spe. Item qui inueteratam iram, & non recentem habent; quia iram mitigat tempus. Quin etiam grauiorem alterius iram mitigat pœna, quæ ante de alio sumpta est. itaque recte Philocrates, dicente quodam, cum populus esset iratus, cur non te defendis? non dum, inquit. at quando? cum alium in crimen uocatum uidero. siquidem mites fiunt, cum iram in alium consumpserunt, ut accidit in Ergophilo. uehementius enim succensentes, quàm Callistheni, dimiserunt, quia Callisthenem pridie morte damnauerant. Et si conuicti, & si maius malum paßi sint, quàm qui irascuntur, attulissent; quia quasi se sumpsisse pœnas existimant. Et si ipsi arbitrentur, se iniuste agere, & iuste pati; neque enim ira aduersus id, quod conuenit, excitatur; quia non amplius se, cōtra quàm conueniebat,

conueniebat, pati arbitrantur. id quod ira erat. itaque oratione prius castigare oportet. etenim & serui minus ægre ferunt, cum castigantur. Et si putant, fore ut non sentiant, quòd per ipsos, & pro iis, quæ passi sunt. ira enim est singularium, ut ex definitione liquet. Itaque recte scriptum est: Vlyssem vrbis euersorem dicito. *perinde, ac si non ultus esset, nisi sensisset, & à quo, & pro quo. quare neque aliis, quicunque non sentiunt, irascuntur, neque amplius mortuis, quippe qui extrema perpessi sint, neque dolituri sint, neque sensuri, quod qui irascuntur, appetunt. Itaque bene de Hectore poeta, cum uellet Achillem ab ira aduersus mortuum reuocare:* Atqui mutam terram furens verberat. *Ex his igitur perspicuum est, eos qui placare uolunt, ex his locis dicere oportere, tales quidem ipsos comparando, eos uero, quibus irascuntur, aut pertimescendos, aut reuerentia dignos, aut benemeritos, aut inuitos, aut rebus cõmissis ualde dolentes.*

De amore, & odio.

QVOS *autem ament, & odio habeant, & quam ob rem, amicitia, atque amore definitis, dicamus. Sit ergo amare, uelle alicui ea, quæ bona arbitratur, illius caussa, non autem sui, eaq. pro uiribus efficere. amicus autem est, qui amat, & redamatur. existimantur autem amici esse, qui hunc in modum inter se affecti existimantur. Quibus positis, necesse est, amicum eum esse, qui simul lætatur commodis, & condolet incommodis, non ob rem aliquam*

aliam

aliam, sed propter illum: gaudent enim omnes, ubi eueniunt ea, quæ uolunt, dolent autem contrariis. quare uoluntatis signum sunt dolores, & uoluptates. Et, quibus demum eadem bona, & mala sunt. Et, qui sunt iisdem amici, & qui sunt iisdem inimici: eadem enim ut hi uelint, necesse est. quare qui quæ sibi, alii uult, huic uidetur esse amicus. Et eos quoq; amant, qui beneficium dederunt aut sibi, aut iis, quos caros habent, idq. aut magnũ, aut prompto animo, aut in eiusmodi tẽporibus, aut ipsorũ caussa: aut eos, quos dare uelle beneficiũ arbitrentur. Et amicos amicorũ. Et, qui amãt eos, quos ipsi amant. Et, qui amantur ab eis, qui à se amãtur. Et qui sunt eorundẽ inimici. Et, qui oderunt illos, quos ipsi oderũt. Et, qui odio habẽtur ab eis, qui à se odio habentur; his. n. omnibus eadẽ bona uidẽtur esse, ac sibi, ut eadẽ illis bona uelĩt, id quod erat amici. Itẽ beneficos in pecunias, & in salutem; itaq; liberales, & fortes honorant, atq; adeo etiam iustos. tales aũt putãt, qui non ab aliis uiuunt, cuiusmodi sunt qui ex labore; & ex his ii, qui ex agricultura, & ex aliis opifices in primis. Et temperatos; quia non iniusti. Et ab agendo remotos, propter eandẽ rationẽ. Et, quibus uolumus amici esse, si uideantur uelle. sunt aũt tales, & qui uirtute præstant, & qui bona existimatione præditi sunt aut apud oẽs, aut apud optimos, aut apud eos, quos ipsi admirantur, aut apud eos, qui se admirantur. Item, qui in uita communi, & quotidiana consuetudine sunt iucundi. quales sunt faciles, neque ad redarguenda peccata procliues, neque concertationũ, neque litium amantes; quia eiusmodi omnes pugnaces sunt, qui uero pugnant, contraria uelle uidentur. Et qui dextri

ſunt tum in eludendo, tum in perferendo; eidem enim rei ambo ſtudent, cui proximus; quia & dicto laceßi poſſunt, & eleganter laceſſunt. Et, qui laudant bona, quæ adſunt, & ex iis ea maxime, quæ ſibi ut adſint, uerentur. Et mundos in aſpectu, in ueſtitu, in tota uita. Et, qui exprobrant neque peccata, neque beneficia; ambo enim ad redarguendum propenſi ſunt. Et, qui non recordantur iniurias, neque crimina obſeruant, ſed facile reconciliantur; quia quales erga alios eſſe exiſtimant, etiam erga ſe arbitrantur. Et, qui maledici non ſunt, nec mala propinquorum, neque ipſorum, ſed bona norunt; quia boni uiri hoc faciunt. Et, qui non aduerſantur iraſcentibus, aut ſerio agentibus; tales enim pugnaces. Et, qui erga ipſos aliquo modo ſtudioſe ſe gerunt, ut, qui ipſos admirantur, atque ipſos uirtute præditos arbitrantur, & ipſis delectantur. Et, qui ita maxime affecti ſunt in iis rebus, in quibus ipſi uolunt aut ſuſpici, aut egregios, aut iucundos exiſtimari. Et pares, & eadem profitentes, modo ne impedimentum afferant, neque indidem uictum quærant; ſic enim accidit illud: Figulus figulo. *Et qui illa appetunt, quorum fieri poteſt, ut ipſi ſimul participes ſint; ſin minus, idem accidit etiam ita. Et erga quos ita affecti ſunt, ut apud eos facere non pudeat ea, quæ ad opinionem, non contemnentes. Et, apud quos pudet facere ea, quæ ad ueritatem. Et, quibus cum de honore contendunt, aut à quibus uolunt ſe æmulari, & non inuideri, hos aut amant, aut amici eis eſſe uolunt. Et quibus bona procurarint, niſi ipſis maiora mala euentura ſint. Et, qui abſentes æque, ac præſentes amant.*

itaque

itaque qui erga mortuos ſunt tales, diliguntur ab omnibus. Et omnino qui amicos unice diligũt, et non derelinquunt; in primis enim ex bonis amãt eos, qui boni amici ſunt. Et qui nihil ſecum fingũt, quales & qui uitia ſua produnt. dictum eſt enim, nos apud amicos, quæ ad opinionem, non pudere. ſi ergo is, quem pudet, non amat, quem non pudet, amanti ſimilis eſt. Et, qui non ſint metuendi. Et, quibus cõfidimus; nemo enim quem metuit, diligit. Iam uero ſpecies amicitiæ ſunt ſodalitas, propinquitas, cognatio, & quæcunque eiuſmodi. ad amicitiam autem conciliandam ualent gratia, & ſi haudquaquam rogatus fecerit, & poſtquam fecit, non indicarit, ſic enim ſui cauſſa uidetur, & non alterius. De inimicitia uero, & odio, perſpicuum eſt, ex contrariis eſſe ſcrutandum. Ad inimicitiam uero cõcitandam ualent ira, incommodatio, calumnia. ac ira quidem eſt ex iis, quæ ad ſe, inimicitia uero etiam ſine iis, quæ ad ſe. nam ſi talem eſſe ſuſpicamur, odio habemus; & ira quidem ſemper aduerſus ſingularia eſt, ut Calliæ, aut Socrati, odium autem etiam aduerſus genera; ſiquidem in furem, ac sycophantam odium quiſq. habet; & illud quidem tempore ſanabile, hoc uero inſanabile; & illa afficere moleſtia cupit, hæc incõmodo potius. nam qui iraſcitur, uult ſentiri, huius autem nihil intereſt; quæ uero moleſtiam afferunt, ſentiuntur omnia; quæ autem maxime mala ſunt, minime ſentiuntur, iniuſtitia, & imprudentia; quia præſentia uitii nihil affert moleſtiæ; et illud adiunctã moleſtiã habet, ab hoc moleſtia abeſt. nam qui iraſcitur, moleſtia afficitur, qui uero odit, haudquaquam; & ille quidem, ſi multa eueniant, miſereſcit, hic uero

nullius;ille enim talionem pati uult eum, cui irascitur, hic uero, non esse. Ex his igitur perspicuum est, licere inimicos, & amicos, & qui sunt, demõstrare, & qui non sunt, efficere, & qui esse dicuntur, dissociare, & eos qui aut propter iram, aut propter inimicitias controuersantur, ad ultram constituerimus partem traducere.

De metu, & fidentia.

CVIVSMODI *uero res metuant, & quos, & quo modo affecti, hoc modo planũ erit. Sit ergo metus molestia quædã, aut perturbatio ex phantasia futuri mali, aut interimendi uim habentis, aut molesti. neq;.n. mala omnia metuũtur, ut, si erit iniustus, aut tardus, sed quæcunq. aut molestias magnas afferre, aut interitus possunt; præsertim uero si non lõge, sed prope esse uideãtur; quæ enim longe admodũ absunt, ea nõ metuunt; nemo est.n qui nesciat, se moriturũ, sed quia non propediem; curam non suscipit. Si ergo metus hoc est, ea metuenda sint, necesse est, quæ uim magnam habere uidentur interimendi, aut detrimentis illis afficiendi, quæ molestiã magnam exhibeant. itaque & rerum eiusmodi signa sunt metuenda; prope enim uidetur esse, quod metuendum est. sic quidem periculum rei metuendæ appropinquatio est. eiusmodi uero ira, & inimicitiæ sunt eorum, qui efficere aliquid possunt; neque enim dubium est, quin & uelint, & possint, quare parum abest, quin faciant. Et iniustitia, quæ uiribus prædita est; iniustus enim iniustus est, eo quia præeligit. Et uirtus contumeliam passa, quæ uiribus prædita est; perspicuum est enim, quotiescunq. contumeliam patiatur, semper*

præeligere

præeligere, nunc uero posse. Et metus est eorum, qui possunt aliquid facere; in apparatu.n. ẽt occupari necesse est illũ, qui talis est. quoniã aũt pleriq. improbi, & lucro obnoxii, & in periculis timidi sunt, fit, ut pleruneq. metuendũ sit, ipsum in alio esse; quare qui conscii sunt ei, qui atrox aliquid patrauit, metuendi sunt, ne aut enunciẽt, aut deferãt. Et, qui possunt iniuriam facere, semper iis, qui possunt pati; pleruneq. enim homines iniuriam faciunt, cum possunt. Et, qui iniuriam paßi sunt, aut qui se passos esse arbitrantur; quia semper obseruant occasionem. Et qui iniuriam fecerunt, si uires habeant, metuendi sunt; quòd timeant, ne talionem patiantur. positum est enim tale esse, quod metuendum. Et rerum earundem competitores, quarum non licet simul ambos potiri; semper enim bellum gerunt cum talibus. Et qui sunt præstantioribus, quàm ipsi sint, metuendi, & ipsi metuendi; quia facilius ipsis nocere potuerint, quàm præstantioribus. Et ii, quos præstantiores, quàm ipsi sint, metuũt, propter eandem caussam. Et, qui præstantiores se sustulerunt. Et, qui infirmiores se inuaserunt; aut enim iam metuẽdi sunt, aut ubi creuerint. Et ex iis, qui iniuriam paßi sunt, aut ex inimicis, aut ex aduersariis, non qui facile excandescunt, & libere loquuntur, sed faciles, & dißimulatores, & malitiosi; obscuri enim sunt, an propè; quare nunquã aperti, quia longe. Omnia uero quæ metuenda sunt, terribiliora fiunt, quæcunq. si errarint, corrigi non contingit, sed aut omnino non possunt, aut non in se, sed in aduersariis sunt. Et quorum auxilia nulla sunt, aut non facilia. Vt autem simpliciter dicam, metuenda sunt, aut ea, quæ cum aliis euenerunt,

euenerunt, aut euentura ſunt, miſerabilia ſunt. Ac quæ quidem metuēda ſint, & quæ metuant, fermè, ut ita dicam, quæ maxima, hæc ſunt.

Quomodo uero affecti ipſi metuant, nunc dicamus. Si ergo metus eſt cum expectatione patiendi alicuius mali, quod interimendi uim habeat, perſpicuum eſt, neminem metuere ex iis, qui ſe nihil arbitrantur paſſuros, neque ea, quæ ſe non arbitrantur paſſuros, neque eos, à quibus non arbitrantur, neque tunc, cum non arbitrantur. Ergo illi metuant, neceſſe eſt, qui ſe aliquid paſſuros arbitrantur, et qui ab his, & hæc, & tunc. Paſſuros autem ſe non arbitrantur, nec qui in magnis fortunæ proſperitatibus ſunt, & eſſe exiſtimantur, unde illi contumelioſi, paruifactores, audacesq. ſunt. tales autem diuitiæ, uires, amicorum copia, ac potentia reddunt. nec qui ſe iam atrocia paſſos arbitrantur, & ad futuros euentus obriguerunt, ut qui iam tympano cruciantur. uerum aliquam ſalutis ſpem ſubeſſe oportet, qua de re angantur. ſigno eſt, quòd metus conſultare cogit. atqui nemo de rebus deſperatis conſilium capit, quare tales præparare oportet, cum eos timere, commodius fuerit, nempe eiuſmodi eſſe, ut poßint pati, quippe cum maiores alii paßi ſint; atq; ſimiles pati, aut paſſos eſſe oſtendere, & ab iis, à quibus non arbitrabantur, & hæc, & tunc, cum non arbitrabantur.

Quoniam autem perſpicuum eſt, quid ſit metus, & metuenda, & quemadmodum affecti ſinguli timeant, ex his etiam perſpicuum eſt, & quid ſit fidere, & cuiuſmodi in rebus, & quemadmodum affecti confidát. fidentia enim metui contraria eſt, et quæ fidentiam afferunt iis, quæ metum.

Quare

Quare spes est cum phantasia rerum salutarium, ut quæ prope sint, metuendarum uero aut quæ nullæ sint, aut longe absint. Fidentiam autem afferunt & calamitates, quæ longe absunt, & fidentiam afferentia, quæ prope; & si adsint emendationes, & subsidia, aut multa, aut magna, aut utrunq. & si iniuriam neque acceperint, neque intulerint; & si competitores aut omnino nulli sint, aut uires non habeant, aut si habeant uires, amici sint, aut beneficium dederint, aut acceperint; aut si plures sint, quibus eadem conducant, aut præstantiores, aut utriq.

Ipsi uero hoc modo affecti, fidentes sunt; si sæpe rem bene gessisse neq; offendisse arbitrentur. aut si sæpe in calamitates inciderint, atque euaserint. duobus enim modis homines expertes affectus fiunt, aut quia experti non sunt, aut quia subsidia habeant; ut in periculis maris, & qui imperiti sunt tempestatis, futura confidunt, & quibus subsidia præsto sunt, propter peritiam. Et quoties ea res metum incutiat neque paribus, neque inferioribus, & quibus se arbitrantur præstare; arbitrantur autem iis, quos uicerunt, aut ipsos, aut ipsis præstantiores, aut pares. Et si plura, & maiora sibi suppetere arbitrentur, quibus qui excellunt, extimescendi sunt. hæc uero sunt pecuniarum multitudo, & robur corporum, & amicorum, & regionis, & bellicorum instrumentorum aut omnium, aut maximorum. Et si iniuriã fecerint aut nemini, aut non multis, aut non iis, à quibus timeant. Et omnino si res diuinæ ipsis egregie se habeant, cum aliæ, tum quæ à signis, atque oraculis; fidentem enim reddit ira. at non iniuriam inferre, sed accipere ad iram incitandam

dam ualet deus autem iis, qui iniuriam patiuntur, præsto adesse existimatur. Et quoties priores impetum facientes, se aut nihil pati, neque passuros, aut rem bene gesturos arbitrentur. Ac de iis quidem, quæ metum, ac fidentiam afferunt, dictum est.

De pudore, & impudentia.

CVIVSMODI *uero rerum pudeat, & non pudeat, & apud quos, et quo modo affectos, ex his liquebit. Sit ergo pudor molestia quædam, & confusio in iis malis, quæ ad existimationis offensionem pertinere uideantur, aut præsentibus, aut præteritis, aut futuris; impudentia uero paruifactio quædam, & affectus uacuitas in his ipsis. Si igitur pudor est, quem definiuimus, ob eiusmodi mala pudere necesse est, quæ uidentur turpia esse ipsi, aut iis, quos caros habet. quales omnes actiones sunt, quæ à uitiositate proficiscuntur, ut abiicere clypeum, aut fugam arripere, quia à timiditate; & fraudare deposito, quia ab iniustitia; & concumbere, quibus cum non conuenit, aut ubi non conuenit, aut quando non conuenit, quia ab intemperantia; & quæstum facere è rebus paruis, aut è turpibus, aut ex impotentibus, ut pauperibus, aut mortuis; unde & prouerbium:* Etiam à cadauere ferre; *quia à sordibus, & illiberalitate. Et non subuenire, cum possis, in pecuniam, aut parcius subuenire. Et auxilium accipere ab iis, qui minus abundant. Et mutuum petere, cum suspicio erit, ne petat. Et petere, cum, ne repetat. Et repetere, cum, ne petat. Et laudare, ut petitionis*

tionis opinionē afferat. Et repulsam passum, petere nihilo secius; quia hæc omnia signa sunt illiberalitatis, laudare autem præsentem, adulationis. Et bona quidem laudibus efferre, mala uero deterere. Et dolentis uicem uehementer dolere, & reliqua eiusmodi omnia; quia adulationis sunt signa. Et labores non tolerare, quos seniores, aut delicati, aut in maiori potestate constituti, aut omnino imbecilliores tolerant; quia omnia mollitiei sunt signa. Et ab alio beneficium accipere, & sæpe. Et collata beneficia exprobrare; quia pusilli, & humilis animi signa sunt. Et de semetipso prædicare, ac polliceri. Et aliena sibi uindicare; quia iactantiæ. Similiter uero & in unoquoq. aliorum moris uitiorum actiones, & signa, & similia turpia sunt, & pudenda. Et ad hæc rerum honestarum, quarum omnes participes sunt, aut omnes similes, aut plurimi, partem non habere. similes autem dico, qui sunt eiusdem nationis, ciuitatis, ætatis, cognationis, omnino pares; quia turpe iampridem est, non participem esse, ut eruditionis quadamtenus, aliarumq. rerum eodem modo. hæc autem omnia turpiora, si sua culpa accidisse uideantur; sic enim iam est a uitio magis, si ipse caussa sit rerum, quæ affuerunt, aut adsint, aut affuturæ sint. Pudore uero afficiuntur, qui patiuntur, aut passi, aut passuri sunt eiusmodi res, quæ ad existimationis offensionē, & probra pertineant; qualia sunt, quæ ad ministeria corporis, aut operum turpium pertinent, ex quibus contumeliæ perpessio est. quorum quæ ad intemperantiam referuntur, & sua sponte, & non sua sponte suscepta, turpia sunt, quæ uero ad uim, non sua sponte; ab ignauia enim, & timi-

ditate tolerantia, & ultionis prætermißio naſcitur. Ac quarum quidem rerum homines pudeat, hæc, & eiuſmodi ſunt.

Quoniam autem pudor eſt phantaſia de exiſtimationis offenſione concepta, et eius ipſius gratia, non autem rerum, quæ inde proueniunt, nemo uero exiſtimationem curat, niſi propter eos, qui exiſtimant: eorum pudeat, neceſſe eſt, quorũ rationem habet. habet aũt rationem eorũ, qui ſuſpiciunt, & à quibus ſuſpici uult, & quibus cũ de honore contendit, & quorum exiſtimationem non contemnit. ac ſuſpici quidem uolunt ab iis, eosq. ſuſpiciunt, qui poßident bonum aliquod pretioſum, aut à quibus requirunt aliquid uehementius ex iis, quorum illi ſunt domini, ut amatores. de honore autem contendunt cum ſimilibus. curant autem prudentes, ut eos, qui uera loquantur, quales ſunt & ſenes, & eruditi. Et eorum, quæ in oculis, & quæ in aperto ſunt, unde & prouerbium: In oculis hærere pudorem. *propterea eorum qui ſemper affuturi ſunt, magis pudet, & eorum, qui ipſos attendunt; quia utrunque ante oculos eſt. Et eorum, qui non iiſdem obnoxii ſunt; neque enim dubium eſt, quin hi contraria exiſtiment. Et qui non ignoſcunt iis, quæ peccata uidentur; quæ enim aliquis ipſe facit, ea in proximis haudquaquam dicitur ſtomachari; quare quæ non facit, profecto ſtomachatur. Et, qui in uulgus facile enunciant; nihil enim differt, non exiſtimari, ac non enunciari. facile uero enunciant, qui iniuriam acceperunt, quia obſeruant; & maledici, quia ſi & de eis, qui non peccant, multo magis de eis, qui peccant. Et, qui in proximorum peccatis occupantur,*

tur, ut subsannatorum, & comicorum, quippe qui maledici quodam modo sint, & ad enunciandum parati. Et, à quibus nunquam repulsam tulerunt; perinde enim illi affecti sunt, atque ii, qui suspiciuntur. itaque eorum, qui primum aliquid petierunt, pudore afficiuntur, ut qui nondum apud eos existimationem amiserint. tales autem sunt, qui & iandiu amici esse uolunt; quia, quæ optima sunt, cōspexerunt. unde bella Euripidis ad Syracusanos responsio est. Et ex ueteribus familiaribus, qui nullius rei conscii sunt. Pudet autem non solum rerum, quas diximus, pudendarum, uerū etiam signorum. ut non solum cum Veneri dant operam, sed signorum etiam eius. neque solum, cum turpia faciunt, sed etiam, cum loquuntur. Eadem uero etiam ratione non eorum solum pudore afficiuntur, quorum diximus, uerum & eorum, qui indicaturi sunt ipsis, ut famulorum, & qui ipsis amici sunt. Eorum autem omnino nō pudet, quorum, quod ad ueritatem pertinet, existimationem contemnunt. neminem enim pudet puerorum, ac belluarum. Neq. easdem res facere, pudet notorum, atque ignotorum, sed notorum quidem, eas, quæ ad ueritatem existimantur, longinquorum uero, quæ ad opinionem.

Ipsi autem hoc modo affecti pudore afficientur: primum quidem, si quidam perinde se habuerint erga ipsos, ac eos diximus, quorum pudore afficiuntur. erant autem hi, aut qui suspiciūtur, aut quos suspiciunt, aut à quibus suspici uolūt, aut à quibus rem aliquam necessariam requirunt, quam, si existimationis nullius fuerint, minime impetrabunt, atque hi aut si uideant, quemadmodum Cydias de Sami colonia

dixit in cóncione,(petebat enim ab Atheniensibus,ut putarent,circunstare Græcos, tanquam intuentes,nedum audituros, quæ decreuissent,) aut si tales illi in propinquo sint, aut sensuri sint.itaq; cum aduersa fortuna utuntur,se à ueteribus æmulis conspici nolunt; qui enim æmulantur,suspiciunt. Et quoties habeant, quæ dedecus afferant actionibus,& negociis aut suis,aut proauorum, aut aliorũ quorũdam, quibus cum aliqua ipsis propinquitas intercedit, atq. eorum omnino, quorum ipsi pudore afficiuntur. cuiusmodi sunt ii,quos commemorauimus,aut qui ad ipsos referuntur, quorum præceptores, aut consiliarii extiterunt. Et si sint alii similes, quibus cum de honore contendant; multa enim pudore capti propter tales homines & faciunt,et omittunt. Et si futurum est,ut aspiciantur,& cum consciis in aperto uersentur,magis etiam erubescunt.unde & Antiphon poeta,cum tympano torquendus à Dionysio esset, ac qui una morituri erant, se obnubere ex ianua egressos animaduerteret,dixit: quid uos obnubitis,an ne cras uos horum aliquis uideat? Ac de pudore quidem hæc, de impudentia uero perspicuum est, fore, ut magna nobis ex contrariis copia suppetat.

De gratia.

QVIBVS *autem gratiam habeant, & quas ob res, & quemadmodum se habentes,ubi gratiam definiuerimus, apparebit.Sit ergo gratia,per quã qui poßidet, dicitur gratiã tribuere indigenti, non pro re aliqua,neque ut aliquid ipsi tribuenti suppetat, sed ut aliquid illi.Magna autem erit,*

quam

quam aut ualde indigentibus, aut magnarum rerum, aut difficilium, aut in temporibus eiusmodi, aut solus, aut primus, aut in primis. Indigentiæ uero sunt appetitiones, & ex his maxime, quæ cum dolore coniunctæ sunt rei non suppetentis. tales autem sunt cupiditates, ut amor, & in cruciatibus corporis, & in periculis. nam iis qui in paupertate uersantur, & exiliis, etiam si parua subministrarint, propter indigentiæ magnitudinem, & tempus, magnum dedisse beneficium uidentur, ut qui in Lyceo fiscellam dedit. In talia igitur officiũ tribuere necesse est, sin minus, in paria, aut maiora. Quare quoniam liquet, & quando, & ob quæ, & quomodo se habentibus gratia tribuatur, perspicuum est, apparatum ex his esse conficiendum, ostendendo, illos aut fuisse, aut esse in tali molestia, atque indigentia constitutos, hos uero in tali necessitate eiusmodi aliquid officii tribuisse, subministrãtes. Quin etiam perspicuum est, unde gratiæ detrahere, & expertes gratiæ reddere liceat. aut enim, quòd sui caussa subministrant, aut subministrarunt. (hoc autem non erat gratia,) aut quòd fortuito fecerunt, aut quòd coacti, aut quòd reddiderunt, non dederunt, siue scientes, siue secus. nam utroque modo aliquid pro aliquo. quare ne ita quidem erit gratia. Atque in omnes categorias est intuendũ. gratia enim est, aut quia hoc, aut quia tãtum, aut quia tale, aut quando, aut ubi. Signum autem est, si rem minorem non subministrarunt, & si inimicis aut easdem, aut pares, aut maiores. neque enim dubium est, quin ne hæc quidem nostri caussa; aut si uilia sciens, nemo enim se uilibus rebus indigere confiteatur. Ac de tribuenda quidem, & non tribuenda gratia dictum sit.

De Misericordia, & Stomachatione.

CVIVSMODI *uero res miserabiles sint, & quos homines miserentur, & quomodo ipsi affecti, dicamus. Sit ergo misericordia molestia quædam ob malum apparens, interitus, & molestiæ afferendæ uim habens, eius, qui eo sit indignus, quod & ipse se passurum, aut aliquem suorum expectet, idq. quoties propinquum uideatur. perspicuum est enim, necesse esse, qui miseraturus est, eiusmodi esse, ut arbitretur, mali aliquid passurum aut se, aut suorum aliquē, & tale malum, quale in definitione, expositum est, aut simile, aut affine. itaq. neque qui funditus perditi sunt, misericordia commouentur, quia nihil passuros se amplius arbitrantur, quippe qui passi sint, neque qui se ualde beatos existimant, uerum contumeliam inferunt. si enim bona suppetere omnia arbitrantur, profecto se mali nihil pati posse arbitrantur. hoc enim ex bonis est. Sunt autem eiusmodi, ut arbitrentur, se passuros, & qui iam passi sunt, atque euaserunt; & senes, tum propter prudentiam, tum propter peritiam; & imbecilli, magisq. timidiores; & eruditi, quia considerati; & qui parentes habent, aut liberos, aut uxores, sui enim hæc sunt, & ea quæ diximus, pati possunt; & qui neq. in fortitudinis affectu uersantur, ut in ira, & fidentia, quia hi de futuro non cogitant; neque in affectione contumeliosa; quia neque hi se passuros aliquid considerant, sed inter hos interiecti; neque rursus qui metuunt; neque enim qui timore perculsi sunt, misericordia capiuntur, quia de se soliciti sunt. & si bonos omnes arbitrantur; qui enim neminem arbitratur,*

bitratur, omnes malo dignos esse arbitrabitur, omninoq. quoties ita se habeat, ut recordetur, talia contigisse aut sibi, aut suis, aut speret, fore, ut aut sibi, aut suis contingant. Ac quemadmodum quidem se habentes misericordia commoueantur, dictum est.

Quæ uero commiserētur, ex definitione perspicua sunt. Nam quæ ex molestis, et tristibus interimendi uim habent, miserabilia omnia sunt; & quæ perdendi uim habent; & mala magnitudine præstantia, quæ à fortuna proficiscuntur. tristitiam autem, atq. interitum afferunt mortes, & uerberationes, & cruciatus corporum, & senectus, & morbi, & alimentorum inopia; mala uero à fortuna profecta, inopia amicorum, paucitas amicorum; quo fit, ut ab amicis, familiaribusq. diuelli, miserabile sit; turpitudo, imbecillitas, debilitas. Et si unde boni aliquid suppetere conueniebat, mali aliquid contigerit, & si sæpe ita. Et si postquam passus sit, boni aliquid superuenerit, ut Diopithi, ad quem regia munera sunt missa, cum iam decessisset è uita. Et si aut nihil boni suppeditatum sit, aut suppeditatis frui non liceat. Ac quam quidem ob rem misereantur, hæc, atq; eiusmodi sunt.

Miserantur autem & familiares, nisi arcta coniuncti necessitudine sint, quia erga illos æque, atque erga se ipsos passuros afficiuntur. itaque Amasis propter filium, qui ducebatur ad mortem, non lachrymauit, ut aiunt, uerum propter amicum, qui mendicabat, quia hoc est miserabile, illud atrox. atrox autem à miserabili differt, & misericordiæ eiiciendæ uim habet, & sæpe in contrarium ualet. Item miserantur, cum atrocitas ipsa propinqua est. Quin etiam cō-

miserantur

miserantur similes ætate, moribus, habitibus, dignitatibus, generibus; in his enim omnibus magis elucet, etiam ipsi contingere posse; omnino enim & hic statuere oportet, quod quæcunq. sibi metuunt, hæc cum aliis eueniunt, miserantur. Quoniam autem mala, quæ propinqua uidentur, miserabilia sunt, quæ uero ad decem millia annorum euenerunt, aut euentura sunt, cum ea neque sperent, neque recordētur, aut omnino nō miserantur, aut non eodem modo, propterea qui figuris, & uocibus, & uestitu, ac deniq. actione repræsententur, miserabiliores sint, necesse est; faciunt enim, ut malū propinquum uideatur, ante oculos proponentes, aut tanquā futurum, aut tanquam præteritum. Et quæ modo euenerunt, aut breui euentura sunt, miserabiliora, propter eandē caussam. Et signa, & actiones, & uestes eorum, qui passi sunt, & quæ sunt eiusmodi. Et uerba eorū, qui in mali perpessione uersantur, ut eorum, qui iam animam agunt. Et præcipue uirtutem præstare, cum in eiusmodi temporibus uersantur; hæc enim omnia, quia propinqua uidētur, magis excitant miserationem, quasi uero & ille indignus sit, & mali perpessio ante oculos obuersetur.

Opponitur autem ipsi miserari maxime id, quod dicimus, stomachari, quia molestiæ, quæ suscipitur ob indignas res aduersas opponitur quodammodo, & ab iisdem moribus molestia, quæ suscipitur ob res secundas indignas, & utriq. affectus bonorum morum sunt; conuenit enim, eorum, qui indigne male rem suam agunt, uicem dolere, ac miserari, ob ob eos uero, qui bene, stomachari; est enim iniustum, quod cōtra dignitatem accidit. quocirca deis stomachationem tribuimus.

buimus. Existimari etiam possit, inuidiam misericordiæ eodem modo opponi, quasi uicini, atque eadem cum stomachatione, sed est diuersa. Est enim inuidia quoque molestia turbulenta, & propter secundas res, uerum non eius, qui sit indignus, sed qui par, ac similis. Illud autem: Non ut ipsi eueniat aliquid aliud, sed propter ipsum proximum, omnibus æque adesse oportet; neque enim amplius erit illud quidem inuidia, hoc uero stomachatio, sed metus, si propterea molestia, ac perturbatio excitetur, quia ipsi mali aliquid ab illius prosperitate continget. Perspicuum est autem, fore, ut hos contrarii consequantur affectus; nam qui dolet ob eos, qui præter dignitatem male rem suam gerũt, lætitia afficietur, aut dolore carebit ob contrarios, qui male gerũt; ut parricidarum, & sicariorum supplicio bonus nemo doluerit; quia uoluptas ex talibus capienda est, non aliter, atque ex iis, qui pro dignitate rem suam bene gerunt. utrunq. enim iustum est, & bono uiro lætitiam affert. quippe qui speret necesse est, fore, ut quæ simili, etiam sibi eueniant. atque hæc omnia eorundem morum sunt, contraria uero cõtrariorum; qui enim malis gaudet alienis idem, atque inuidus est. nam qui proter rei alicuius ortum, aut præsentiam dolet, hunc ob priuationem, & corruptionem eiusdem gaudere necesse est. itaque ad arcẽdam misericordiam ualent hæc omnia. at uero propter eas caussas, quas diximus, discrepant. quare æque omnia proficiunt, ne misericordia concitetur.

Ac primum quidem de stomachatione dicamus, & quibus stomachentur, & quas ob res, & quemadmodum ipsi se habentes, deinde post hæc de aliis. Atqui hæc ex iis, quæ

dicta sunt, liquent. Nam si stomachari est dolere ob eum, qui indigne rem suam bene gerere uideatur, primum quidem perspicuum est, fieri non licere, ut aliquis propter bona omnia stomachetur; nemo enim, si iustus sit, aut fortis, aut si uirtutem adeptus erit, stomachabitur ei; quia neque misericordia ob ea, quæ his contraria sunt, commouetur, sed ob diuitias, & potentiam, & eiusmodi res, quibus, ut simpliciter dicã, digni sunt boni uiri, et qui à natura bona adepti sunt, ut nobilitatem, & pulchritudinem, & quæ sunt eiusmodi. Quoniam autem antiqua prope accedunt ad naturalia, necesse est, iis, qui idem bonum poßident, si paullo ante adepti sint, & propterea rem suam bene gerant, uehementius stomachari. magis enim offendunt, qui nouis potiuntur diuitiis, quàm qui antiquis, & gentiliciis. similiter uero & qui magistratum gerunt, & qui potentes sunt, & qui multos habent amicos, & qui bonos liberos, & quicunque tales. et si ipsi per hæc aliud quid boni adepti sint, eodem modo. etenim tũ demum magis offendunt, qui nouis potiuntur diuitiis, quàm qui ueteribus, cum propter diuitias in imperio sunt. similiterq. in ceteris. caussa uero est, quia illi quidẽ res suas poßidere existimantur, hi uero non item. quod.n. ita semper se habere uidetur, id uerum existimatur. quo fit ut alteri haudquaquam sua poßidere uideantur. Et quoniam singula bona non cuicunque conueniunt, sed est proportio, & conuenientia quædam, ut speciosa arma non iusto conueniunt, sed forti, & eximium coniugium non nouas diuitias poßidentibus, uerum nobilibus, idcirco si qui bonus est, rem cõuenientem non adipiscatur, mouet stomachum. & si inferior cum

superiore

ſuperiore controuerſetur; ac in primis quidem, qui in eodem ſtudio uerſantur; unde & illud dictum eſt: Aiacis autem Telamonidæ pugnam declinabat, quia Iuppiter ei ſtomachabatur, quod cum præſtantiore viro pugnaret. *Sin minus, etiam quocunq. modo inferior cum ſuperiore, ut ſi muſicus cum iuſto: eſt enim iuſtitia, quàm muſica, præſtātior. Ac quibus quidem ſtomachentur, & propter quæ, ex his perſpicuum eſt; hæc enim, & eiuſmodi ſunt.*

Ipſi uero ſtomachoſi ſunt, ſi maximis bonis digni, ea q; adepti ſint: neque enim iuſtum eſt, paria non paribus impertiri; deinde uero, ſi cum ſint boni, etiam uirtute præditi ſint: quia tum recte iudicant, tum iniuſta oderunt. Et ſi honoris ſtudioſi, & quarundem rerum agēdarum appetentes ſint, & maxime in iis rebus honoris ſtudio trahantur, quas indigni alii conſequuntur. Et omnino, qui ipſi ſe dignos iis rebus cenſent, quibus alios non cenſent, ſtomachantur illis, & ob ea itaque mancipiorum ſimiles, abiecti, & minime honoris cupidi, non ſunt ſtomachoſi: quia nihil eſt tale, quo ſe dignos eſſe arbitrentur. Ex his autem perſpicuum eſt, propter quos aduerſa fortuna utentes, aut male rem ſu..n gerentes, aut quod uolunt, non aſſequentes, lætari, aut non dolere conueniat: ex his enim, quæ dicta ſunt, cōtraria eluceſcunt. Quare ſi tales oratio iudices præpararit, eos uero, qui poſcunt, ut ſui miſereantur, & ob quæ miſereantur, indignos eſſe oſtenderit, qui impetrent, dignos autem, qui non impetrent, fieri non poteſt, ut eis miſericordia tribuatur.

De inuidia.

PERSPICVVM *est etiam, quas ob res inuideant, & quibus, & quemadmodum se habentes: si quidem inuidia est molestia quædam propter apparentem bonorum, quæ sunt commemorata, prosperitatem, aduersus similes, non ut sibi adsit aliquid, sed propter illos; etenim quibus similes aliqui sunt, aut esse uidentur, tales inuidebunt, similes autem dico genere, cognatione, ætate, habitu, et existimatione, & copiis. Et quibus parum abest, quin omnia suppetant. itaque qui magnas res agunt, & secunda fortuna utuntur, inuidi sunt, quia suas res ferri ab omnibus arbitrantur. Et quibus eximius ob rem aliquam honor habetur, & præcipue ob philophiam, aut beatitudinem. Et qui honoris studio ducuntur, inuidi magis sunt, quàm qui non ducũtur. Et qui sapientiæ opinionem consectantur; quia honoris studio ducuntur ob sapientiam. Et omnino qui gloriam in aliqua re appetunt, in ea inuidi sunt. Et pusillanimi; quia omnia magna illis esse uidentur. Bona uero, propter quæ inuident, dicta sunt. nam quæcunque opera sunt eiusmodi, ut propter ea gloriæ cupiditate ducãtur, & factis de honore contendãt, et gloriã appetant, & quæcunq. à secunda fortuna proficiscuntur, ferme in omnibus uersatur inuidia, et præcipue quæ aut ipsi appetunt, aut putant conuenire, se habere, aut in quibus ipsi possessione paullo excellunt, aut paullo superantur.*

Neque uero dubium est etiam, quibus inuideant, quia simul expositum est. Inuident enim iis, qui sibi & tempore, & loco, & ætate, & existimatione proximi sunt. unde

dictum est: Cognatum enim etiam inuidere scit. *Et iis, quibus cum de honore concertant.concertant enim cum iis, quos diximus; cum iis autem, qui ad decem millia annorum sunt, aut erunt, aut cum mortuis, nemo; neque cum iis, qui sunt ad columnas Herculeas, neque cum iis, à quibus se uinci suo, aut aliorum iudicio arbitrantur, neque quos se longe uincere, eodem modo, & cum his, et de rebus eiusmodi. Quniam autem cum competitoribus, & riualibus, & omnino eadem expetentibus de honore contendunt, fit ut his potissimum inuidere necesse sit, unde dictũ est:* Et Figulus figulo. *Et iis, qui celeriter, quod uoluerũt, assecuti sunt, ii qui ægre, aut nequaquam adepti sunt, inuident. Et iis, qui si uoti compotes fuerint, ac bene rem gesserint, ipsi dedecus suscipient. cuiusmodi & uicini sunt, & pares: perspicuum est enim, ipsorum culpa fieri, ne bonum adipiscantur. quare hoc cum dolorem afferat, inuidiam efficit. Et iis, qui aut ea habent, aut adepti sunt, quæ ipsis conueniebant, aut olim adepti fuerant. itaque seniores iunioribus. & qui magnos in eandem rem sumptus fecerunt, iis, qui exiguos, inuident. Perspicuum uero etiam est, quas ob res, & in quibus, & quemadmodum se habentes lætitia afficiantur, qui tales sunt. ut enim non habentes dolent, sic habentes ob contraria lætabuntur. Quare si ipsi probentur ita se habere, at uero qui misericordiam impetrare, aut bonum aliquod obtinere digni censentur, eiusmodi sint, quales, quos exposuimus, profecto nunquam misericordiam à principibus obtinebunt.*

De æmulatione.

QVOMODO uero se habentes æmulentur, et quales res, & in quibus, hinc manifestum est. Si quidem æmulatio est molestia quædam suscepta ex eo, quòd in iis, qui natura similes sunt, honorata inesse bona uideantur, quæ & ipsi cõsequi poßint, non quòd alii, sed quia non & ipsi potiantur. itaque æmulatio bona est, & bonorum uirorum, inuidia uero mala, & malorum; ille enim semet propter æmulationem accingit, ut bona adipiscatur, hic uero propter inuidiam, ne alter potiatur. Ergo illi ad æmulandum sint propensi, necesse est, qui se bonis eis dignos censent, quæ non habent: quia nemo se dignum censet iis, quæ effici non posse uidetur. itaq. iuuenes, & magnanimi, tales. Et quibus talia bona suppetunt, quæ honoratis uiris digna sunt, cuiusmodi diuitiæ, & multitudo amicorum, & magistratus, & quæ sunt eiusmodi generis. tanquã.n. ipsis probis esse conueniat, quia ipsa probis conueniunt, bona eiusmodi æmulantur. Et ii, quos alii dignos censent. Et quorum maiores, aut cognati, aut propinqui, aut natio, aut ciuitas honore excellunt, eos in his rebus æmulantur, quia ea sibi propria esse, & dignos se arbitrantur. Quòd si bona, quæ honore excellunt, æmulabilia sunt, tales & uirtutes esse necesse est, & quæcunq. aliis utilitatem afferre, ac beneficium possunt, quia beneficos, & bonos honorant. Et bona, quibus frui proximi possunt, ut diuitiæ, & pulchritudo magis, quàm ualetudo.

Neque uero dubium est etiam, quinam æmulabiles sint; nam qui hæc, & eiusmodi bona poßident, illi æmulãdi sunt.

hæ

hæc autem ſunt, quæ diximus, ut fortitudo, ſapientia, magiſtratus. qui enim magiſtratum gerũt, multis bene facere poſſunt, imperatores, oratores, omnes, qui talia ualent. Et quibus multi eſſe ſimiles uolunt, aut multi familiares, aut amici, aut quos multi admirantur, aut quos ipſi admirantur. Et quorum laudes, & encomia aut à poetis, aut ab orationum ſcriptoribus celebrantur. Contemnunt autem contrarios, quia æmulationi contemptio aduerſatur, & ipſi æmulari id, quod eſt contemnere. qui uero ita ſe habẽt, ut aliquos ipſi, aut ipſos alii æmulentur, eos procliues eſſe neceſſe eſt ad contemnendum & hos, & ob hæc, quicunq; iis malis afficiũtur, quæ bonis æmulabilibus aduerſantur. itaq. fortunatos ſæpe contemnunt, quoties fortuna potiuntur ſine bonis iis, quibus honor habetur. Atque ex quibus quidem affectus, aut excitentur, aut ſedentur, unde fides proficiſcuntur, dictum eſt.

De moribus auditorum.

QVALES *autem moribus ſint pro affectibus, & habitibus, & ætatibus, & fortunis, poſt hæc perſequamur. dico autem affectus, iram, cupiditatem, & eiuſmodi, de quibus ſupra diſſeruimus; habitus autem uitia, & uirtutes, de quibus dictum eſt etiam ante, & quales res præeligant ſinguli, & quales agant; ætates autem ſunt iuuẽtus, uigor, & ſenectus; fortunam autem uoco nobilitatem, & diuitias, & potentiam, & quæ his contraria ſunt, & omnino proſperam, aduerſamq. fortunam.*

De

De moribus ætatum.

AC iuuenes quidem moribus cupidi, & ad ea, quæ cōcupiuerint, conficienda parati sunt, & ex corporeis cupiditatibus Venereis potißimum dediti, earumq. impotentes sunt, inconstantes autem, & rerum concupitarum fastidiosi. Et ualde quidem concupiscunt, sed protinus cōquiescunt; quia acutas habent uoluntates, & non magnas, quales sunt ægrotantium sites, ac fames. Et ad excandescentiam, acutamq. excandescentiam procliues, ad eumq. impetum sequendum parati, atque iræ obnoxii; quia propter honoris desiderium se paruifieri pati non possunt, uerum ægre ferunt, si sibi fieri iniuriam arbitrentur. Et honoris cupidi sunt, immo potius uictoriæ; quia iuuentus excellentiam appetit, uictoria uero est excellentia quædam, atque harum rerum ambarū potius, quàm pecuniarum sunt studiosi, pecuniarum uero studiosi minimum, propterea quia indigentiam non dū sunt experti, quale est Pittaci dictum in Amphiaraum. Neq; malis moribus præditi sunt, sed bonis; quia nondum multa flagitia cognouerunt. Et creduli; quia nondum sæpe decepti sunt. Et bona spe pleni; quia ut temulenti, sic iuuenes natura calidi sunt. simul etiam, quia nondum sæpe opinione lapsi sunt, magnaq. ex parte spe uiuunt; spes enim est futuri, memoria uero præteriti, iuuenibus autem futuri est multum, præteriti uero parum; primis enim diebus nihil se meminisse, sperare uero omnia arbitrantur. Et facile decipi possunt, propter eandem rationem, quia facile sperant. Et fortiores sunt, quia iracundi, & bona spe pleni, quorum illud

efficit,

efficit, ne metuant, hoc uero, ut confidãt. neq; enim quisquã, dum irascitur, timet. & sperare boni aliquid fidentiã affert. Et uerecundi; quia nondum honesta alia esse existimant, uerum à lege sola sunt instituti. Et magnanimi; quia nondum à uita depreßi sunt, sed rerum naceßariarum rudes sunt, et se ipsum rebus magnis dignum censere magnanimi est. id autem bene sperantis est. Et honesta facere, quàm utilia malunt; quia moribus potius, quàm ratiocinatione uiuunt. est autem ratiocinatio utilitatis, uirtus honestatis. Et amicorum, ac sodalium studiosi magis, quam aliæ ætates; quia conuictu gaudent, & nihil utilitate metiuntur; quare neque amicos. Et omnia in maius, ac uehementius, contra Chilonium præceptum, delinquunt; quia omnia agũt nimis; si quidem & amant nimis, & oderunt nimis, & reliqua omnia eodem modo; quippe qui & scire se omnia opinantur, & asseuerant; quæ caussa est, ut omnia etiam nimium agant, & iniurias faciant ad contumeliam, non ad malitiam. Et misericordes sunt; quia omnes bonos, ac meliores existimãt; siquidem sua innocentia alios metiuntur, quare indigna illos pati arbitrantur. Et risu delectantur; itaq. faceti. facetiæ uero erudita contumelia est. Ac iuuenum quidem mores eiusmodi sunt.

Seniores autem, & qui uigorem remiserunt, ex iis ferme, quæ his contraria sunt, magna ex parte mores adepti sunt. Etenim quia multos annos uixerunt, & multis in rebus decepti, lapsiq. sunt, & res maiore ex parte perditæ sunt, nihil affirmant, atque omnia multo minus, quàm oportet. Et opinantur, nihil uero sciunt. Et cũ controuersantur,

addunt semper: forsan, & fortasse, atque omnia ita pronunciant, asseuerãter uero nihil. Et malorum morum sunt, quod est omnia in deteriorem partem interpretari. Praeterea uero suspiciosi sunt, propter incredulitatem, increduli uero, propter peritiam. Neque ualde amant, neque ualde oderunt, propter hanc rationem, sed ex praecepto Biantis, & amant, tanquam osuri, & oderunt, tanquam amaturi. Et pusillanimi; quia à uita depressi sunt; nihil enim magni, nihil eximii, sed ea, quae ad uitam pertinent, concupiscunt. Et illiberales; quia patrimonium est ex rebus necessariis una. simul uero etiam propter peritiam, quàm sit difficile adquirere, & facile amittere, non ignorant. Et timidi, & omnia praemetuentes; quia, contra ac iuuenes, sunt affecti: quippe qui refrigerati sint, illi uero calidi. quare senectus aditum timiditati patefecit. est enim timor refrigeratio quaedam. Et uitae cupidi, in extremis potissimum diebus; quia cupiditas est rei, quae abest; &, cuius rei indigentes sunt, eam potissimum concupiscunt. Et obiurgationibus delectantur magis, quàm conuenit; est enim pusillanimitas & haec quaedam. Et ad utilitatem, non autem ad honestatem uiuunt magis, quàm conuenit; quia se ipsos diligunt. utile enim bonum est huic, honestum autem, simpliciter. Et inuerecundi potius, quàm uerecundi; quia enim non curant honestatem aeque, ac utilitatem, paruifaciunt, quid existimetur. Et mala spe pleni, propter peritiam; quia plerunque res perditae sunt, & in deteriorem partem plerunque cadunt, & praeterea, propter timiditatem. Et memoria magis, quàm spe uiuunt; nam quod uitae restat, modicum, quod effluxit, multũ

est;

est; spes autem est futuri, memoria uero prætoritorum, id quod eis loquacitatis etiam caussam affert; quia res præteritas narrant; dum enim recordantur, uoluptate afficiũtur. Ac excandescentiæ quidem acutæ sunt, sed imbeccillæ, & cupiditates aliæ defecerunt, aliæ sunt imbecillæ. quare neq; cupidi sunt, neque ad ea facienda parati, ad quæ à cupiditatibus adducuntur, sed ad ea, ad quæ à lucro. itaque tales temperati uidentur; quia cupiditates oblanguerunt. Et lucro inseruiunt. Et ratiocinatione potius uiuunt, quàm moribus; est enim ratiocinatio utilitatis, mores autem uirtutis. Et iniurias ad malitiam, non ad contumeliam faciunt. Misericordes autem etiam senes sunt, uerum non propter eandem caussam, ac iuuenes; illi enim propter humanitatem, hi uero propter imbecillitatem. putant enim omnia sibi uicina esse ad patiendum. id quod erat misericordis. Vnde queruli sunt. Et neque faceti, neque ridiculorum studiosi; quia querulus aduersatur ei, qui delectatur risu. Ac iuuenum quidem, & seniorum mores, eiusmodi. Quare quoniã omnes eas accipiunt orationes, quæ suis moribus cõuenienter habẽtur, & eos, qui sibi similes sunt, non est obscurum, quẽadmodum tractãdis orationibus tales & ipsi, & orationes uideantur.

Qui uero uigent, profecto inter hos interiecti moribus erunt, utrorunq. exuperatione detracta, quippe qui neque nimis confidunt; quia audacia tale aliquid est, neque nimium metuũt, sed in utraque re commode se gerunt. Neque omnibus fidem habent, neque omnibus non habent, uerum ex ueritate potius iudicant. Et neque ad solam honestatem uiuũt, neque ad utilitatem, sed ad utrunque. Et neque ad parsimo-

niam, neque ad luxuriam, ſed ad id, quod conuenit. ſimiliter uero etiam ad excandeſcentiam, & ad cupiditatem. Et temperantes cum fortitudine, & fortes cum temperantia ſunt; quia hæc in iuuenibus, ſenibusq. partita ſunt; ſiquidem iuuenes fortes, & intemperantes ſunt, ſeniores autem temperantes, & timidi. Vt autem in uniuerſum complectar, quæcunque commoda iuuentus, & ſenectus inter ſe diuiſerunt, hæc ambo retinent, in quibus uero exuperant, aut deficiunt, eorum quod moderatum eſt, & conueniens. Viget autem corpus à triginta annis uſque ad triginta quinque, animus uero circiter annum quadrageſimum nonum. Ac de iuuentute quidem, & ſenectute, & uigore, cuiuſmodi moribus præditæ ſingulæ ſint, tam multa dicta ſint.

De moribus fortunatorum.

DE BONIS autem, quæ à fortuna proficiſcuntur, quæcunq. accidit, ut et hominum mores cuiuſdammodi reddant, deinceps dicamus. Ac nobilitatis quidē mores ſunt, ut qui eam adeptus eſt, honoris cupidior ſit; ſiquidem omnes cum ſuppetit aliquid, id accumulare conſueuerunt, nobilitas aūt maiorum dignitas eſt: & ut ad contemnendos propenſus ſit etiam eos, qui maioribus ſuis ſimiles ſunt; propterea quia remota hæc magis, quàm propinqua dignitatem afferunt, & ad gloriandum idonea ſunt. Nobilitas uero in uirtute generis poſita eſt, generoſitas autem in eo, ne à natura deſciſcat. quod plerunque non contingit nobilibus, uerum abiecti pleriq. ſunt. eſt enim in familiis prouentus uirorum quidam,

perinde

perinde ac in iis, quæ naſcuntur in agris. & nonnunquam ſi bonum genus ſit, uiri præſtantes exoriuntur, deinde rurſus retrofertur. familiæ uero, quæ ſubtili ingenio præditæ ſunt, ad mores inſaniores deficiũt, ut qui ab Alcibiade, & Dionyſio ſuperiore profecti ſunt, quæ uero ſtabili, ad ſtoliditatem, atq; ſegnitiem, ut qui à Cimone, & Pericle, et Socrate.

Diuitias uero qui mores ſequantur, promptum eſt omnibus ad uidendum; ſunt enim contumelioſi, & contumaces, nempe à poſſeßione diuitiarum aliquid paßi; perinde enim affecti ſunt, ac ſi bonis omnibus affluant. ſiquidem diuitiæ quaſi pretium quoddam æſtimationis rerum aliarum ſunt. quocirca uenalia omnia ipſarum eſſe uidentur. Et delicati, & arrogantes: delicati quidem propter delicias, et beatitudinis oſtentationem; arrogantes autem, & elati; quia omnes in iis rebus occupari ſoliti ſunt, quarum ipſi amore, atque admiratione ducuntur; & quia alios eadem æmulari opinantur, quæ & ipſi. ſimul uero merito ita quoque animati ſunt, quia multi ſunt, qui habentium indigent. unde & illud dictum Simonidis de ſapientibus, & diuitibus ad Hieronis coniugem extat, rogantem, utrum melius eſſet, diuitem eſſe, an ſapientem; diuitem reſpondiſſe; ſapientes enim dixit, ſe diuitum foribus hærentes uidere: & quia ſe dignos eſſe imperio arbitrantur. atque, ut ſummatim dicam, dementis beati morum diuitiæ ſunt. Differunt autem mores eorum, qui nouis fruũtur diuitiis, & eorum, qui antiquis; quia omnibus malis, iisq. grauioribus cumulati ſunt magis, qui nouis. nam nouas diuitias poßidere eſt quaſi rudem diuitiarum eſſe; & iniurias inferunt non malitiæ, ſed partim contumeliæ, par-

tim

tim incōtinentiæ plenas, ut in uerberationem, et adulteriū.

Eodem uero modo etiam de potentia, mores ferè pleriq. sunt manifesti. nam potentes partim eisdem præditi sunt, ac diuites, partim uero etiam melioribus. sunt enim potentes honoris auidiores, & moribus uiriliores, quàm diuites; quia ea affectant negotia, quæ ipsis administrare propter potentiam licet. Et studio magis deditι; quia in sedulitate sunt toti, quòd quæ ad potentiam pertinent, considerare coguntur. Et grandiores, quàm grauiores; quia conspicuos eos dignitas reddit. itaq. moderate se gerunt. granditas autem mollis, et elegans grauitas est. Et si iniuriam faciunt, non paruam, sed magnam faciunt.

Fortunæ uero prosperitas mores habet earum rerum, quas exposuimus, partes; ad hæc enim referuntur, quæ maximæ fortunæ prosperitates existimantur. & præterea secunda fortuna facit, ut meliore conditione simus in iis, quæ ad liberorum probitatem, & ad bona corporis pertinent. Ac superbiores quidem, & inconsideratiores sunt, propter fortunæ prosperitatem. Vni autem illi optimi mores fortunam sequuntur, quòd deos colunt, & erga diuinum numen aliquo modo affecti sunt, fidem habentes, propter ea bona, quæ à fortuna suppeditantur. Ac de moribus quidem ætati, & fortunæ conuenientibus dictum est. quæ enim expositis rebus contraria sunt, ex contrariis elucescunt, ut pauperis mores, & infortunati, & impotentis.

Quoniam autem usus orationum ad persuadendum appositarum ad iudiciū refertur, (quæ enim nouimus, ac iudicauimus, de his nihil amplius oratione est opus) refertur

autem

autem, siue apud unum aliquis uerba faciens adhortetur, aut dehortetur, ut faciunt, qui admonent, aut qui suadent, (nihilo enim secius iudicator est unus; quia quem persuadere oportet, hic, ut simpliciter dicam, est iudicator,) siue aduersus controuersantem, siue ad hypothesim aliquis dicat, eodẽ modo; quia orationem adhibere necesse est, contrariaq. labefactare, aduersus quæ, ut aduersus controuersantem, uerba facere oportet. eodemq. modo etiam in demonstratiuis; quia oratio ad spectatorem, tanquàm ad iudicatorem est instituta. omnino autem solus, & simpliciter iudicator is est, qui in ciuilibus contentionibus ea, quæ controuersa sunt, iudicat; quia quæ in controuersiam, & quæ in deliberationem uocantur, quomodo se habeat, quæruntur. De moribus autem rerumpublicarũ supra in deliberatiuis est disputatum. Quare explicatum est, & quomodo, & per quæ moratas orationes efficiamus.

De propositionibus communibus possibilis, et impossibilis, facti, & non facti, futuri & non futuri, magni, & parui.

QVONIAM *autem in unoquoq. genere orationum finis quidam diuersus erat, de his autem omnibus opiniones, propositionesq. paratæ sunt, ex quibus & suadendo, & demonstrando, & controuersando fides ducant, itemq. & unde moratas reddere liceat orationes, est explicatum, reliquũ est iam, ut de communibus persequamur. Est enim omnibus necessarium, ut propositiones possibilis, impossibilisq. ad dicendum*

dicendum adhibeant, itemq. ut alii futurum, alii factum esse, demonstrare conentur, præterea uero magnitudinis ratio omnium est orationum communis; quia amplificatione, & imminutione omnes utuntur, & qui suadent, aut dissuadent, & qui laudant, aut uituperant, & qui accusant, aut defendunt. His autem explicatis, dabimus operam, ut de enchymematibus, atque exemplis communiter exponamus, si quid habemus, ut reliquis adiectis, id, quod à principio proposuimus, absoluamus. Ex communibus autem amplificatio demonstratiuis aptißima est, quemadmodum diximus, factum autem iudicialibus. de enim his iudicium est, poßibile autem, & futurum deliberatiuis.

Ac primum quidem de poßibilibus, & impoßibilibus disseramus. Si igitur cõtrarium est eiusmodi, ut aut esse, aut factum esse poßit, etiam contrarium eiusmodi esse existimabitur. ut si fieri potest, ut homo conualuerit, etiam, ut ægrotauerit. contrariorum enim quatenus contraria sunt, uis eadem est. Et si simile fieri potest, etiam simile. Et si quod difficilius est, fieri potest, etiam quod facilius. Et si fieri potest, ut uirtute præditus, aut pulcher fuerit, etiam ut omnino fuerit, fieri potest; quia difficilius est, ut pulchra sit domus, quàm ut domus. Et cuius principium fuisse potest, etiam finis. nihil enim fit, neque fieri incipit eorum, quæ fieri nequeunt. ut diametron esse symmetron, neque fieri inciperet, neque fit. Et cuius finis esse potest, etiam principium, nempe quia omnia à principio oriuntur. Et si quod essentia, aut origine posterius est, fuisse potest, etiam quod prius. ut si uirum fuisse fieri potest, etiam puerum; prius enim illud fit.

& si

&,si puerum,etiam uirum; quia illud principium est. Et quorum amor,aut cupiditas est natura; quia plerunq.fit,ut nemo amet,aut concupiscat ea, quæ fieri non possunt. Et quarum rerum scientiæ,& artes sunt,etiam ut illæ sint, & fuerint,fieri potest. Et quarũ rerum principium originis in iis est,quæ nos coegerimus,aut persuaserimus. hæc uero sunt quibus præstantiores,aut domini,aut amici sumus. Et quorum partes esse possunt,etiam totum. Et quorum totum esse potest,plerunq. etiam partes. si enim obstrangulum, & ligula, & solea fieri possunt,etiam calcei fieri possunt. & si calcei fieri possunt,etiam obstrangulum, & ligula, & solea. Et,si totum genus eorum, quæ fieri possunt, etiam species. Et,si species,etiam genus. ut si nauis fuisse potest,etiam triremis, et si triremis, etiam nauis. Et,si alterum eorum,quæ naturam habent,ut inter se conferantur, etiam alterum. ut si duplum, etiam dimidium; & si dimidium, etiam duplũ. Et,si sine arte, aut apparatu factum fuisse aliquid potest, magis per artem,ac diligentiã potest. unde & Agathon dixit: Atqui alia fortuna facere,alia vero necessitate,& arte nobis suppetunt. Et,si à deterioribus, aut inferioribus, aut imprudentioribus fieri potest, magis etiam à contrariis; quemadmodum etiam Isocrates dixit,graue esse,si Euthynus didicit,ipse uero nõ potuit inuenire. De impossibilibus autem, ex contrariis eorum, quæ diximus, suppetere manifestum est.

Factum uero,an non factũ sit,ex his perscrutari oportet. Primum enim,si quod minus naturam habet,ut fiat,factum est,etiam factum est,quod magis. Et si quod posterius

solitum est fieri, factum est, etiam quod prius, factum est. ut si oblitus est, etiam aliquando id didicit. Et si potuit, ac uoluit, fecit; qui.n.cũ poßint, uolũt, faciunt, quia nihil impedimenti habent. Item, si uoluit, & nihil extrinsecus impediuit. Et, si fieri potest, & iratus fuit. Et, si potuit, ac cõcupiuit. plerunq. enim, quæ appetunt, si possunt, etiam faciunt, improbi quidem propter intemperantiam, probi uero, quia proba discupiunt. Et si futurum fuit, ut fieret, ac faceret; etenim qui facturus fuit, fecisse uerisimile est. Et, si facta sunt quæcunq. ante illud, aut illius gratia nata sunt, ut si fulsit, etiam intonuit, & si tentauit, etiam effecit. Et si quæcunq. naturam habent, ut posterius fiant, aut id, cuius gratia fiunt, factum est, etiam quod prius, & huius est gratia, factum est. ut si intonuit, etiam fulsit, & si effecit, etiam tentauit. horum autem omniũ alia ex neceßitate, alia plerunq. ita sunt. De non facto uero, manifestum est, ex contrariis eorum, quæ dicta sunt, peti.

Quin etiam de futuro, ex iisdem liquet. Nam & quod in potestate, ac uoluntate est, erit. Et quæ in cupiditate, & ira, & ratiocinatione cum potestate sunt. Propterea & si in impetu faciendi sit, aut in eo, ut facturus sit, erit. plerunq. enim magis fiunt, quæ futura, quam quæ non futura. Et, si quæcunq. naturam habent, ut prius fiant, antecesserunt; ut si nubilatum est, uerisimile est, pluiturum. Et, si quod huius est gratia, factum est, etiam hoc factum esse, uerisimile est; ut si fundamentum, domus.

De magnitudine autem rerum, ac paruitate, & maiori, ac minori, & omnino magnis, ac paruis ex iis, quæ à nobis

ante dicta sunt, perspici potest. dictum est autem in deliberatiuis de magnitudine bonorum, & de maiori simpliciter, ac minori. quare quoniam in singulis orationibus propositus finis, bonum est, ut utile, & honestum, & iustum, non est dubium, quin ex illis amplificationes sint ab omnibus assumendæ. nam si quis præter hæc aliquid de magnitudine simpliciter, & excellentia quærat, inanem disputationem instituat: siquidem ad rerum usum ualent magis res singulares uniuersalibus. Ac de poßibili quidem, & impoßibili, & utrũ factum sit, an non factum, & erit, an non erit, præterea uero de magnitudine rerum, ac paruitate, hæc dicta sint.

De exemplis, quot, & cuiusmodi sint.

RELIQVVM est, ut fides, quæ communes sunt omnibus exponamus, posteaquam de propriis disseruimus. sunt aũt communes fides genere duæ, exemplum, et enthymema: quia sententia pars enthymematis est. Ac primum quidem de exemplo dicamus. est enim inductioni simile exemplum, inductio uero principium. Exemplorum autem duo genera sunt. siquidem unum exempli genus est, res ante gestas exponere, alterum uero, ipsum confingere. huius autem una est parabola, altera logi, ut Aesopici, & Lybici. Est autem exemplum tale aliquid, ut si quis diceret, bellum aduersus regem apparandum esse, neque, ut Aegyptum in potestatem redigat, patiendum: etenim Darius quondam non prius traiecit, quàm Aegyptum occupauit; ubi uero occupauit, traiecit. iterum Xerses non ante irruptionem fecit, quàm occupauit.

cupauit, ubi uero occupauit, traiecit. quare & hic, si occupauerit, traiiciet, quare non permittendum. Parabola uero, dicta Socratica. ut, si quis diceret, magistratus sorte creari nõ oportere; quia simile est, atque si quis athletas sortiatur, non qui in decertando ualeant, sed cui sorte obtigerit. aut ex nautis sortiatur, quem nam gubernare oporteat; quasi uero conueniat, cui sorte obtigerit, non qui peritus sit, gubernare. Logus uero, qualis est Stesichori aduersus Phalarim, & Aesopi de duce populari. Stesichorus enim cum Himerenses Phalarim ducem cum summo imperio delegissent, atque ei tradituri custodes corporis essent, cum alia disseruisset, logum hunc rettulit. Equus pratum solus olim tenebat. cum autem ceruus superueniens pabulum dissiparet, cerui ulciscendi cupidus, hominem percontatus est, an cum eo pœnam de ceruo sumere posset? ille uero asseruit, si modo frenum accepisset, & ipse in illum, tenens iacula, conscendisset. ubi uero ille conditionẽ accepit, et hic ascẽdit, pro pœna, quã petebat, confestim homini seruiuit, sic & uos, inquit, uidete, ne dũ hostes ulcisci cupitis, idẽ, atq. equus, patiamini, frenũ. n. iam habetis, cum ducem cum summo imperio delegeritis. at uero si custodes tradetis, & conscendere permittetis, protinus Phalaridi seruietis. Aesopus autem in Samo cum populi ducem de capite caussam dicentem defenderet, dixit; uulpem, dum flumen traiiceret, in uoraginem decidisse, cũq. emergere non posset, conflictatam diu esse, & caninas muscas ei complures adhæsisse, herinaceum uero errabundum, ut eam conspexit, misericordia captum, rogasse, num caninas inde abigeret, illamq. non permisisse. uerum cum ille

caussam

caussam quæreret, respondisse, quia hæ iam plenæ mei sunt, & parum sanguinis exugunt; quod si has abegeris, famelicæ aliæ succedentes reliquum sanguinis mei exhaurient. quamobrem et uobis, inquit, ò uiri Samii, hic quidē nihil amplius nocet, quia diues est, sin autem hunc necaueritis, succedent alii pauperes, qui publica depeculando ea uobis dilapidabunt. Logi autem concionum sunt, atque hoc boni habent, quòd res gestæ similes ad inueniendum difficiles sunt, logi uero faciliores, (fingere enim ita, ut etiam parabolas cōuenit) modo aliquis simile perspicere poßit. quod ex philosophia commodius est. Ac logi quidē paratu faciliores sunt, facta uero ad deliberationes utiliora, quia futura præteritis plerunq. similia sunt. Ceterum exempla, tanquā demonstrationes, adhibere, qui non habet enthymemata, debet, quia per hæc fides fit, qui uero habet, tanquam testimonia, post enthymema subiicere. etenim præposita inductioni similia sunt, oratoriis autem inductio non est, nisi paucis in locis, accommodata; subiecta uero, testimoniis, testis autem ubicunq. idoneus. quocirca præponentem commemorare multa necesse est, subiicienti uero unum etiam satis; quia testis idoneus proficit etiam unus. Ac quot quidem genera exemplorum sint, & quo modo ipsis, & quando utendum sit, dictum est.

De sententijs, quid, quàm multæ, & quomodo inuestigandæ sint.

DE *sententiis uero dicendis, exposito, quid sententia sit, maxime etiam & cuiusmodi de rebus, & quando, et quibus*

sententias

ſententias dicere in orationibus conueniat, apparebit. Eſt autem ſententia pronunciatum, nō quidem de ſingularibus, ut qualisnam Iphicrates ſit, uerum uniuerſalibus, neque de uniuerſalibus omnibus, ut quòd rectum curuo contrarium, ſed de iis, quorum actiones ſunt, eaq., quæ perſequimur, aut fugimus, ad agendum. quare quoniam enthymema ferme ſyllogiſmus eſt, ex rebus huiuſmodi conſtitutus, & concluſiones enthymematum, & principia, detracto ſyllogiſmo, ſententiæ ſunt, hoc pacto: Quicunq. prudens eſt, haudquaquã filios ſuos ad eximiam erudire ſapientiam debet. *hæc quidē ſententia eſt, cauſſa uero adiecta, cur ita ſit, totum eſt enthymema, hoc modo:* Quia præter aliam ignauiam, infeſtam ciuium inuidiam ſibi parant. *& illud:* Nemo ex omni parte beatus eſt. *item:* Nemo hominum liber eſt. *ſententia; cum eo uero, quod ſequitur, enthymema:* Aut enim pecuniæ ſeruit, aut fortunæ. *Si igitur ſententia eſt id, quod diximus, ſententiarum genera quattuor ſint, neceſſe eſt. aut enim erunt cum ſubiectione rationis, aut ſine ſubiectione rationis. ac quæcunq. quidem cōfirmationem deſiderant, ſunt quæ incredibile, aut controuerſum aliquid continent. quæcũq. uero incredibile nihil, ſine ſubiectione rationis. Harum autē alias quidem, quia ante cognitæ ſunt, nihil rationis indigere, neceſſe eſt, hoc pacto:* Viro valere optimum eſt, vt ego quidem opinor. *ita enim pleriſq. uidetur; alias uero, ſimul dum proferuntur, iis, qui aciem intenderint, innoteſcere; ut:* Nemo amator eſt, qui perpetuo non amet. *Quæ uero ſubiectam rationem habent, aliæ enthymematis pars ſunt, ut:* Quicunque prudens eſt. *aliæ enthymematicæ quidem, ſed non pars enthyme-*

enthymematis. quæ in primis quoque probantur. hæ uero ſunt, in quibus cauſſa rei, quæ dicitur, extat. ut in hoc: Immortalem iram ne ſerues, cum ſis mortalis. *quia ſi dicas, iram ſeruare non oportere, ſententia eſt. quod uero additur:* Qui eſt mortalis, *quamobrē, aperit. Similiter uero & illud:* Morralia oportet mortalē, nō mortalē immortalia ſapere. *Atque ex his quidem, quæ diximus, planum eſt, & quàm multa genera ſententiæ ſint, & cuiuſmodi in rebus unaquæq. conueniat. nam de controuerſis, aut incredibilibus non ſine ſubiectione rationis; uerum aut præponenda ratione ſentētiā pro cōcluſione adhibere oportet. ut, ſiquis dicat:* Ego igitur, quoniam neque inuideri, neque ignauum eſſe conuenit, cenſeo eruditioni operam dandam non eſſe. *aut hac præpoſita priora ſubiicere. de iis autem, quæ incredibilia non ſunt, uerum obſcura, quamobrem, concinne adiicere. In eiuſmodi uero Laconica quoq. dicta, ænigmaticaq. cōueniunt, ut, ſiquis dicat, quod inter Locrenſes Steſichorus uſurpauit:* Non oportere contumelioſos eſſe, ne humi cicadæ canant. *Iam uero grandiori natu ſententias quidem dicere conuenit, ſed de iis rebus, quarum eſt peritus, quia ſi adoleſcentulus ſententias proferat, quemadmodum etiam ſi fabellas referat, indecorum; ſin autem de rebus iis, quarum eſt imperitus, ſtultum, atque ab eruditione remotum. cuius rei ſignum idoneum eſt, quòd agreſtes homines ſententias potiſſimum formant, facileq. pronunciant. De re uero non uniuerſali in uniuerſum dicere, in conqueſtione, atque indignatione maxime conuenit, & in his, aut cum exordiris, aut poſtquam demonſtraueris. Iam uero peruulgatæ quoque, communeſq.*

muneſq. ſententiæ, ſi ſint utiles, uſurpandæ ſunt. nam quia communes ſunt, quaſi omnium confeßione, recte ſe habere exiſtimantur; ut ei, qui ad pericula excipienda eos, qui ſacrificium prætermiſerint, adhortatur: Augurium optimum vnum, tueri patriam. *& ei, qui inferiores:* Mars belli communis. *& ei, qui ad tollendos inimicorum filios etiam nulla iniuria laceſſentes:* Stultus, qui natos occiſo patre relinquit. *Præterea uero nonnulla etiam prouerbia ſententiæ ſunt, ut prouerbium:* Atticus inquilinus. *Quin etiam ſententiæ aduerſus ea, quæ in ore uulgi uerſantur, proferendæ. dico autē in ore uulgi uerſari, ut:* Noſce te ipſum, *&:* Nequid nimis, *quoties aut mores apparituri ſint meliores, aut cum affectu animi dicitur. Eſt aūt cū affectu, ſiquis ira percitus diceret;* Falſum eſſe, oportere, ſe ipſum noſſe, quia ſi ſe ipſum hic noſſet, nunquam imperium poſtulaſſet. *Mores autem meliores:* Non oportere, quēadmodum aiunt, amare, ut odiſſe poſſit, ſed odiſſe, vt amare. *Atq; ēt in dicēdo prælectionē indicare oportet; ſin minus, cauſſam ſubiicere. exēpli gratia, aut hoc modo dicēdo:* Oportet amare, nō vt aiunt, ſed quaſi ſemper amaturū; quia inſidiatoris eſt alterū. *aut hoc modo:* Nequaquam mihi placet, quod dicitur; quia verus amicus, tanquàm ſemper amaturus, amare debet; neque illud: Nequid nimis: quia improbos nimis odiſſe oportet. *Quin etiā magnum ad dicendum; auxilium afferunt; unum quidem, propter uanitatem eorum, qui audiunt; quia lætantur, ſiquis in uniuerſum loquēs, in opiniones, quas ipſi in parte habēt, inciderit. Quod autem dico, hoc modo planum erit; ſimul uero et quo pacto ipſas uenari conueniat. eſt enim ſententia,*

quemadmodum dictum est, uniuersale pronunciatum. Letantur aũt, cum id in uniuersum profertur, quod ipsi in parte opinione præceptum habent. ut si quis uicinis, aut filiis improbis uteretur, probaret, siquis diceret: Nihil est vicinitate molestius, *aut:* Nihil liberorũ procreatione demẽtius. *quare spectare oportet, quam opinionem anteceptam habeãt, deinde hoc modo de his in uniuersum effari. Atq; cũ hunc quidem sententiarum pronũciatio habere usum debet, tum illum alterũ meliorem, quia moratas reddit orationes. Illæ autem mores habẽt orationes, in quibus præelectio elucet. hoc autem omnes sententiæ præstant; quia qui sententias profert, uniuerse de rebus præeligendis enunciat. quare si sententiæ probæ fuerint, etiam, ut qui dicit, bonis moribus uideatur, efficiunt. Ac de sententia quidem, & quid sit, & quot genera eius, & quo modo ipsis utendum sit, & quam utilitatem afferant, tam multa dicta sint.*

De ratione inuestigandorum enthymematum.

DE *enthymematibus autem in uniuersum dicamus, quo pacto inuestiganda sint, ac postea locos; quia genus horum utriusque diuersum est. Ac enthymema quidem syllogismũ quendam esse, dictum est ante, & quo modo syllogismus, et quid à dialecticis differat. neque enim longe, neque omnia sumendo colligere oportet; quia illud propter longitudinem est obscurum, hoc uero, quòd manifesta dicũtur, nugatoriũ. hoc enim caussæ est, cur indocti doctis inter uulgares facilius persuadeant, quemadmodum poetæ dicunt:* Indoctos

concinniores esse, qui cum vulgo loquantur. *quia illi communia, & uniuersalia dicunt, hi uero ex iis, quæ sciunt, & propinqua sunt. Quare dicere oportet non ex omnibus, quæ probantur, uerum ex definitis, nempe, aut iis, qui iudicant, aut iis, quos ipsi approbant; neque dubium illud esse, quin ita aut omnibus, aut plurimis uideatur; neque solum ex necessariis, sed etiam ex iis, quæ sunt plerunq. colligere.*

Ac primum quidem constituendum est, de quo dicere, aut concludere siue ciuili, siue quocunq. syllogismo oportet, de eo necessario tenenda esse, quæ insunt, aut omnia, aut certe nonnulla. quia si nihil teneas, nihil colligere poteris. dico autem exempli gratia; quo modo suadere Atheniensibus possemus, ut bellum susciperent, aut secus, nisi teneremus, quæ copiæ illorum essent, utrum nauales, an pedestres, an utrunq. & ipsæ, quantæ, & uectigalia, quæ, aut amici, aut inimici, præterea uero quàm multa bella gessissent, & quo pacto, & alia eiusmodi; & eos laudare, nisi teneremus prælium nauale ad Salaminem, aut pugnam in Marathone, aut quæ pro Heraclidis gesserunt, aut aliquid eius generis? Etenim ex iis, quæ insunt, aut inesse existimantur, honestis laudant omnes, eodemq. pacto uituperant etiam ex contrariis, considerantes, quidnam tale in ipsis insit, aut existimetur inesse, ut, quòd Græcos seruitute oppresserũt, et quòd Aeginetas, ac Potidæatas, qui ipsis aduersus barbarum socii fuerant, ac præclare se gesserant, subegerunt. & si quod aliud peccatum tale insit in eis. Eadem autem ratione & qui accusant, ac defendunt, ex iis, quæ insunt, adhibita animaduersione, accusant, ac defendunt; hoc autem de Atheniensibus,

nienſibus, an Lacedæmoniis, aut homine, an deo faciant, nihil intereſt; nam & qui ſuadet Achilli, & qui laudat, ac uituperat, & qui accuſat eum, ac defendit, ea, quæ inſunt, aut ineſſe exiſtimantur, arripere debet, ut ex his dicamus laudantes, aut uituperantes, ſi quid honeſti, aut turpis ineſt; accuſantes autem, aut defendentes, ſi quid iuſti, aut iniuſti; ſuadentes autem, ſi quid utilis, aut inutilis. Similiter uero his & de re quacunq., ut de iuſtitia, bonum ne, an non bonū, ex iis, quæ iuſtitiæ, aut bono inſunt. Quare quoniam tum omnes in hunc modum demonſtrare uidentur, ſiue accuratius, ſiue negligentius concludant, (neque enim ex omnibus ſumunt, ſed ex iis, quæ in quaque re inſunt;) tum propter rationem, quia perſpicuum eſt, fieri non poſſe, ut aliter demonſtretur: profecto neceſſe eſt, quemadmodum in Topicis, primum in quaque re ſelecta habere, quæ incidere poſſunt, & oportuniſſima ſunt. de iis autem rebus, quæ derepente fiunt, indagare eodem modo, intuendo non in ea, quæ indefinita, ſed in ea, quæ inſita ſunt, de quibus habetur oratio, & quàm plurima, eaq. rei proxima complectendo. Nam quo plura habebuntur eorum, quæ inſunt, eo facilior demonſtratio erit, quò uero propiora, eò magis propria, & minus communia. dico autem communia, laudare Achillem, quòd homo ſit, & quòd ex ſemideis, & quòd ad Ilium miles uenerit; hæc enim in aliis quoque inſunt multis. quo fit, ut nihilomagis hic talis Achillem laudet, quàm Diomedem: propria uero, quæ nemini alii acciderunt, quàm Achilli, ut quòd interfecerit Hectorem Troianorum fortiſſimum, & Cycnum, qui omnes exſcendere prohibebat, cum ſauciari nequiret; &

quòd maxime iuuenis, & iniuratus ad illam expeditionem profectus sit, & huius generis alia. Ac unus quidem selectionis locus, isque primus topicus hic est.

De locis enthymematum.

ENTHYMEMATVM *autem elemēta dicamus, (elementum uero, & locum enthymematis idem uoco,) primum aūt dicamus, de quibus necesse est dicere primum. Sunt enim enthymematum genera duo: nam alia ad demonstrandum, esse, aut non esse, apposita sunt, alia ad refutandum. eaq. inter se differunt, perinde, ac in dialecticis elenchus, & syllogismus. ad demonstrādum uero appositum enthymema est, quod colligit ex confessis, ad refutandum uero, quod inconfessa. Ac de singulis quidem utilibus, ac necessariis formis loci ferme nobis habentur; siquidem in singulis selectæ propositiones sunt; quare, quibus ex locis enthymemata de bono, aut malo, aut honesto, aut turpi, aut iusto, aut iniusto petere oporteat. quin etiam de moribus, & affectibus, & habitibus æque parati sunt nobis antea loci. Nūc uero alio modo de omnibus generatim paremus, ac disseramus, adnotantes, qui ad refutandum, quiq. ad demonstrandum accommodati sint, itemq. qui sint enthymematum eorum, quæ uidentur, sed enthymemata non sunt, quia neque syllogismi. Quibus demonstratis de solutionibus, & obiectionibus explicemus, unde eas ducere aduersus enthymemata opus sit.*

Vnus ergo ex iis, qui ad demonstrandum appositi sunt, locus est: À contrariis. Videndum est enim, an contrario con-

contrarium insit, refellenti quidem, an non insit, confirmanti uero, an insit. ut, quòd temperantia bonũ, quia intemperãtia nocet. aut quemadmodum in Messeniaca : Quod si bellum præsentium incommodorum est caussa, ea corrigamus pace, oportet. Si enim ijs, qui inuiti malefecerunt, æquum non est irasci; neque etiam, siquis coactus bene fecerit, huic habere gratiam decet. At si inter mortales falsis sermonibus fides habetur, contra etiam putandum est, multa, quæ fide careant, mortalibus euenire.

Alius : A similibus casibus. æque enim esse, ac non esse oportet. ut: Non omne quod iustum est, bonũ est; alioquin & quod iuste. ceterum iuste necari, expetendum non est.

Alius: Ab iis, quæ inter se cõferuntur. Nam si in alterum cadit, ut honeste, aut iuste fecerit, in alterum, ut passus sit. & si, ut iusserit, etiã, ut fecerit. quemadmodum publicanus Diomedon de uectigalibus: Si uobis uendere non est turpe, neque nobis emere. Et, si qui passus est, honeste, aut iuste passus est, etiam, qui fecit. &, si qui fecit, ẽt qui passus est. *Licet autem captionem in hoc adhibere. si enim iuste necatus est, iuste passus est, at non fortasse à te. quocirca uidendum est separatim, an qui passus est, pati, & qui fecit, facere debuerit, deinde, in utram partem conuenerit, usurpare. nam aliquando discrepat, & nihil prohibet. quemadmodum est in Alcmæone Theodectis:* Matrem tuam nemone mortaliũ oderat? *Respondens aũt affirmat:* At hæc distincte cõsiderare oportet. *quærẽte uero Alphesibœa:* quo tãdẽ modo? *suscipiẽs dixit:* Necari quidẽ illam decreuerunt, uerum non à me necari. *& quale iudicium est de Demosthene,*

& iis,

& iis, qui Nicanorem interfecerant. nam quia, iure interfecisse iudicati sunt, iure interfectus esse existimatus est. & de eo, qui Thebis occisus est, de quo iudicium est constitutum, utrum morte dignus esset; quasi uero iniustum non esset, mortem afferre ei, qui iure moreretur.

Alius: A maiori & minori, hoc pacto: Si dii non omnia sciunt, multo minus homines. *est autem hoc: Si cui magis inesse debet, non inest, profecto neque cui minus. Illud autem:* Proximum cædet, qui patrem etiam cædit; *ab eo est: Si quod minus, est, etiam quod magis, est, in utram partem demonstrare opus erit, siue esse, siue secus.*

Præterea: Si neque magis, neque minus; unde dictũ est: Ac pater quidem tuus amissis filijs miserãdus, Oeneus autem non, qui præstantissimum Græciæ filium perdidit? Et: Si nõ iuste Theseus fecit, neque Alexander. Et: Si Patroclum Hector, etiam Achillem Alexander. Et: Si alij artifices non mali, neque philosophi. Et: Si imperatores nõ mali, quia sæpe vincuntur, neque sophistæ. Et: Si priuatus vestre gloriæ rationem habere debet, & vos Græcorum.

Alius: Ab animaduersione temporis, ut Iphicrates in ea, quam contra Harmodium: Si, prius quam facerem, à vobis statuam postulassem, si fecissem, concessissetis, vbi vero feci, non permittetis? ne igitur beneficio afficiendi promittatis, affecti vero, auferatis. *& rursus, ut Thebani Philippo aditum in Atticam patefacerent:* Si prius quam opẽ contra Phocenses ferret, postulasset, certe promisissent, profecto absurdum est, si, quia neglexit, & credidit, transire non patientur.

Alius: Ab iis, quæ ex se dicta sunt aduersus eum, qui dicit.

*dicit.modus autem excellit,ut in Teucro. atque eo uſus eſt Iphicrates aduerſus Ariſtophontem, cum quæreret, num propter pecuniam proditurus naues eſſet.negante autem il lo.*ergo tu,*inquit,* cum ſis Ariſtophon, non proderes, ego vero,qui ſum Iphicrates,prodidi? *Oportet autem, ut ille exiſtimetur iniurioſior, ſin minus,res ridicula uideatur, ſi in Ariſtidem accuſatorem hoc aliquis proferat; uerum in exiguam fidem accuſatoris.omnino enim qui accuſat,melior eſſe uult eo,qui accuſatur. hoc igitur ſemper eſt conuincendum.in uniuerſum autem ineptus ille eſt, qui aliis obiicit, quæ ipſe faciat,aut facturus eſſet,aut ad ea ſuſcipiẽda hortatur,quæ ipſe nec faciat,neque facturus eſſet.*

Alius: A definitione, hoc modo: Dæmoniũ nihil aliud eſt,quàm aut Deus,aut Dei opus. atqui qui Dei opus eſſe opinatur,hic & Deos eſſe opinetur,neceſſe eſt. *& ut Iphicrates:* Qui generoſiſsimus, optimus ẽ,quia in Harmodio, & Ariſtogitone nihil generoſi fuit,priuſquã aliquid generoſi geſſerũt. *& quòd ipſe propinquior erat:* Quia res meæ geſtæ Harmodij,& Ariſtogitonis reb.propinquiores ſunt, quàm tuæ. *& quemadmodũ eſt in Alexãdro:* Cõfeſſuros omnes eſſe,parum temperatos eſſe illos,qui vno frui corpore haud ſatis haberent. *& unde Socrates ſe iturum ad Archelaum negauit, quòd parem contumeliam eſſe diceret, ſi quis referre non poſſet, qui beneficium, ac qui maleficium, accepiſſet. ſiquidem omnes hi definitionem adhibentes, & quid ſit, ſumẽtes,de iis,de quibus dicũt,ſyllogiſmo cõcludũt.*

Alius: Cum, quotupliciter. ut in Topicis, de ipſo Recte.

Alius: A diuiſione. Si trium rerũ gratia omnes iniuriam faciunt,quippe aut huius,aut huius, aut huius,ac propter duas non potuit,propter tertiã aũt ne ipſi quidẽ dicũt.

Alius:

Alius: Ab inductione. ut ex Peparrethia: Mulieres de liberis verum ubiq. discernunt; hoc enim Athenis Mantiæ oratori de filio disceptanti mater indicauit, hoc itē Thebis, cum Ismenias, & Stilpo contenderent, Dodonis Ismeniæ filium demonstrauit, proptereaq. Thessaliscum Ismeniæ filiū esse statuerūt. *& rursus ex lege Theodectis:* Si ijs, qui alienos equos male curarunt, suos non tradunt, neque ijs, qui naues alienas subuerterunt, &, si similis est ratio in omnibus, neque nos ijs, qui male alienam salutem defenderunt, cōmittere nostrā debemus. *& ut Alcidamas; quòd sapiētes ab omnibus honorātur:* quia Parij Archilochū, quāuis maledicus esset, honore affecerunt, & Chij Homerum, quanuis ciuis non esset, & Mitylenæi Sapphonem, quanuis mulierem, & Lacedæmonij Chilonem in senatum legerunt, cum tamen parum studiosi humanitatis essent, & Itali Pythagoram, & Lampsaceni Anaxagoram, quanuis peregrinum, sepulchro decorarunt, atque in hunc vsque diem honorant, & Athenienses Solonis legibus vtētes beati fuerunt, & Lacedæmonij Lycurgi; & Thebis simul atque philosophiæ studio se præsides tradiderunt, beata ciuitas illa fuit.

Alius: A iudicio de eadem re, aut simili, aut contraria, præsertim uero si omnes, & semper; sin minus, at saltem plurimi, aut sapientes, aut omnes, aut plurimi, aut boni, aut si ipsi iudices, aut ii, qui à iudicibus approbantur, aut ii, contra quos iudicare non licet, ut dominos, aut contra quos iudicare honestum non est, ut deos, aut patrem, aut præceptores, quemadmodum in Mexidemidem dixit Autocles: Si Seueris deabus in Areopago iudicium pati honestū fuit, Mexidemidi vero nequaquā. *aut quemadmodū Sappho:* Mori malum esse, quia dij ita censuerunt, alioquin mortui essent. *aut quemadmodum Aristippus aduersus Platonē*

nescio

nescio quid,ut rebatur,iactantius profitentẽ:Atqui sodalis noster,*inquit*, nihil tale,*Socratem innuens*. *& Hegisippus Delphis deum consuluit,cum antea Olympiæ sciscitatus esset,an eiusdem ipse,cuius pater,sententiæ esset? quasi uero turpe esset,contraria respondere*. *& Helenam, ut scripsit Isocrates, uirtute præstitisse*, quia Theseus ita iudicauit. *itẽ Alexãdrũ*; quia deæ iudicem asciuerunt. *& Euagorã, ut inquit Isocrates*, quia Conon aduersa fortuna iactatus, omnibus alijs posthabitis se contulit ad Euagoram.

Alius: À partibus.quemadmodum in Topicis: Quinam motus est animæ? aut enim hic, aut ille. *exemplum ex Socratis Theodecte petatur*: Quod templum violauit? quos deos non coluit,quos ciuitas asciuerit?

Alius,quoniam plurimis in rebus usuuenit, ut eas boni, & mali aliquid consequatur: À consequentibus adhortari,aut dehortari, & accusare,aut defendere, & laudare, aut uituperare.exempli gratia,eruditionẽ mali illud sequitur,ut inuideatur,boni uero illud, ut sapiens sit: Non ergo eruditioni operam dare oportet,ne inuideamur. Ergo eruditioni operam dare oportet,vt sapientes simus. *Atq; hic locus Callippi ars est,poßibili,atque aliis assumptis, ut dictum est.*

Alius: Quoties duabus de rebus,iisq. oppositis aut adhortari,aut dehortari conueniat,ad utrasq. eum quoque,cuius modo mentionem fecimus,modum afferre.differt tamen, quòd ibi quæcunq. res opponantur,hic uero contrariæ, ut sacerdos quædam filium cum populo agere non sinebat. quia,*inquit*, si iusta dixeris, in hominũ offensionem incurres,si iniusta,in deorum.Immo vero cum populo agere debes,quia,si iusta dixeris, deorum tibi amorem conciliabis,

 si iniusta,

si iniusta, hominum. *Hoc autem idem ualet, atque id, quod dicitur:* Oleum, & salem emere. *& hæc est* βλαίσωσις; *quando duorum contrariorum utrique boni, et mali aliquid ita consequens est, ut utraque utrisque contraria sint.*

Alius: Quoniam non easdem res palam, atque occulte laudant, sed palam quidem iustas, atque honestas summis laudibus efferunt, priuatim uero utiles anteponunt, ex his alteram pro uirili colligere. atq; hic locus inter eos, qui contra opinionem proferuntur, est potentissimus.

Alius: Ab eo, quòd res ex proportione contingant. ut Iphicrates, cum filium suum, natu minorem, quòd magnus esset, publicum obire munus cogerent, dixit: Si magnos pueros pro viris accipiunt, profecto paruos viros pueros esse constituent. *& Theodectes in lege:* Si mercenarios milites, vt Strabacè & Charidemum probitatis ergò in ciuitatem accipitis, non ne mercenarios, qui res nefarias commiserunt, è ciuitate pelletis?

Alius: Si quod contingit est idem, etiam ea, ex quibus contingit, eadem esse. ut dixit Xenophanes, pari impietate præditos esse, qui natos deos dicunt, ac, qui mortē obire; quia utroque modo contingit, ut aliquo tempore non sint dii. Et omnino quod ex utroque contingit, sumere pro eo, ac si idem sit semper. Estis autem non de Socrate iudicaturi, verum de professione, vtrum operam dare philosophiæ cōueniat. *item:* Terrā, atq; aquā dare, est seruitutē seruire: *itē:* Communis pacis participes fieri est imperata facere. *Sumendū est autem, utrum fuerit utile.*

Alius: Quòd non idem semper iidē posterius, ac prius eligant, aut contra. quale est hoc enthymema: Si fugati quōdā pugnauimus, vt restitueremur, restituti vero fugiemus,

ne depugnemus? *aliquando enim constituerunt pugnare, ut manerent, aliquando uero non manere, ne depugnarent.*

Alius: Cuius gratia sit, si non factum sit, huius gratia esse, aut factum esse, asserere. ut si cui quis donum daret, ut eo ablato, dolorem afferret. unde & illud dictum est: Multis dea magnas affert prosperitates, nō quòd eos diligat, sed vt calamitates habeant insigniores. *& illud ex Meleagro Antiphōtis:* Nō ut ferā interficiant, sed vt testes sint Meleagri virtutis apud Græciā. *& illud ex Aiace Theodectis:* quòd Diomedes Vlyssem præ cæteris asciuerat, non vt ei honorem tribueret, sed vt comes se esset inferior. *fieri enim potest, ut huius rei gratia fecerit.*

Alius litigantibus, suadentibusq. communis: Videre, quæ adhortentur, ac dehortentur, & quorum gratia & agāt, & fugiant. hæc.n. sunt illa, quæ si adsint, agenda sunt, nempe, si possibile, & facile, et utile, et aut ipsis, aut amicis, aut inimicis noxam, ac damnum afferat. aut si damnum leuius sit, quàm res. Atque ab his quidem adhortantur, dehortanturq. à contrariis. ab iisdem autem his & accusant, & defendunt, ab adhortantibus quidem defendunt, à dehortantibus uero accusant. Est autem locus hic ars integra tum Pamphili, tum Callippi.

Alius: Ab iis quæ fieri existimantur illa quidem, sed fide carent. Quòd in existimationem non cecidissent, si non essent, aut parum abessent. Et quòd magis; quia aut ea, quæ sunt, aut quæ uerisimilia sunt, opinantur. quòd si credibile, & uerisimile non est, uerum erit; neque enim quia uerisimile, & credibile sit, ita existimatur, quemadmodum Androcles Pittheus legem accusans, cum oranti sibi obstreperent,

dixit, leges legem emēdatricem desiderare; quia & pisces salem. *atqui neque credibile, neque uerisimile est, qui in salso aluntur, egere sale*, & oliuæ oleum: *atqui alienum à fide est, unde oleum fit, ea oleo indigere.*

Alius ad refutandum appositus: Repugnantia considerare, siquid repugnans sit in omnibus & temporibus, & actionibus, & sermonibus. ac separatim quidem in litigatore, hoc modo: Et ait quidem amare vos, verum cum triginta viris cōspirauit. *Separatim uero in se ipso:* Et ait quidē, me litibus delectari, neque tamē me iudicium vllum intentasse, potest ostendere. *Separatim autem in se ipso, ac litigatore:* Et hic quidem nihil vnquā mutuo dedit, ego vero multos vestrum etiam liberaui.

Alius: Hominibus, & rebus calumnia affectis, nec tamen hominum existimatione probatis, caussam improbabilitatis exponere; si quidem est aliquid, propter quod uideatur, hoc modo: Mulier quædam, cū filium amplexandi gratia subiisset, uidebatur cum adolescente concumbere; caussa uero exposita, calumnia dissoluta est. & quemadmodum in Aiace Theodectis, Vlysses Aiaci caussam exponit, cur cum Aiace fortior sit, non tamen existimetur.

Alius: À caussa, & si extat, esse, & si non extat, nō esse. nam & caussa, & id cuius est caussa, simul sunt, ac sine caussa nihil est. quemadmodum Leodamas in defensione sui dixit, cū Thrasybulus obiiceret, quod in columna notatus esset in arce, uerum ipsum Trigintauiris dominantibus abrasisse. at nō licuit, *inquit*, immo vero plus mihi Trigintauiri credidissent, si gestæ cū populo inimicitiæ extitissent.

Alius: Videre, num licuit, aut liceat alio modo commodius,

dius, quàm quemadmodum aut suadet, aut agit; satis enim liquet, si non ita se habet, non egisse: nemo enim sponte sua, ac sciens deteriora præeligit. est tamẽ hoc falsum; quia post sæpe apparet, quemadmodum commodius agi poterat, quod prius obscurum erat.

Alius: Simul uidere, num quando gerendum aliquid sit, quod iis, quæ gesta sunt, aduersetur. ut Xenophanes rogantibus Eleatis, num sacrificarent Leucotheæ, atque lugerent, respondit, si deam putarent, ne lugerent, si hominem, ne sacrificarent.

Alius locus: Ab iis, in quibus peccatũ est, accusare, aut defendere. ut in Carcini Medea: Sunt, qui accusent, quòd liberos interfecerit: neque enim eos extare. peccauit. n. Medea, quòd eos amandauit. Illa uero defendit, se non liberos, sed Iasonem interfecturam fuisse; hoc enim si prætermisisset, peccasset, si modo illud etiam alterum perpetrasset. Est autem locus hic, & forma enthymematis prior ars Theodori tota.

Alius: À nomine, ut Sophocles: Aperte σιδηρά, & ferens nomen. & ut in deorum laudibus solent dicere. & ut Conon Trhasybulum θρασύβουλον nominabat, & Herodicus Thrasymachum, semper θρασύμαχος es, & Polum, semper πῶλος es, & Draconem legislatorem, quòd non hominis leges essent, sed draconis, quippe asperæ. & ut Euripidis Hecuba in Aphroditem: Et nomen deæ recte ἀφροσύνης initium. & quemadmodum Chæremon: Πενθεὺς futuræ calamitatis nomen fert. Probantur autem magis quæ ad refutandum, quàm quæ ad demonstrandum idonea sunt. quia quod refutandi

tandi uim habet rerum est cõtrariarum in angusto loco collectio. quæ uero iuxta se posita sunt, auditori facilius innotescunt. ex omnibus autem & qui ad refutandum, & qui ad demonstrandum idonei sunt, syllogismis maxime perturbant quæ sunt eiusmodi, ut cum proferri incipiunt, ea proui deant, non quòd eminentia sint; quia simul & ipsi præsentientes secum lætantur; & quæ eatenus subsequuntur, ut ea simul ac sint dicta, intelligant.

De locis adumbratorum enthymematum.

QVONIAM *autem accidere potest, ut unus syllogismus sit, alter non sit quidem, sed uideatur, necesse est & enthymema unum quidem esse enthymema, alterum uero non esse, sed uideri; quia enthymema syllogismus est quidam. Loci autem eorum, quæ uidẽtur, enthymematum, unus est in dictione. atque huius una pars est, perinde ac in dialecticis, nullo adhibito syllogismo, extremũ in modum cõclusionis afferre.* Non igitur hoc, & hoc, Necesse est igitur hoc, & hoc. *Et enthymematibus contorte, oppositeq. differere, enthymema uidetur; quia eiusmodi dictio campus est enthymematis. tale autem uidetur esse, à figura dictionis. Ad syllogistice uero dictione dicendum proficit, multorum capita syllogismorum efferre, hoc modo:* Alios seruauit, alios vltus est, Græcos autem in libertatẽ vindicauit. *quippe quia ex aliis horum unumquodq. probatum est. quæ si coniungantur, iã ex his effici aliquid uideatur. altera uero est in homonymia, ut si quis dicat, uirtute præstantẽ esse* Μῦν, *à quo augustissima*

ma omnium Initia existunt. Siquidem Μυστήρια *omnium augustissima initia sunt. aut si quis canem celebrans, cœlestem etiam, aut Pana complecteretur. quia Pindarus dixit:* O Beate, quẽ magnæ deæ canem varium vocant olympij, *aut:* nullum esse canem inhonoratum esse; quare canẽ esse, honoratum. *& si quis dicat:* Mercurium omnium deorum maxime esse κοινωνικόν; quia solus vocatur κοινὸς Mercurius. *item* λόγον esse rem præstantissimã, quia boni viri non pecuniarum, sed λόγου ἄξιοι sunt; neque enim λόγου ἄξιον dicitur vno modo.

Alius: Quod distinctum est, coniunctim, aut quod coniunctum, distincte proferre; quoniam enim idem uidetur esse, cum sæpe non sit idem, utrum oportunius erit, id facere conuenit: est autem hoc oratio Euthydemi, ut illud: quòd nouit triremem in Piræco esse, *quia singula nouit. & illud:* quod qui scit elementa, carmen scit, *quia carmen idem ipsum est, &:* quoniam bis tantum morbosum est, neque vnum salubre esse asserere: *quia absurdum est, si duo bona, unum malum sit. atque hoc quidem modo ualet ad refutandum, hoc uero ad demonstrandum: neque enim unum bonũ duo sunt mala. totus autem locus est captiosus. item Polycratis illud in Thrasybulum:* quòd triginta tyrãnos sustulit; *siquidem coniungit. rursus illud in Oreste Theodectis: (ex distinctione nanque est.)* Aequum est, si quæ maritum interficiat, ipsam mori, & filiũ patrẽ vlcisci, hęc igitur facta sunt. *nam si coniungantur, fortasse non æquum. poterit etiam à defectione proficisci, quia tollitur, a quo.*

Alius locus est: Confirmare, & infirmare cum indignatione. hoc autem est, quoties, quam rem factam esse non demonstrarit,

monstrarit, eam exaggeret. efficit enim ut uideatur, aut non fecisse, quoties qui arguitur, exaggerat, aut fecisse, quoties qui accusat, irascitur. quare non est enthymema; fit enim ut aut fecisse, aut non fecisse, falso credat auditor, quanuis demonstratum non sit.

Alius: A signo; quia neque hoc concludi syllogismo potest. ut siquis dicat, ciuitatibus vtiles amatores esse, quia Harmodij, & Aristogitonis amor Hipparchum tyrannum euertit. &: Dionysium furem esse, quia improbus sit. *nam neque hoc syllogismo concludi potest. neque enim omnes improbi fures, sed omnes fures improbi sunt.*

Alius: Ab accidenti; quale quod in mures protulit Polycrates, eos comedẽdis neruis auxilium attulisse, *aut siquis dicat*, ad cænam inuitari, honorificentissimum esse, quia Achilles, ꝙ inuitatus nõ fuit, in Tenedo Achiuis succensuit. *at ille quia parum æstimatus fuerat, succensuit. id autẽ accidit ex eo, quia inuitatus non fuit.*

Alius: A consequenti: ut in Alexandro: Magnanimũ esse, quia solus in Ida vulgaris multitudinis consuetudine neglecta versetur; *quandoquidem magnanimi tales.* &. adulterum esse, quia se comat, & de nocte vagetur; *quia adulteri quoque tales. eadem uero etiam ratione, quia mendici in templis & cantant, & saltant, & quia exulibus ubicunq. libet, incolere licet: quia enim hæc iis suppetũt, qui beati esse putantur, & ii, quibus hæc adsunt, putabuntur esse beati. differt autem, quo modo fiat; quocirca in defectionẽ incurrit.*

Alius: A non caussa, quasi caussa, quippe propterea quòd simul, aut post eam euenerit. quod enim post illam est, æque ac propter illam accipiunt, maximeq. qui in rep. uersantur.

ſantur, ut Demades, Demoſthenis politiam cauſſam calami tatum omnium extitiſſe, quia poſt eam bellum eſt excitatũ.

Alius: A defectione temporis, & modi, ut quòd Alexander iure Helenã rapuit, quia à patre optionẽ acceperat. *neq; enim fortaſſe in perpetuum, ſed primis temporibus. nam eatenus in poteſtate pater habuit. aut ſi quis dicat,* liberum hominẽ cædere, contumeliã eſſe. *neq;.n.uſq;quaq. uerum quoties iniurioſas manus prior intulerit.*

Præterea uero ut in Eriſticis, apparens ſyllogiſmus exiſtit ab eo, quod eſt ſimpliciter, & nõ ſimpliciter, ſed quiddã; quale in dialecticis: Non ens eſſe ens, quia nõ ens eſt nõ ens, & Quod cognoſci non poteſt, ſciri poſſe, quia quod cognoſci non poteſt, ſciri poteſt, cognoſci non poſſe; *ſic etiã in rhetoricis apparens enthymema eſt ab eo, quod non ſimpliciter ueriſimile, ſed quiddam ueriſimile eſt. hoc autẽ generale non eſt, quemadmodum etiã Agathon inquit:* Fortaſſe veriſimile illud eſſe aliquis dixerit, mortalibus multa non veriſimilia euenire. *euenit.n.id quod eſt cõtra ueriſimile. quare ueriſimile etiã eſt id, quod cõtra ueriſimile eſt. ſi aũt hoc, quod nõ eſt ueriſimile, ueriſimile fuerit illud quidem, ſed non ſimpliciter. Verum quemadmodum in Eriſticis, niſi addantur, Secundum quid, & Ad aliquid, & Alicubi, calumniam afferunt, item hic, contra ueriſimile eſt, non ſimpliciter, ſed quoddam ueriſimile. Ex hoc autem loco ars Coracis eſt conſtituta. nam ſi culpæ non ſit affinis, ut ſi imbecillus de uerberibus arguatur; non enim ueriſimile eſt. et ſi ſit affinis, ut ſi robuſtus. non enim ueriſimile eſt; quia futurum erat, ut ueriſimile in opinionem incurreret. eademq. etiam ratione in ceteris; aut enim culpæ affinem, aut non affinẽ eſſe neceſſe eſt.*

ac uerisimilia quidem ambo uidentur. uerum illud est uerisimile, hoc uero non simpliciter, sed quemadmodum dictum est. et hoc est, inferiorem caussam dicendo superiorē efficere. Quo factū est etiam, ut iure Protagoræ professionē moleste homines ferrēt. quia falsum, et nō uerū, sed apparēs uerisimile est, atq; in nulla arte, nisi in rhetorica, eristicaq. uersatur.

Ac de enthymematibus quidem, & quæ sunt, & quæ uidentur, dictum est.

De dissolutionibus enthymematum.

DEINCEPS sequitur, ut de dissolutionibus exponamus. Licet autem aut opponendo syllogismo, aut afferenda obiectione dissoluere. Ac syllogismi quidem oppositio quin ex iisdem afferri locis possit, haud sane dubium est; si quidem syllogismi ex probabilibus sunt, probabilia uero multa inter se contraria sunt. At uero obiectiones quadrifariam, ut dictum est in Topicis, afferuntur: nempe aut à se, aut à simili, aut à contrario, aut à iudicatis. Dico aūt à se: ut si enthymema esset, amorem bonum esse, duplex afferri obiectio posset, quippe aut in totum, omnem indigentiam malam esse dicendo, aut in parte, quod non diceretur Caunius amor, nisi mali quoq; essent amores. À contrario uero obiectio ducitur: ut si enthymema esset, probū uirum de amicis omnibus bene mereri: at neq; improbus male. À similibus aūt: si esset enthymema, quòd qui incommodū acceperūt, semper oderunt: at neque qui commodo affecti sunt, semper diligunt. Iudicia uero sunt, quæ ab illustribus uiris accipiuntur: ut si quis enthymema afferret, temulentis ignosci conuenire, quia ignorantes

ignorantes delinquunt, obiici poterit: non igitur laudandus Pittacus; neque enim grauiorem pœnam lege constituisset, si quis ebrius deliquisset. Quoniam autem enthymemata ducuntur ex quattuor, nempe uerisimili, exemplo, tecmerio, et signo; quæ autem ex iis, quæ plerunque sunt, aut esse uidentur, enthymemata colliguntur, ex uerisimilibus; quæ uero ex inductione rei similis, aut unius, aut pluriũ, quoties quidem sumpto uniuersali, deinde quod est in parte concludat, ab exemplo; quæ autem ex necessario, ac existente, à tecmerio; quæ uero ex uniuersali, aut particulari, siue existat, siue secus, à signis: sane dubium non est, quin eiusmodi enthymemata obiectione afferẽda dissoluere semper licuerit. dissolutio tamen adumbrata, & non perpetuo uera erit: neq; enim qui obiicit, uerisimile non esse, sed qui necessarium non esse, dissoluit. itaque propter hãc captionem fit, ut qui defendit, commodiore conditione sit, quàm qui accusat. Etenim quia qui accusat, ex uerisimilibus probat. (neque uero dissolutio eadem est, aut uerisimile nõ esse, aut necessarium non esse;) quod uero plerunq. est, ei semper obiici potest, alioquin non uerisimile, sed perpetuum, ac necessarium esset; qui uero iudicat, arbitratur, si eo modo solutũ sit, id aut uerisimile nõ esse, aut haudquaquã ad suũ iudicium pertinere; in quo decipitur, quemadmodũ diximus; neq; enim ipse ex necessariis tantũmodo iudicare, sed etiã ex uerisimilibus debet; quia hoc demũ est, Mente optima iudicare: non igitur satis erit, si soluerit, necessarium non esse, uerum soluere debet, uerisimile non esse; hoc autem accidet, si obiectio afferetur: quòd sæpius; (talis autem obiectio duobus afferri modis po-

test,aut tempore, aut rebus; uerum ab utrisq. firmissima est;) nam quod ita est sæpius, id demum est uerisimilius. At uero tum signa, tum quæ à signis ducuntur, enthymemata, etiam si existunt, eo, quo supra dictum est, modo soluuntur. nam nullum concludi syllogismo signum posse, liquet nobis ex Analyticis. Eorum uero quæ ab exemplis eliciũtur, eadem, ac uerisimilium dissolutionis est ratio: nam si unum aliquod non ita euenisse possimus ostendere, solutũ est, quia non est necessarium, quippe cum & complura, & sæpe facta sint aliter. quod si & complura, & sæpe ita se habuerint, contendere oportet, id, quo de agitur, aut simile non esse, aut similiter factum non esse, aut dissimilitudinem aliquam obtinere. Tecmeria uero, & quæ a tecmeriis ducuntur, enthymemata, eo quidem euerti non possunt, quòd syllo gismo concludi nequeant; (id enim nobis liquet ex Analytici) uerum quod dicitur, nullum esse, nobis ostendendum re linquitur. quod si & esse, & tecmerium esse pateat, iam hoc insolubile euadit, quia omnia iam demonstratione sunt pate facta. Amplificatio uero, & imminutio non sunt enthymematis elementum, (idem enim elemẽtum uoco, & locum, est autem elementum, & locus, in quem multa enthymemata incidunt;) uerum amplificatio, & imminutio enthymema ta sunt ad ostendendum, magnum, aut paruum esse, perinde ac etiam bonum, aut malum, aut iustum, aut iniustum, aut aliorum quodlibet. hæc autem omnia sunt, in quibus syllogismi, enthymemataque uersantur. quod si nullum horum locus enthymematis est, neque amplificatio, & immi nutio est. Neque uero quæ ad soluendum ualent genus sunt

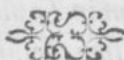
enthyme-

enthymematis ab iis, quæ ad confirmandum apta sunt, separatum. nam sine dubio soluit quidem, qui aut demonstrat, aut obiectionem affert; uerum oppositum contra demonstrant. exempli gratia, si ostendit, factum esse, hic non factũ esse; sin autem nõ factum, hic factum: quare nihil intererit; quia iisdem ambo utuntur: si quidem ad ipsum non esse, aut esse, enthymemata adhibent: Neq; uero obiectio est enthymema, sed quemadmodum in Topicis, opinionis alicuius pronunciatio, ex qua syllogismo cõclusum non esse, aut falsi aliquid sumptum esse, patebit. Quoniam autem tria sunt, quæ tradere de oratione oportet, de exemplis quidem, & sententiis, & enthymematibus, & omnino de iis, quæ ad animi sensa pertinent, & unde copiam comparabimus, et quemadmodum ea dissoluemus, tam multa nobis exposita sint. reliquũ est autem, ut de elocutione, & dispositione pergamus.

ARISTOTELIS ARTIS RHETORICAE,

Carolo Sigonio Interprete,

LIBER TERTIVS.

De elocutione.

VM TRIA SINT, *quæ tradere de oratione oportet, unum, unde fides existēt, alterum de elocutione, tertium, quemadmodum partes disponere orationis expediat: fides quidem expositæ sunt, & ex quot sint, nempe ex tribus, & hæc qualia, & quare tot sola. aut enim, quia ipsi aliquo modo sint affecti, qui iudicant; aut quia cuiusdammodi existiment eos, qui dicunt; aut quia demonstratum sit, assentiuntur omnes. dictũ uero est etiam, unde promenda enthymemata sint, nempe partim ex formis enthymematum, partim ex locis. consequẽs ergo est, ut de elocutione dicamus; neque enim satis est, habere, quæ oportet dicere, sed necesse est etiam hæc dicere, ut oportet; ualetq. ad id multum, ut oratio cuiusdammodi uideatur.*

uideatur. Ac primum quidem quæsitum est secundum naturam, quod natum est primum, res uidelicet ipsæ, unde fidẽ habeãt, deinde uero quemadmodum eæ dicendo tractentur, tertium autem horum, quod uim quidem habet maximam, nondum uero tentatum est, actio. etenim in tragicam, & rhapsœdiã sero prodiit: quippe quia tragœdias ipsi poetæ primum agebant; ex quo apparet, perinde in rhetorica usuuenire, atque in poetica quoque. id quod nonnulli alii tradiderunt, tum Glauco Teius. Hæc autem uersatur in uoce, quemadmodum eam ad singulos affectus adhibere conueniat, ueluti, quando magnam, & quando paruam, & quando mediocrem, & quo modo tonos, ut acutum, & grauem, & medium, & quos rhythmos ad singulos: tria enim sunt, quæ inquirunt: nempe magnitudo, concentus, & rhythmus. ac præmia quidem ferme ex certaminibus isti referunt, & ut illic plus ualent actores hodie, quàm poetæ, item in ciuilibus cõtentionibus uitio rerum publicarum. nondum autem ars harum rerum est constituta; quia & sero elocutio prodiit. quæ quidem, si probe iudicetur, leuis res esse uidetur; uerum cum ad opinionem tota rhetoricæ pertractatio referatur, non ut rei, quæ recte habeat, sed ut necessariæ suscipienda cura est. neque enim plus in dicendo laborare debemus, quàm ut neq; molestia, neque iucunditate afficiamus. siquidem rebus ipsis decertare oportet: quare cetera præter demonstrationem inania sunt, sed multum tamen ualent propter prauitatem, ut diximus, auditorum. Ac paruam quidem nescio quam elocutio habet in omni doctrina necessitatem; interest enim nonnihil ad declarandum, ita ne, an ita dicas, uerum non

tantopere

tantopere. sed hæc omnia phantasia constant, & referuntur ad auditorem. itaque nemo geometriam ita tradit. illa igitur cum prodibit, idem atque histrionia efficiet; fuerunt tamen qui de ipsa etiam nonnihil prodere sunt conati, ut Thrasymachus in Miserationibus: quin etiam ad agendum aptū esse naturæ est, et minus artificiosum, elocutio uero artis est. itaque oratoribus, qui hac ualent, quemadmodum & iis, qui actione, altera præmia tribuuntur. nā, quæ scribuntur, orationes plus dictione, quàm sententiis pollent. Ac poetæ quidem primum, ut natura tulit, eā excitare coeperunt. siquidem nomina imitationes sunt, & uox tributa nobis est omnium partium ad imitādum aptissima, unde artes tum rhapsœdia, tum histrionia, tum aliæ constiterunt. quoniam autem poetæ, cum inania dicerent, ex elocutione gloriam peperisse hanc uidebantur, propterea poetica elocutio prima extitit, ut Gorgiæ. hodieq. eorum pleriq., qui disciplinis exculti non sunt, tales pulcherrime loqui existimant. non est autem ita, uerum alia orationis elocutio est, quàm poematis. quod ex euentu declaratur. neq; enim qui tragœdias faciūt, amplius eo modo utuntur, sed ut ex tetrametris ad iambos se contulerunt, quia hoc metrum inter alia est sermoni simillimum, sic & nomina à sermonis consuetudine aliena deposuerunt, ea uero abiecerunt, quibus prisci ornarunt, & qui hodie quoq; exametra scribunt. quocirca ridiculum est, eos, qui ipsi eo modo non utuntur amplius, imitari. Ex quo perspicuum est, non omnia, quæ de elocutione præcipi possunt, nobis esse accuratius conquirenda, sed quæ de eiusmodi, quā dicimus. de illa uero in præceptis de poetica disseruimus.

Elocutionem

Elocutionem perſpicuam eſſe debere, non tamen humilem, nec elatam.

SINT *ergo illa pertractata, ac uirtus elocutionis cōſtituatur, ut perſpicua ſit; argumento eſt enim, quòd oratio, ſi non declarat, officio ſuo non fungitur; & ut neque humilis, neq; ſupra dignitatem ſit, ſed decora. poetica enim fortaſſe humilis non eſt, uerum orationem nō decet. Ac perſpicuam quidem nomina, & uerba propria reddunt, non humilem uero, ſed ornatam alia nomina, quæ in præceptis de poetica ſunt expoſita; quia immutatio efficit, ut grandior uideatur. Siquidem homines ut erga peregrinos, & ciues, ſic etiam erga elocutionem afficiuntur. quare peregrinus ſermo reddēdus eſt, quia admiratores ſunt eorum, qui abſunt, admirabilia uero iucunda ſunt. Ac in metris quidem tum multa hoc efficiūt, tum illic conuenit. nam & res, & homines, de quibus ſermo habetur, magis excellunt, in nudis autem orationibus, multo paucioribus; quia argumentum inferius eſt. quoniam & ibi ſi ſeruus, aut ualde iuuenis ornate loqueretur, minus decorum eſſet, aut ſi de rebus ualde minutis. ſed uerſatur in his etiam decorum aut anguſtius, aut latius. Quocirca oportet, ut occulte faciamus, & non ficte, ſed à natura dicere uideamur. hoc enim ualet ad fidem, illud uero ſecus; quia tanquam ab inſidiatore cauent, quemadmodum à uinis permiſtis. & quale Theodori uoci ad aliorum uocem hiſtrionum accidit. hæc enim eius, qui dicebat, eſſe uidebatur, illæ uero alienæ. Egregie uero occulitur, ſi quis è communi ſermonis conſuetudine ſeligendo componat. quod Euripides facit, &*

primus ostendit. Verum cum nomina, & uerba sint, ex quibus constat oratio, cumq. nomina tam multas habeant formas, quàm multæ in præceptis de poesi traditæ sunt, harũ quidem linguis, & duplicibus nominibus, & nouatis raro, & paucis in locis uti debemus; ubi uero, post dicemus; nam quam ob caussam, dictum est; quippe quia in maius, quàm decet, immutant. proprium uero, & ad naturam accommodatum, & translatum ad nudarum duntaxat elocutionem orationum proficiunt. cuius rei signi est, quòd his solis omnes utuntur. siquidẽ omnes translatis, & ad naturã accõmodatis, propriisq. loquũtur. Ex quo intelligi potest, siquis probe fecerit, fore, ut peregrinitatẽ adhibeat, & occulte faciat, et perspicue dicat, quæ sermonis oratorii uirtus est. Ex nominibus aũt sophistæ quidem homonymiæ utiles sunt, quia fraudẽ his facit, poetæ uero synonymiæ. uoco aũt propria, et synonyma, ut ire, et proficisci: hæc.n. ambo inter se propria, & synonyma sunt. Ac quid horũ quidẽ unumquodq. sit, et quot species translationis, & ut translationes hoc in primis tum in poesi, tum in orationibus ualeant, expositum est, quemadmodum diximus, in iis, quæ de poetica scripsimus. tanto autem uehementius de ipsis in oratione laborare oportet, quanto paucioribus oratio, quàm uersus, præsidiis est instructa. Ac translatio quidem perspicuitatem, suauitatem, & peregrinitatem in primis habet. neque eam ab alio sumere licet. oportet autem & epitheta, & translationes dicere, quæ cõueniant: id quod erit, ex proportione; sin minus: indecorum uidebitur, quia contraria inter se collata maxime elucescunt. uerum uidere oportet, ut iuuenem purpura,

sic

sic senem quid; neque enim eadem decet uestis. Et si ornare uelis, à meliore eorum, quæ eodem genere continentur, ducere translationem, &, si uituperare, à deterioribus. dico autem exempli gratia, quoniam contraria in eodem genere existunt, dicere, mendicantem quidem precari, precantem uero mendicare, quia utrunq. petitio est, id est, quod dicimus, facere. quemadmodum Iphicrates Calliam μητραγύρτην *uocauit, non* δᾳδοῦχον.*ille autem respondit, non esse illum initiatum, neque enim se* μητραγύρτην, *sed* δᾳδοῦχον *uocasset. utrunque enim ad deam, sed illud honorem habet, hoc non habet. ac ille* Diony*si assentatores, ipsi uero semet artifices nominant. hæc aũt ambo translata sunt, illud quidem inquinantiũ, hoc uero secus. hodieq. prædones ipsi se lucrifactores appellant. itaq; licet dicere, eũ, qui iniuriã facit, delinquere, & qui delinquit, iniuriã facere, & qui furatus est, eũ et sumpsisse, & populatũ esse. Illud aũt, quod Telephus Euripidis inquit, remo imperare, est indecorũ; quia maius est imperare, quàm pro dignitate. quare haud occultum est. Inest etiam in syllabis error, si non suauis indicia uobis sint. quo pacto Dionysius Chalcheus in Elegis clãgorem Calliopes uocat poesim, quia ambæ sunt uoces. mala uero trãslatio è uocibus existit significationis expertibus. Præterea uero non longe trãsferre oportet, sed ab iis, quæ cognata, & conformia sunt, nomine afficiendo, quæ carent. quod cum dictum sit, pateat esse cognatum, ut in ænigmate illo celebri:* Virũ vidi igne æs viro agglutinantem. *Affectus enim uacat nomine. est tamen utrũq. appositio quædã. quare agglutinationem applicationem cucurbitulæ nominauit. Atq; omnino ex probe fictis*

ænigmatibus elegantes ducere translationes. siquidẽ translationes ænigmata pariunt. ex quo probe translatũ esse apparet. Et ab honestis; nominis aũt honestas, ut inquit Licymnius, in sono, & significato, eodẽq. modo turpitudo, cõsistit. præterea uero tertia, quæ sophisticã rationem dissoluit; neq; .n. est, quemadmodũ dixit Bryson, ut nemo turpiter loquatur, quòd idẽ ualeat hoc pro illo dicere; est.n. hoc falsum, eò, quòd aliud alio magis propriũ, & magis simile est, & ad rẽ ante oculos constituendam magis accommodatum. præterea non eodem modo se habens significat hoc, & illud. quare ita quoq; aliud alio honestius, ac turpius statuendum. ambo.n. honestum, & turpe significant illa quidem, uerum non quatenus honestum, aut nõ quatenus turpe, aut hæc quidem, uerum magis, & minus. translationes igitur hinc ducẽdæ sunt, nempe ab honestis rebus aut uoce, aut ui, aut aspectu, aut alio quopiam sensu. interest autem dicas exempli gratia auroram roseodigitã potius, quàm purpureodigitã, aut, quod adhuc deterius est, rubrodigitam. Item in epithetis. licet epitheta à malo, aut turpi formare, ut matricida; licet etiam à meliori, ut patris uindex. & Simonides, cum præmium ei exiguum dabat is, qui mulabus uictoriam reportarat, carmen facere recusauit, quasi in mulas carmen facere grauaretur; ubi uero idoneum dedit, fecit: Salute volucrum filiæ equorum. *atqui asinorum quoque filiæ erant. Item eandem rem diminuere. est autẽ diminutio, quæ minus efficit et malum, & bonum. quemadmodum Aristophanes cauillatur in Babyloniis, pro auro aurulũ, & pro toga togulam, & pro conuicio conuiciolum, & morbulum. caute tamen agere*

oportet,

oportet, et modũ in utroq; tenere. Frigora uero quattuor in rebus ex elocutione existunt; in duplicibus nominibus, ut Lycophron: Multiforme cælum, Magniceruicæ terræ, & Littus angustiuiũ. *& Gorgias dixit:* πτωχόμουσος adulator, ἐπιορκήσαντας, καὶ κατευορκήσαντας, *& ut Alcidamas:* Furore quidem animum repletum, igniuomos vero oculos factos. & τελεσφόρον putauit alacritatem eorum futuram, & τελεσφόρον suadelam verborum constituit, & Cærulicolor maris solum. *quandoquidem hæc omnia poetica propter duplicationem uidentur. Ac una quidem hæc caussa est, altera uero linguarum usus, ut Lycophron:* Xersem virum πέλωρον, & Sciron σίννις vir, *& Alcidamas:* ἄθυρμα poesi, & naturæ ἀτασθαλίαν, & Mera animi ira τεθηγμένον. *Tertiũ uero in epithetis, nẽpe aut longis, aut intempestiuis, aut frequẽtibus usurpandis. in poemate. n. lac albũ licet dicere, in oratione uero partim indecora sunt, partim uero, si nimia sunt, arguunt, ac planum faciunt, poesim esse. Quoniã aũt ipsa uti oportet, quia consuetudinẽ immutat, & peregrinã elocutionẽ efficit, saltẽ modũ intueri conuenit; quia plus mali affert, quàm si temere dicas; illa enim non habet quod rectum est, hæc uero quod uitiosum. quocirca frigida Alcidamãtis scripta uidentur, quia epitheta nõ cõdimẽti loco adhibet, sed tãquã cibi, usque adeo crebra, & maiora, & aperta. ut non sudorẽ, sed* humidũ sudorẽ, *neq; ad Isthmia, sed* ad Isthmiorũ mercatũ, *nec leges, sed* reginas ciuitatũ leges, *neq; cursu, sed* cursorio animi impetu, *nec Museum, sed,* cũ naturæ Museũ accepisset, & tristẽ animi curã, *neq; gratiæ, sed* popularis gratiæ opifex, & dispensator audientium voluptatis, *neque ramis*

mis, sed syluæ ramis occultauit,*neque corpus uelauit, sed* corporis pudorē,& ἀντίμιμον animi cupiditatem. *hoc autem simul & duplex est, & epithetū.quare poema euadit, & ita* ἴξεδρον improbitatis exuperantiam.*itaque poetice loquentes cum indecoro risum,frigus, & obscuritatem propter loquacitatem cōmiscent.quia quidquid cognoscenti inculcas, tenebris offundēdis perspicuitatem euertit.Homines autem duplicibus utuntur, quoties res uacat nomine, & facile iungi oratio potest,ut* χρονοτριβεῖν.*quòd si multum sit, prorsus poeticum est. itaque dithyrambis duplex dictio commodissima est,utpote,qui pleni strepitus sint,epicis autem linguæ,quòd res grandis,atque superba sit,iambicis uero translatio,quòd has hoc tempore frequentent,ut dictum est. Præterea uero quartū frigus in translationibus oritur.etenim trāslationes quoq; sunt indecoræ,partim,quia ridiculæ sunt, siquidē & comici translationes usurpant,partim,quia grādes nimis,ac tragicæ.obscuræ uero,si longè, ut Gorgias:* Pallidas, atque exāgues res. Tu vero hæc turpiter seminasti, male vero me tisti.*nimis enim poetice. & ut Alcidamas:*philosophiam propugnaculū legum, & Odysseā humanæ vitæ speculum, & Nullum eiusmodi ἄθυρμα poesi afferens.*quia hæc omnia parum ad fidem apposita sunt,ob ea,quæ diximus.illud uero Gorgiæ in hirundinem, quæ reliquias aduersus eum uolans demiserat, optime inter tragicos. dixit enim:* Turpe sane ò Philomela.*aui enim,si fecisset,non turpe,at uero uirgini turpe.recte igitur conuicium dixit,cum quod fuit, non quod est,dixit. Est autem similitudo quoq; translatio.siquidem paulum discrepat. cum enim de Achille dicit:*Vtque

leo

leo ruit, similitudo est, cum uero, leo ruit, translatio. quia ambo fortes sunt, leonem Achillem transferendo uocauit. utilis est autem etiam in oratione, sed raro, quia poetica est. eliciendæ uero, quo modo translationes. siquidem translationes sunt eo, quod dictum est, differẽtes. sunt autem similitudines, ut quam Androtio in Idrieum; quippe similem canibus esse, qui ex uinculis; illi enim obuios mordent, et Idrieũ ex uinculis relaxatum esse molestum. & quo modo Theodamas Archidamum cõparabat Euxeno geometriæ ignaro; & ex proportione; erit enim & Euxenus Archidamus geometricus. & illud in politia Platonis, quippe qui mortuos spoliant, similes esse canibus, qui lapides mordent, nec iacientes attingunt. & in populum; similem esse nauclero robusto quidẽ, sed surdastro. & in uersus poetarum; similes esse uenustis sine pulchritudine, quia illi ubi defloruerint, hi ubi dissoluti sunt, similes non uidentur. & illa Periclis in Samios: similes eos esse infantibus, qui mansum accipiunt, sed cum ploratu; & in Boeotos, similes esse ilicibus; ilices. n. à se met contundi, item Boeotos inter se depugnare. & Demosthenes in populum, similem esse iis, qui in nauibus nausearent. & quomodo Democrates oratores nutricibus comparauit, quæ mansum deglutientes saliua infantes inungunt. & quo modo Antisthenes gracilem Cephisodotum thuri assimilauit; quia dum consumitur, iucunditate perfundit. has enim omnes & ut similitudines, & ut translationes licet proferre. quare quæcunq. probabuntur translationum modo prolatæ, profecto eædem etiam similitudines erunt, et similitudines translationes rationis egentes. Oportet autem

ut translationem ex proportione ductam semper partem etiam in alteram referamus, item in iis, quæ eiusdem generis sunt. ut si poculum scutum est Dionysii, & scutũ Martis poculum dicere conuenit. Ac oratio quidem ex his constituitur.

Elocutionem emendatam esse oportere.

ELOCVTIDNIS *autem principium est, emendate loqui. id autem in quinque rebus uersatur. primum in coniunctionibus, si quis reddiderit, prout naturaliter inter se antecedunt, ac subsequuntur, quemadmodum nonnullæ requirũt. ueluti* Quidem, & Ego quidẽ *requirũt* Vero, *&* Ille vero. *Debemus autem, quoad meminit, inter se referre, neque longe separare, neque coniunctionem ante coniunctionem necessariam reddere; quia paucis in locis congruit:* Ego vero, postquam mihi renunciauit, uenit enim Cleon rogans, atq; obsecrans, profectus sum illis assumptis. *in his enim coniunctiones multæ ante reddendam coniunctionem sunt inculcatæ. quod si multa essent inter* profectus sum, *obscuritas orietur. ac una quidem uirtus est in coniunctionibus. Altera uero est, propriis nominibus, & non ambientibus eloqui. Tertia uero non ambiguis; hæc autem: nisi consulto contraria eligat. quod faciunt, quoties nihil habent, quod dicant, uerum aliquid dicere simulant. tales enim ea de industria dicunt, ut Empedocles. decipit enim circuitus, si sit multus. atque afficiuntur auditores æque, ac uulgus inter ariolos; quia cum ambigua dicunt, annuit:* Crœsus Halym penetrãs

magnam peruertet opũ vim. *& quia omnino minor errori locus eſt, per rei genera loquuntur arioli: in ludo. n. paris, et imparis facilius aliquis paria, aut imparia dixerit, quàm quot teneat; & futurũ, quàm quando. quocirca arioli nõ definiunt, quãdo. hæc igitur omnia ſunt ſimilia: quare niſi alicuius eiuſmodi rei gratia fugienda. Quarta, ut Protagoras genera nominũ diuidebat in uirilia, & muliebria, & instrumenta: quia & hæc recte reddere conuenit:* Illa vero reuerſa, & collocuta diſceſsit. *Quinta in multis, & paucis, & uno recte nominãdis:* Illi vero reuerſi me verberarunt. *Omnino uero opus est, ut quod ſcribitur, facile legi, ac proferri, quod idẽ est, poßit. id quod multæ coniunctiones non habẽt, nec quæ ad interpungendũ difficilia ſunt, ut ſcripta Heracliti. ſiquidem ſcripta Heracliti interpungere operoſum est, quòd obſcurũ ſit, utri adiaceat, poſteriori ne, an priori. ueluti in principio ipſius libri. inquit. n.* Rationis huius exiſtẽtis ſemper imperiti homines fiunt. *obſcurũ eſt. n. illud* ſemper, *utri interpungẽdo adiungas. Iã uero hæc ſolæciſmũ pariũt, non reddere, niſi adiungas ambobus quod conuenit, exempli cauſſa,* aut ſtrepitum, aut colorem, *uidens quidem non eſt commune, ſentiens uero commune. Obſcuritas porro gignitur, ſi multa in medio inculcaturus, non præponendo dixeris, hoc modo:* Debebam enim locutus cum illo hæc, & hæc, & hoc modo, proficiſci. *non autem:* Debebã enim locutus cũ illo ꝓficiſci, *deinde,* hæc, & hæc, & hoc modo facta ſunt.

Quæ tumorem orationis efficiant.

AD *tumorem uero orationis hæc ualent, orationem pro no-*

mine adhibere, ut nõ circulum, ſed planiciem à medio æqualem; ad conciſionẽ uero cõtra, pro oratione nomen. Et ſi turpe, aut indecorũ ſit, ſi in oratione ſit turpitudo, nomen dicere, ſin aũt in nomine, orationẽ. Et trãslatis, & epithetis elo. qui morẽ declinando poeticum. Et unum multa facere; quod poetæ factitant, cũ unus ſit portus, tamen dicunt: Portus in Achaicos; & Epiſtolæ hæc luctuoſa volumina. *Et nõ coniũgere, ſed utriq. utrũq. adiũgere:* τῆς γυναικὸς τῆς ἡμετέρας: *ſin aũt cõciſe, cõtra:* τῆς ἡμετέρας γυναικὸς. *Et cum coniunctione dicere. ſin autem conciſe, ſine coniunctione quidem, non inconiuncta tamen, ut* Profectus, & Locutus, profectus locutus ſum. *Quin etiã illud Antimachi utile eſt, quæ non habet, cõmemorare, quod ille facit in Teumeſſo:* Eſt quidã ventoſus paruus collis; *quia ſic augetur in infinitũ. ualet aũt & in bonis, et in malis, hoc nõ habere, utro modo fuerit utile. unde etiã poetæ nomina ducũt,* ἄχορδον, & ἄλυρον μέλος; *quia ex priuationibus inferunt. probatur. n. hoc, ſi in trãslationibus ex proportione dicatur. ut ſi dicamus, tubã eſſe* ἄλυρον μέλος.

Orationem decoram eſſe debere.

DECORVM *aũt elocutio retinebit, ſi affecta erit, & morata, & ſubiectis rebus proportione reſpõderit. Proportione uero reſpõdet, ſi neq; de amplis rebus ſummiſſe dicatur, neq; de tenuibus grauiter, neq; tenui nomini adhibeatur ornatus. ſin minus, comœdia uidetur. quemadmodũ facit Cleophon. ſimiliter. n. quædã protulit, ac ſi diceret:* venerãdas ficus. *Affecta uero; ſi cõtumelia ſit, irati dictio ſit, ſi impia,*

ac turpia, indignabunde, & caute dicat; si laude digna, admirabunde; si miserabilia, humiliter. eodẽq. modo in ceteris. Fidẽ uero rei etiã accommodata ad naturã elocutio parit; quia in errorẽ impellitur animus, quasi ille uere dicat. nam in rebus huiusmodi sic afficiuntur; quare existimant, etiã si non ita se habeat, ut inquit orator, res ita se habere. & semper simul afficitur ille, qui audit cũ eo, qui affecte dicit, etiã si nihil dicat. itaq. pleriq. tumultum excitantes attonitos reddunt auditores. Morata uero est ipsa quæ à signis demonstratio ducitur, quia ei comes ea est, quæ cuiq. generi, atq; habitui conuenit. dico autẽ genus quidẽ secundũ ætatẽ, ut puer, aut uir, aut senex, & mulier, & uir, & Laco, aut Thessalus; habitus aũt, ex quibus uita cuiusdammodi aliquis est. neq;.n. ex omni habitu cuiusdammodi uitæ sunt. si igitur & nomina habitui accommodata protulerit, mores excitabit; neq;.n. eadem, neq; eodem modo agrestis, & eruditus loquetur. Afficiuntur uero nonnihil auditores eo etiã, quo affatim ii, qui scribunt orationes, utuntur: Quis non intelligit? Omnes sciunt. quia auditor uerecũdia captus assentitur, ut eius rei particeps sit, cuius & omnes alii sunt. Oportunus aũt, & non oportunus usus omnibus formis cõmunis est. Verũ in omnium exuperatione remedium est id, quod uulgo dicitur. etenim semetipsum increpare oportet. uerũ.n. esse existimatur; quoniam oratorem quod facit, nõ fugit. Præterea uero non omnia ex proportione respondentia simul adhibere debemus; sic.n. decipitur auditor. dico aũt exẽpli gratia, si nomina dura sint, non & uoce, & uultu, & iis, quæ conueniunt. sin minus, apparet, quid unũquodq; sit. sin aũt hoc

quidem, illud uero non, cl**ã** efficit idem. Quod si mollia duriter, & dura molliter dicantur, minus ad fidem proficit. Nomina uero epitheta, & duplicia plura, & peregrina maxime conueniunt affecte dicenti. ignoscitur.n.irato, si dicat, malum οὐρανομήκες, aut πελώριον, & quando iã teneat auditores, & furere fecerit, aut laude, aut uituperatione, aut ira, aut beneuolentia, quemadmodum Isocrates in Panegyrico facit in extremo: φήμην δὲ καὶ μνήμην, & οἵτινες ἔτλησαν; quia talia furore inflammati dicunt. quocirca eodem etiam nimirum modo affecti recipiunt. itaq; ad poesim accommodata sunt; quia poesis diuini numinis plena est. Aut igitur hoc modo oportet, aut per iocum, ut Gorgias fecit, & illa in Phædro.

Elocutionem numerosam esse debere.

ELOCVTIONIS uero figura neq; metri cõpos, neq; rhythmi expers esse debet. illud.n. parum ualet ad fidem, quia fictum existimatur, & simul etiã auocat, quia facit, ut attendatur, quãdo iterum simile reuertetur. ut igitur pueri præcones præoccupant, quem patronum adoptet is, qui manumittitur, Cleonem. quod autem expers est rhythmi expers est termini. terminari uero conuenit, sed non metro; quia infinitũ suauitate caret, et cognosci non poteſt. omnia uero numero terminantur, rhythmus autem figuræ elocutionis numerus est, cuius & metra segmenta sunt. itaq. rhythmũ oratio habeat oportet, uerum nõ metrum, alioquin erit poema; neque uero rhythmum exquisite. id autem eueniet, si quadãtenus sit. Rhythmorum uero herous grandis est, & canorus,

& harmoniam requirens. Iambus autē ipse uulgi sermo est. quo fit, ut maxime omnium metrorum iambos in dicendo effundat. uerum granditatem effici, & excitationem oportet. Trocheus autem cordaci uicinior est. id quod tetrametra indicant; siquidem uolubilis tetrametra rhythmus sunt. Relinquitur ergo pæan, quo uti quidem à Thrasymacho incœperunt, sed quinam esset, dicere non potuerunt. tertius autē est pæan, & iis, quos diximus coniunctus. tria enim ad duo est. eorum uero ille quidem unú ad unum, hic uero duo ad unú. coniuncta uero his est rationibus sesquialtera, hic autem est pæan. Ac alii quidem tum ob ea, quæ diximus, abiiciendi, tum quia metrici. pæan autem sumendus; quia ex solo eorú, quos diximus, rhythmorú, nō constat metrú, ut maxime lateat. Ac nunc quidē uno pæane etiā incipiendo utuntur, uerú finē à principio discrepare oportet. pæanis aút duæ inter se oppositæ formæ sunt. quarú una principio conuenit, quēadmodú etiā utuntur. atq; hic est, qui à longa incipit, & tribus breuibus terminatur: δαλογενὲς εἴτε λυκίαν, & χρυσεοκόμα ἕκατε παῖ διὸς, alter uero cōtra, cuius primæ tres breues sunt extrema uero producta. μετὰ δὲ γᾶν ὕδατα τ' ὠκεανὸν ἠφάνισε νὺξ. hic autem finem conficit, quia breuis propter imperfectionem decurtat. uerum in longa amputari oportet, & finem patere non per librarium, aut per paragraphen, sed per rhythmum. Ac concinnam quidem, & rhythmi non expertem elocutionem esse debere, & qui rhythmi concinnā efficiant, & quemadmodum constituti, dictum est.

Elocutionem aut fusam, aut versam esse debere.

ELOCVTIO

ELOCVTIO *uero aut fusa sit, necesse est, & uinculo una, quales sunt in dithyrambis anabolæ, aut uersa, & antiquorum poetarum antistrophis similis. Ac fusa quidem elocutio prisca est:* ἡροδότου θουρίου ἥδ' ἱστορίας ἀπόδειξις. *quippe qua olim omnes, nunc uero parum multi utantur. fusam uero appello, quæ nullum per se finem adipiscitur, nisi res, quæ dicitur, absoluatur. ea uero propter infinitatem est iniucunda, quia omnes finem aspicere cupiunt. quocirca in flexionibus anhelant, ac deficiunt, prius autem non laborant, dum metam prospiciunt. ac fusa quidem elocutio hæc est. Versa uero est, quæ ambitibus constat. uoco autem ambitum orationem habentem principium, & finem ipsam per se, & facilem conspectu magnitudinem. eiusmodi uero tum suauis, tum ad percipiendum facilis est; suauis quidem, quia interminato aduersatur, & quia auditor semper se tenere aliquid arbitratur, eò, quòd ipsi semper est aliquid terminati; illud autem nihil præsentire esse, neque aperire, suauitatem non habet; ad percipiendum autem facilis, quia facile teneri memoria potest. hoc uero, quia numerum continet, quæ ambitibus constat, oratio, qui memoria custodiri commodissime potest. unde uersuum facilius omnes recordantur, quàm solutorum, quia numero, quo dimetiuntur, astricti sunt. ceterum ambitus etiam cum sententia terminetur, oportet, neque, ut iambica Sophoclis, abrumpatur:* Calydon quidem hæc, terra Pelopei soli; *quia contrarium etiam suspicari, quàm si diuidatur, licet, ut in eo, quod diximus, Calydona esse Peloponnesi. Ambitus autem nnus quidem membris continetur, alter uero simplex est.*

est.ex membris uero constat, elocutio quæ perfecta est, & distincta, & facile comprehendi spiritu potest, non propter distinctionem, ut commemoratus ambitus, sed tota. Membrum uero illius pars altera est. Simplicem autem appello unimembrem. Ceterum tum membra, tum ambitus neque mutilos, neque longos esse oportet. nam quod pusillum est, efficit, ut auditor sæpenumero hæreat. etenim cum ad id, quod adhuc est ultra, & ad eius, quem in semetipso cõtinet, termini modum festinans, quiescente oratore retrahitur, quodammodo propter repulsionem hæreat, necesse est. longa uero efficiunt, ut deficiat, uelut ii, qui ultra terminum se conuertunt; quia & isti eos, qui secum deambulant, derelinquunt. similiter uero et ambitus, qui longi sunt, oratio, & simile aliquid anabolis fiunt. quare euenit, quod Democritus Chius in Melanippedem est iocatus, qui pro antistrophis anabolas fecerat: Nempe capiti suo malum fuit ille, qui alteri malum fuit, longa vero anabola ei, qui fecit, pessima; *hoc enim in eos etiam, qui longis membris utuntur, dicere conuenit. qui uero nimium breuia membra habent, ambitus non sunt. quo fit, ut auditorem præcipitem agant. Eius autem, quæ membris continetur, elocutionis una quidem distincta est, altera uero opposita; distincta quidem, ut:* Sæpenumero admiratus sum eos, qui conciliabula coegerunt, & gymnicos ludos instituerunt. *opposita uero, in qua in utroque membro aut contrarium cum contrario componitur, aut idem e contrariis iungitur, hoc modo:* Vtrisq. autem profuerunt, & qui remanserunt, & qui sequuti sunt; illis enim plura quàm quæ domi essent, adquisiuerunt, his vero satis eorum, quæ domi essent, reliquerunt. *contraria remanere,*

sequi;

sequi; satis, plus: Quare & pecuniarum indigentibus, & frui volentibus. *fructus adquisitioni opponitur. item:* Contingit sæpe in his, vt & prudentes male agant, & imprudentes bene. Statim quidem virorum fortium præmia obtinuerunt, non ita vero multo post maris imperium pepererunt. Terram quidem nauigasse, mare vero inambulasse. Hellesponto quidem iuncto, Atho vero perfosso. Et natura cum sint ciues, lego ciuitatis priuari. Alij enim eorum male perierunt, alij vero turpiter seruati sunt. Priuatim quidem barbaris seruis vti, publice vero multos socios seruientes despicere. Aut viuentes habituros, aut mortuos relicturos. *Et quod in Pitholaum, & Lycophronem quidam in iudicio dixit:* Hi, cum domi essent, vos vendebant, ad nos profecti venundati sunt. *hæc enim omnia id, quod diximus, pariunt. Habet autem eiusmodi dictio suauitatem; quia cõtraria notissima, & inter se comparata notiora existunt, & quia prope ad syllogismum accedunt. si quidem collectio oppositorum elenchus est. ac eiusmodi quidem uocatur Oppositio; Compar uero, si æqualia membra sint; Similiter autem desinens, si utrunque membrum similes exitus habeat. at uero aut in principio, aut in fine habeat, necesse est; & principium quidem semper nomina, finis autem extremas syllabas, aut eiusdem nominis casus, aut ipsum nomen; in principio quidem ita:* ἀγρὸν γὰρ ἔλαβεν ἀργὸν παρ' αὐτοῦ. Δωρητοί τ' ἐπέλοντο παρραρυτοί τ' ἐπέεσιν. *in extremo uero.* ᾠήθησαν αὐτὸν παιδίον τετοκέναι, ἀλλ' αὐτοῦ αἴτιον γεγονέναι. Ἐν πλείσταις δὲ φροντίσι, καὶ ἐν ἐλαχίσταις ἐλπίσι. *casus autem eiusdem:* ἄξιος δὲ σταθῆναι χαλκοῦς, οὐκ ἄξιος ὢν χαλκοῦ. *idem autem nomen:* σὺ δ' αὐτὸν καὶ ζῶντα ἔλεγες κακῶς, καὶ νῦν γράφεις κακῶς. *à syllaba uero:* τί ἂν ἔπαθες δεινὸν, εἰ ἄνδρ' εἶδες ἀργόν; *Fieri autẽ potest, ut idem*

simul

ſimul omnia habeat, idemq. Oppoſitum, & Compar, & Similiter deſinens ſit. principia uero ambituum ferme in Theodectiis numerata ſunt. uerum & falſæ oppoſitiones exiſtunt, quales fecit Epicharmus: τόκα μὲν ἐν τήνοις ἐγὼν ἦν, τόκα δὲ παρὰ τήνοις ἐγώ.

Qualis vrbana elocutio ſit.

QVONIAM *autem explicatum de his eſt, unde urbana demum, et probata dicta ducantur, aperiamus. Ac ea quidem fingere, ingenioſi, aut exercitati hominis eſt, tradere uero, artificii huius. quamobrem exponamus, ac numeremus. hinc uero capiamus exordium. Omnibus ſane illud à natura inſitum eſt, ut uoluptatem facile diſcendo percipiant; nomina uero ſignificant aliquid; quare ut quodq. nomen maxime efficit, ut diſcamus, ita plurimum efficit uoluptatis. ac linguæ quidem incognitæ, propria uero cognita ſunt. translatio uero hoc potiſſimum præſtat. cum enim ſenectutem ſtipulam aliquis dixit, effecit, ut diſceremus, atque ex genere cognoſceremus; quia utrunq. defloruit. Ac idem quidem poetarum etiam ſimilitudines præſtant. itaque ſi recte, urbanæ uidentur. eſt enim ſimilitudo, quemadmodum ſupra diximus, differens adiunctione translatio. quare minus delectat; quia longior eſt, neque hoc illud eſſe inquit. uerum neque animus hoc requirit. Neceſſe eſt igitur et locutionem, & enthymemata illa urbana eſſe, quæ, ut celeriter diſcamus, efficiunt. quocirca neque eminentia enthymemata probanda, (eminentia uero uocamus, quæ ſunt omnibus nota,*

et quæ scrutari nõ attinet.)neq; quæ postquã prolata sunt, ignoramus, sed quæ simul dum proferuntur, intelligimus, etiam si ante non intelligebamus, aut quæ paulo post mentis agitatione consequimur. siquidem efficitur quasi perceptio quædam, illo uero modo neutrum. Ac si sententia quidem eorum, quæ dicuntur, spectatur, huius generis enthymemata probantur; sin autem elocutio, figura quidem; si opposite dicatur, hoc modo: Et pacem alijs communem priuatis suis rebus bellum existimantibus. *bellum paci opponitur. nominibus uero; si translationem contineant, eamq. neque alienam, quia ad uidendum difficilis est, neque eminentem, quia haudquaquam afficit; præterea ante oculos ponant; quia cernere, quæ aguntur potius, quàm quæ agenda sunt, conuenit. quo fit, ut hæc tria spectare debeamus, translationem, oppositionem, & actum. Ceterum cum translationes quattuor sint, probantur in primis, quæ ex proportione ducuntur, quemadmodum Pericles dixit,* iuuentutem, quæ in bello ceciderat, non aliter è ciuitate sublatam esse, quàm si quis ver ex anno eximeret: *et Leptines de Lacedæmoniis:* Non oportere pati, vt altero oculo Græcia orbaretur. *& Cephisodotus, Charete de referendis rationibus belli Olynthiaci laborante, moleste tulit, cum diceret,* eum, cum in furno populũ inclusum haberet, rationes referre conari. *& cum aliquando Athenienses adhortaretur, ut frumentatum in Euboeam irent, dixit,* oportere Miltiadis decretũ exire. *& Iphicrates, cum Athenienses fœdus cum Epidauriis, maritimamq. oram incolentibus percußissent, grauiter tulit, cum diceret,* eos belli viatica sustulisse. *& Pitholaus*

Paralum

Paralum populi clauam *uocabat*, *Sestum uero* cellam fiumentariam Piræei, & *Pericles Aeginam* lippitudinem Piræei *tolli oportere censebat*, & *Moerocles cum quendam bonum uirũ nominasset, dixit, se illo nihilo nequiorem esse;* nam illum in ternis τόκοις nequam esse, se in denis. & *Anaxandridæ iambi de filiabus nubere cunctantibus:* ὑπερήμεροί μοι τῶν γάμων αἱ παρθένοι. & *illud Polyeucti in quẽdam Speusippum apoplecticum*, eum non posse consistere, quamuis πεντεσυρίγγῳ morbo constrictum, & *Cephisodotus triremes* picta pistrina *uocabat, Canis autẽ cauponas* Attica phiditia. *Aesion uero dixit:* Ciuitatem Siciliam effuderũt. *hoc enim translatio est, & ante oculos ponit. item:* Vsq; adeo vt Græcia inclamarit. & *hoc quodammodo translatio, & ante oculos.* & *Cephisodotus monebat, ut cauerent*, ne multas conflictiones susciperent, *conciones.* & *Isocrates:* Ad eos, qui ad mercatus cócurrunt. & *ut in oratione funebri:* Aequũ erat, vt in sepulchro eorum, qui in Salamine occubuerunt, Græcia tonderetur, quia libertas cũ illorũ virtute sepelliretur. *si.n. dixisset, æquum esse, ut lacrymaret, quòd uirtus sepelliretur, translationẽ adhibuisset, & rẽ ante oculos subiecisset. at illud*, libertas cum virtute, *quãdam continet oppositionẽ.* & *quod Iphicrates dixit:* Iter orationis meæ fiet per medias res à Charete administratas, *translatio est ex proportione, illudq.* per medias, *ante oculos ponit.* & *dicere*, Aduocare pericula, vt periculis subsidio sint, *trãslatio est, quæ ante oculos subiicit. item Lycoleon pro Chabria:* Neq. supplicem æneam illius statuam reuerentes. *translatio est.n. in præsenti, non aũt semper, uerum ante oculos ponit; quia dum ille in periculo est, statua supplicat. quare anima inanimato tri-*

buitur: Commentarium rerum à ciuitate gestarum. *item:* Quacunque ratione vt humilia saperent, meditantes; *quia Meditari est quiddam augere. item:* Mentem deus lumen accendit in animo; *quia ambo illuminant aliquid:* Neq; enim bella dissoluimus, sed differimus; *quia ambo futura sunt, tum dilatio, tum pax eiusmodi. item dicere,* Pactiones trophæum esse multo præclarius, quàm quæ in bellis erigũtur, quòd hæc pro paruis rebus, & vno fortunæ successu ponuntur, illæ vero pro toto bello concipiuntur; *quia ambo uictoriæ insignia sunt:* Nam & ciuitates magnas pœnas hominum vituperatione soluerunt; *quia pœna iusta quædam noxa est. Ac urbana quidem ex translatione proportionis, ipsaq. sub oculos subiectione duci, expositum est. Quid autem sub oculos subiicere appellemus, & qua re obeunda hoc assequemur, est exponendum. dico ergo, ea sub oculos subiicere, quæcunq. res agentes significant, ut bonum uirum dicere esse quadratum, translatio est; quia ambo perfecta sunt, uerum non significat actum, sed illud·* Florentem vigorem habentis, *actus est. & illud:* Te vero tanq̃ ἄφετον, *actus. &* Hinc Græci concitati pedibus. *Concitati, actus, & translatio. & quemadmodum multis in locis factitauit Homerus. inanimatis animũ tribuendo per translationem. in omnibus autem actus conformatio commendatur, ut in his:* Iterum ad ima voluebatur lapis impudens. *Item:* Euolauit sagitta. *item:* In terra stabant cupientia corpore saturari. *item:* Cuspis penetrauit pectus sanguinis auida. *in his enim omnibus eo quia animata sunt, actus elucet. nam impudentẽ, & auidum esse, & alia actus sunt. quæ quidem ex proportione translationis applicuit. quam enim rationem habet lapis ad*

Sisyphum,

Sisyphum, eandem impudens ad id, cuius ipsum non pudet. atq; idem in probatis quoq; similitudinibus efficit, in rebus inanimatis: Curuæ, albescẽtes, nũc hinc, nũc inde recurrũt. *facit enim omnes moueri, & uiuere. actus uero imitatio est. Ceterum à rebus propriis, & minime apertis trãsferre oportet, quemadmodum ante dictum est. quo pacto etiam in philosophia similitudinem longe distantibus in rebus cernere, solertis hominis est. quemadmodum dixit Archytas, idem arbitrum, atq; aram esse, quia utroq. confugit, qui iniuriã passus est. aut si quis diceret, anchoram, atq; cremastram idem esse, uerum superno, atq; inferno differre. et illud:* Ciuitates adæquatas, *in longe distantibus rebus, superficie, & opibus eadẽ est æqualitas. Maxima uero pars urbanorũ à trãslatione, & à præcedente deceptione ducuntur, eò quia apparet magis ipsum didicisse, & uidetur animus dicere: Quã uere, ego autem errabam. Et apopthegmata, quæ urbana sunt, ex eo sunt, quia non, quod inquit, dicunt. ut illud Stesichori:* Fore, vt cicadæ apud se humi canant. *Et quæ egregie in modum ænigmatis obscurata sunt, propter eãdem rationem iucunditate afficiunt; quia perceptio fit, & translatio dicitur. Et, ut inquit Theodorus, res nouas dicere. id quod fit, quoties incredibile, & non, ut eius uerbo utar, priori opinioni consentaneum sit: qualia in ridiculis, quæ leuiter immutata sunt. Atq; hoc etiam sales ab annominatione ualent. nam errorem obiiciunt etiam in uersibus. neq;. n. quemadmodum suspicabatur auditor:* Ingrediebatur habens sub pedibus perniones. *sed ille calciamenta dicturum existimauit. hoc autem simul ac dictum est, patere oportet. annominationes*

nationes uero efficiunt, ut non, quod inquit, dicat, sed quod nomen inuertit. ut illud Theodori in Niconem citharœdum: θράττει σε. simulat .n. dicere, θράττει σε, & decipit; quia aliud dicit. itaq; discentem oblectat; quia nisi Thracem illum esse suspicetur, urbanum illud esse non uidebitur. item illud: Vis illum πέρσαι. utrunq. autem nomen conuenienter prolatum esse oportet. Eadem uero urbanorum etiam ratio est. ut si quis dicat, Atheniensibus maris ἀρχὴν non ἀρχὴν fuisse malorum, nam quæstum fecisse. aut quemadmodum Isocrates: τὴν ἀρχὴν ciuitati ἀρχὴν fuisse malorum; quia utroque modo quod nemo dicturum putasset, id dictū est, idq. uerum esse cognitū est. nam τὴν ἀρχὴν dicere ἀρχὴν esse, haud sapientis sane hominis est. uerum non ita inquit, & ἀρχὴν, non quod dixerat, negat, sed aliter. in omnibus autem his, si nomen per homonymiam, aut translationem cōuenienter intulerit, tūc uirtus inest. ut Anaschetus non ἀνασχετός, homonymiam negauit. Ceterum conuenienter fit, si semper his. & Non eris magis, q̃ te oportet, hospes hospes. aut, Non magis, quàm te oportet, idem. & Non oportet, hospitem semper hospitem esse; quia & hoc alienum est. quin etiam eandem uim scitum illud dictum Anaxandridæ habet: Aequum est mori, priusquàm morte dignū aliquid gerat. idē est enim, atque si dicatur: Aequum est, mori, cū non sit dignus mori. aut, Aequum est mori, cum morte non sit dignus, aut cum res morte dignas non gerat. Atque horum quidem elocutionis forma eadem est. sed quo breuius prolata, atque oppositius erunt, eò magis laudata erūt. idq. ob eam caussam, quòd propter oppositionem percipiuntur facilius, propter exiguitatem uero, celerius. semper uero adsit, oportet aut is,

in quem

in quem dicitur, aut recta prolatio, si quod dicitur, uerú, & non inane futurum est. siquidem hæc separatim habere licet. ut Mori oportet, nihil peccantem, sed urbanum non est: Dignam ducere dignum oportet, sed urbanum non est, uerum si simul utrumq. habuerit: Dignum est mori, qui non sit dignus mori. quo uero plura habuerit, eò urbanius iudicabitur. ueluti si nomina translata sint, & id genus translata, & opposita, & comparia, & actum habẽtia. Iã uero similitudines etiam, ut supra quoq; perpetuo admonitum est, probatæ quodammodo translationes existunt. semper. n. ex duobus ducuntur, ut proportionis translatio. quomodo scutum (dicimus) est poculum Martis, et arcus cithara sine chordis. ac ita quidem si dicamus, non est simplex. at si arcum citharam dicamus, aut arcum poculum, simplex. quin etiam ad hunc modum similitudines conferunt, ut tibicinis cum simia, lusciosi cum stillante lucerna; quia utrunq; cõtrahitur. uirtus autem elucet, cum translatio inclusa est. licet. n. scutũ poculo Martis simile esse dicere, & parietinas ῥάκει domus, & Niceratum dicere Philocratem esse à Pratye morsum, quemadmodum Thrasymachus comparauit, cum Niceratũ à Pratye in rhapsœdia superatum, ceterum promisso capillo adhuc, & sordidatum conspicatus esset. quo in genere in primis exploduntur poetæ, nisi bene se gesserint, etiam si magni nominis sint. dico autem, quando ita reddunt: Vt apium distorta crura gerit, vt Philammon de iugo cum Coryco decertans, & alia eiusmodi omnia similitudines sunt. similitudines autem esse translationes, dictum est sæpius. Præterea prouerbia translationes à specie ad speciẽ sunt. ut siquis quid,

quid, quasi commodum capturus, inuexerit, deinde detrimẽtũ accipiat, Vt Carpathius, *inquit,* leporem. *ambo enim id, quod dictum est, pertulerunt. Ac unde quidem urbana dicta ducantur, & quamobrem, ferme exposita caussa est. Ii uero probatæ etiam superlationes translationes sunt; ut in eum, qui sugillatis distinctam faciem habeat,* hunc esse mororum calathum putassetis. *est.n.rubrũ quiddam sigillatũ. uerum nimium admodum. illud autem:* Vt id, & id, *superlatio est, locutione differens:* Vt Philammon de iugo cum Coryco decertans. Existimassetis ipsum Philammonẽ esse, qui cum Coryco decertaret. Vt apium crura distorta fert. Putabam non crura, sed apia habere, vsque adeo distorta sunt. *Ceterum superlationes pueriles sunt, quippe quæ uehementiã indicant. itaq; eas potißimũ irati frequẽtant:* Nõ si mihi tã multa det, q̃ multa sunt arena, & puluis, Agamemnonis Atridæ filiã ducam, neq; si cum aurea Venere pulchritudine cõtendat, industria vero cum Minerua. *Hoc aũt maxime Attici oratores utuntur. Itaq; senibus dicere, indecorum.*

Elocutionem conuenientem esse debere.

NEQVE *uero lateat nos oportet, diuersam elocutionem unicuiq. generi conuenire; neq; enim eadem est scriptionum, ac contentionum, neque concionum, ac iudiciorum. utranq. autem cognitam habere necesse est; quia illud est, scire emendate loqui, hoc uero silere non cogi, siquid communicare cum aliis uelit; id quod accidit iis, qui scribere nesciunt. Ceterum scriptionum elocutio est, quæ accuratißima, contentionum uero, quæ maxime cum actione coniuncta. huius autem duæ*

sunt

sunt species, morata una, affecta altera. quo fit, ut actores fabulas eiusmodi, poetæ uero actores eiusmodi consectetur. In manibus autem uersantur, qui leguntur, ueluti Chæremon, nēpe quia accuratus est, ut qui scribit orationes; & Licymnius inter dithyrambicos. quin si inter se comparentur orationes, quæ quidem scriptorum sunt, in contentionibus angustæ, quæ uero oratorum, quanq. bene habitæ, tamen inter manus uulgares uideantur. caussa uero est, quòd in contentionibus cōueniūt. itaq; quæ in actione uersantur, actione detracta, cum munere suo haud fungantur, insulsa, perinde ac dissoluta, uidentur. Et idē sæpe dicere in scriptione recte repudiatur, in contentione uero etiā ab oratoribus usurpatur; quia cū actione coniuncta sunt ceterū qui idē dicūt, uarient, necesse est. id quod quasi uiam munit actioni: Hic est, qui vos expilauit, hic est, qui decepit, hic, qui postremū prodere tentauit. quemadmodum Philēmon histrio fecit tū in Anaxandridæ Gerontomania, quando colloquuntur Rhadamāthus, & Palamedes, tū in prologo Piorum in illo Ego. nā siquis ad hæc actionē non adhibeat, euadit ille, qui trabem gestat. Quin etiā eadē dissolutorum est ratio: Veni, occurri, rogaui. quia actionem eis adhibere necesse est, neq; quo modo, qui unum dicit, iisdem moribus, & tono proferre. præterea proprii habēt aliquid dissoluta, quòd in æquali tēpore multa dicta esse putantur. coniunctio enim quæ multa sunt, unum efficit. quare ea detracta dubitandum non est, quin cōtra unum multa fuerit. habet igitur amplificationē: Veni, narraui, supplicaui, multa: Videtur autem negligere, quæ narro, quæ dico. Atq; hoc quoq; præstare uult Homerus in illo: Nireus, qui ex Simo, Nireus, qui Aglaiæ filius,

qui pulcherrimus;*quia de quo multa dicta sunt,is,sæpe etiã dictus sit,necesse est.si ergo sæpe,etiã multa putantur.quare astute amplificauit,quũuis semel eius meminerit,memoriamq.prodidit,quanuis haudquaquam postea uerba de illo fecerit. Ac concionũ quidem elocutio umbratilis utiq. picturæ similitudinẽ imitatur; quia quanto maior turba fuerit, tanto longius spectatur. quare summum studium in utraq; inane,malũq. uidetur. Iudiciũ aũt accuratius est, & adhuc magis id,quod ad unũ iudicem est; quia præsidii minimũ in oratoriis est.siquidem quod rei propriũ,quodq. alienum est, facilius conspici potest.quin etiã cõtentio abest,usq; adeo ut syncera iudicatio sit.itaq; nõ iidem in his omnibus oratores laudantur,uerum ubi maxime actione est opus, ibi minimũ est diligẽtiæ locus;hoc autem,ubi uoce, & in primis,ubi magna. Ac demonstratiua quidem elocutio ad scribendũ aptissima est,quia opus eius est lectio, secundo uero loco iudicialis.Ceterum illa elocutionis partitio,ut suauis,ut magnifica debeat esse,inanis est.cur enim magis,quàm temperans,aut liberalis, & si qua alia moralis uirtus existit? nam suauitatem afferent nimirum ea,quæ diximus. si modo probe uirtus elocutionis est definita. cuius enim rei gratia perspicuam, & non humilem, uerum decoram esse oportet? neque enim si loquax, aut etiam si concisa erit, perspicuitatem habebit; uerum medium scilicet conuenit. item suauitatem afferent,quæ diximus,si uerba usitata, & peregrinitatem habentia, & rhythmus, & fides ex decoro probe fuerint temperata.*

Ac de elocutione quidem dictum est cum communiter de

de omnibus, tum priuatim de singulis generibus. reliquum est autem, ut de dispositione dicamus.

Quot, & quæ partes sint orationis, & de dispositione illarum.

CETERVM *duæ sunt partes orationis. etenim & rem, de qua dicendum est, exponere, & eam demonstrare necesse est itaq; fieri non potest, ut qui exposuit, non demonstret, aut demonstret, qui non prius exposuerit. nam qui demonstrat, aliquid demonstrat, & qui præloquitur, demonstrandi caussa præloquitur. horum autem illud propositio, hoc fides est, perinde ac si quis illam quæstionem, hanc demonstrationem esse distinguat. Nunc uero ridicule partiuntur. quia narratio orationis duntaxat iudicialis est. demõstratiuæ autem, & concionalis quo modo narratio esse, qualem quidem asserunt, potest? aut quæ contra aduersarium dicuntur, aut peroratio demonstratiuarum? proœmium uero, & aduersa collatio, & repetitio tum demum in concionibus adhibetur, cum, qui contradicat, existit. siquidem & accusatio sæpe, & defensio adhibentur, uerũ non quatenus cõsultatio est. quin etiam peroratio non omnis iudicialis orationis est, ueluti, si pusilla oratio sit, aut res custodiri memoria commode possit: quia accidit, ut ex longitudine amputetur. Ergo propositio, & fides necessariæ partes sunt. ac præcipuæ quidem hæ; quæ uero plurimæ, proœmium, propositio, fides, peroratio. nam quæ contra aduersarium dicuntur, inter fides reponuntur: & aduersa collatio suarum est rationum amplificatio. quare pars quædam est fidei; quia qui hoc facit, demonstrat ali-*

quid;non autem procœmium, neq; peroratio, uerum in memoriam redigit. Quòd si has aliquis, ut Theodorus fecit, distribuat, narratio altera erit, & supernarratio, & prænarratio, & refutatio, & superrefutatio. uerum qui formam, ac differentiam aliquam infert, imponere nomen debet; alioquin inane id, ac nugatorium sit, ut Licymnius in Arte facit, ἐπούρωσιν nominans & ἀποπλάνησιν, & ὄζους.

De procœmio.

AC *procœmium quidem principiũ orationis est, perinde atq; in poesi prologus, & in aulesi proaulium (hæc.n. omnia principia sunt) & quasi uiæ munitio inuadenti. Ac proaulium quidem demonstratiuarum procœmio simile est, quia tibicines quodcunque commode canere possunt, id præcinentes* τῷ ἐνδοσίμῳ *adnectunt, atq; in demõstratiuis orationibus ita scribere conuenit: quidquid.n. placuerit, initio exponentem, copulare, atq; adnectere oportet. cuius rei exemplum omnes Isocratis Helenæ procœmium afferunt, quòd nulla propinquitas intercedat Helenæ cum sophistis: simul uero etiam, si euagabitur, ut non tota oratio uniusmodi sit, conuenit.*

Ceterum demonstratiuarum procœmia à laude, aut uituperatione ducuntur, ut Gorgias in Olympica oratione: Digni, quos pleriq. admirentur, Græci sunt. *laudat. n. eos, qui conciliabula cogunt, quos Isocrates uituperat; quia* muneribus corporum virtutes excoluerunt, bene sentientibus aũt hominibus nihil præmij statuerũt. *Et à suasione, ut* Bonis viris tribuendum honorem esse, (*unde ipse laudat Aristidem,*) aut certe eis, qui neq; probati, neq; improbi

sint,

sint,sed qui cum boni sint, tamen in obscuritate versantur, ut Alexander Priami filius . siquidem hic consilium dat. Præterea à iudicialibus proœmiis,idest ab iis,quæ referuntur ad auditorē,si de re incredibili dicatur,aut difficili, aut inter multos diuulgata,ut ueniā largiantur.quemadmodum Choerilus:Nunc vero cum omnia dissipata. Ac demonstratiuarum quidem orationum proœmia ab his dicuntur,à laude,à uituperatione,ab adhortatione, à dehortatione, ab iis, quæ referuntur ad auditorem . uerum aut aliena,aut affinia orationi τὰ ἐνδόσιμα esse oportet.

Proœmia uero iudicialis idem,atq; prologos dramatū,et proœmia epicorū ualere,tenendū est.siquidē dithyrāborum quæ sunt,demonstratiuarū similitudinē imitantur:Propter te,tuaq.munera,atq; spolia.In logis aūt, & epicis orationis ostētatio sūt,ut prospiciāt,qua de re sermo habetur,neq; suspēsus animus teneatur.etenim uagari, quod indefinitū est, cogit.qui ergo quasi in manū principiū tradit, facit,ut hærēs sequatur orationē.ob id:Irā diua,refer . Dic mihi Musa virū.Præcipe mihi sermonē aliū,vt ex Asia bellū magnū in Europā transierit. Quin etiam tragici in dramate indicāt, quanuis non statim,ut Euripides,sed in prologo tamē etiā indicat, perinde ac Sophocles:Pater mihi fuit Polybus. eodemq.modo comœdia. Ac maxime quidem necessariū, & proprium proœmii munus hoc est,indicare, quinā sit finis, cuius caussa oratio instituta est.itaq; si nota, & parua res sit,non est utendum proœmio,reliquæ uero, quas afferunt, formæ,medicamenta sunt, & communes.eæ uero & ab oratore,& auditore,& re,aduersarioq. ducuntur. Ac ab ipso quidem,

quidem, & aduersario, quæcunq; ad depellendam, offerendamq. criminationem attinent. eorum tamen dispar est ratio; nam qui defendit, primo loco criminationẽ, qui accusat, in peroratione. neque uero caussa obscura est. nam qui defendit, quotiescunq. semetipsum est illaturus, quæ obstant, remouere necesse habet; usque adeo ut primo loco criminatio diluenda sit. qui uero criminatur, in peroratione criminari debet, ut firmius memoria teneant. Quæ uero referuntur ad auditorem, ab illo beneuolo reddendo; aut irato, interdum uero etiam attento, aut contra. neque enim attentum facere, semper expedit. quo fit ut ad risum traducere multi conentur. ad docilitatẽ aũt omnia perducent, si cui placuerit, tum si bonus appareat; hos enim magis attendunt. attenti uero rebus magnis, propriis, admirabilibus, iucundis fiunt. quare his de rebus agi, iniicere oportet; sin autem non attentos: de paruis, nihil ad eos pertinentibus, iniucundis. Neque uero nos fugiat, extra caussam eiusmodi omnia esse; quia ad prauum auditorem, & ea, quæ sunt extra caussam, audientem, referuntur. quoniam nisi talis sit, nulla alia de re opus procemio sit, quàm ut summatim rem exponat, ut æque ac corpus, caput habeat. Iam uero attentos facere, omnium partium est commune, si opus sit; quia ubicunq. magis, quàm incipiendo languescunt. quocirca ridiculum est, id in principio collocare, cum maxime omnes attente audiunt. quare ubi tempus tulerit, dicendum est, & Mihi animum adhibete, neque enim ad me hoc magis, quàm ad vos pertinet. & Exponam enim vobis rem, qualem nunquam alias audistis, atrocem; aut adeo mirabilẽ. *hoc autem est, ut Prodicus dixit,*

dormitan-

dormitantibus auditoribus aliquid quinquaginta drachmarum demonstrationis inferre. uerum hæc ad auditorem referri, non quatenus auditor est, eò apparet, quòd omnes aut crimina obiiciunt, aut metus discutiunt in procemiis, (Non dicam ò rex, quanto studio. Quid procemiaris?) & qui malam caussam habent, aut habere uidentur. præstat enim ubiq. quàm in caussa consistere. unde serui haudquaquam interrogata respondent, sed ambages, & procemia dicunt. Vnde uero beneuolentiam comparare conueniat, & de rerum eiusmodi aliarum unaquaq. præceptum est. quoniam aút probe dictum est: Fac, vt ad Phæacas amicus, ac miserandus veniam, hæc duo spectare oportet. In demonstratiuis autem danda opera est, ut putet auditor, collaudari aut ipsum, aut genus, aut studia ipsius, aut aliquo alio modo. quod enim inquit Socrates in Funebri, uerum est, nihil negocii esse, Athenienses apud Athenienses laudare, uerum apud Lacedæmonios.

Procemia uero cócionalis orationis ex procemiis iudicialis existunt. uerum natura nequaquam habet. etenim & de quo agatur, intelligunt, & res nullam aliam ob caußam procemium postulat, quàm aut propter ipsum, aut aduersarios, aut si non quantam uelis, uerum aut maiorem, aut minorem, existiment. quare aut criminationem offerre, aut depellere, itemq. aut augere, aut extenuare necesse est. horum igitur caußa procemium postulat, aut certe ornatus gratia; quia nisi eo prædita sint, abrupta uideantur; tale enim Gorgiæ encomium est in Eleos; quia nullo connixu, nulloq. motu ante adhibito confestim orditur: Elis beata ciuitas.

De

DE CRIMINATIONE *uero, unum eſt, unde malam aliquis opinionem detraxerit. etenim aliquo ne orante, an ſecus, nihil refert. quare hoc generale eſt.*

Alius modus eſt, occurrere non aliter, atque iis, de quibus controuerſia exiſtit, nempe aut non eſſe, aut noxium nõ eſſe, aut non huic, aut non tantopere, aut iniuſtum non eſſe, aut non ualde, aut non turpe, aut nõ magnopere. tales enim res in controuerſiam ueniunt. ut Iphicrates aduerſus Nauſicratem. aſſeruit enim, ſe feciſſe, quod ille dicebat, itemq. nocuiſſe, uerum non iniuſte feciſſe.

Aut qui iniuſte facit, compenſare; ſi noxium, at honeſtum, ſi moleſtum, at utile, aut aliquid tale.

Alius modus eſt, quòd errore commiſſum eſt, aut infortunio, aut neceſsitate. ut Sophocles confeſsus eſt ille quidem, ſe tremere, uerum, non quemadmodum qui criminabatur, aiebat, ut ſenex uideretur, ſed ex neceſsitate. neque enim ſe annos octoginta libenter agere.

Et cuius gratia, compenſare; quòd non nocere uoluit, ſed hoc, & non illud, quod ille feciſſe criminatus eſt. accidit autem, ut ei noceretur. atqui odio dignus eſſem, ſi ut hoc euaderet, commiſiſſem.

Alius: num qui criminatur, ſimul teneatur, aut nunc, aut prius, aut ipſi, aut propinquus eius.

Alius: num ſimul teneantur, quos illi crimini affines nõ eſſe fatentur; ut ſi purus adulter eſt, ergo & hic, & ille.

Alius: an aliis crimen conflarit; aut ipſi alius. aut ſine criminatione ſuſpecti, ut ipſe hoc tempore, fuerint, qui innocentes eſſe reperti ſunt.

Alius:

Alius: criminantem recriminari; quia absurdum est, si ille indignus sit, cui credatur, uerbis eius fidem haberi.

Alius: si iudicium factum est. ut Euripides contra Hygiænontem, à quo in antidosi impietatis accusabatur, ut qui periurium faciendo carmine tradidisset: Iuraui lingua, mentem iniuratam gero. *respondit enim, inique illum agere, qui iudicia ex Dionysiaco certamine in fora traduceret. nã ibi se rationem reddidisse, ac redditurũ esse, si accusare libuerit.*

Alius: calumniam, quarta res sit, accusare, atque hanc diuersa iudicia constituere.

Communis autem ambobus locus est, notas afferre, ut in Teucro Vlysses, quòd Priamo sit affinis, quia Hesione soror sit. *ille uero:* quod pater Telamon Priamo inimicus sit, & quòd exploratores non indicarit.

Alius, criminatoris: rem paruam multis uerbis, magnã paucis laudando, uituperare. aut multis bonis allatis id unum, quod ad rem pertineat, reprehendere. tales autem sunt qui callidißimi, atque iniquißimi sunt; quia rebus bonis officere, iis malo temperandis, conantur.

Illud autem crimen inferenti, diluentiq. commune est: quoniam contingit, ut eadem res plurium rerum gratia gesta sit, qui criminatur, eam deprauare in deteriorem partem arripiendo, debet, qui uero purgat, in meliorem. exempli gratia, quòd Diomedes Vlyssem præ ceteris sibi asciuit, hic quidem, quòd Vlyssem optimum iudicauit, ille uero, quòd non, sed quia solus ille, ut ignauus secum non erat concertaturus.

Ac de criminatione quidem tam multa dicta sint.

De narratione.

NARRATIO *uero in demonstratiuis quidem est, non cõtinenter, sed in partibus. siquidem actiones persequi conuenit, ex quibus constat oratio. constat autem oratio partim ex iis, quæ arte carent, quia qui dicit, actionum auctor non est, partim ex iis, quæ artem habent. hoc autem est, ut res aut esse demonstretur, si fide careat, aut qualis sit, aut quanta, aut etiam omnia. Propterea uero cõtinenter narrare omnia aliquando non conuenit, quia quæ ita demonstrantur, ægre custodiri memoria queunt:* Atque ex his quidem fortis est, ex his autem sapiens, aut iustus. *& hæc quidẽ oratio simplicior est, illa uero uaria, & non attenuata. Notas aũt actiones in memoriã reuocare oportet. quo fit, ut pleriq. narratione non egeant. ut si Achillem ornare uelis; nempe quia facta uniuersi norunt; uerum illis utendum est, sin aũt Critiam, oportet. neque enim multi norunt.* . . . . . . *Nunc uero ridicule narrationem breuem esse oportere præcipiunt. Atqui ut ille pistori quærenti, utrum durum, an mollem subigeret, quid, inquit, bene, non potest? item hic eadem ratione. oportet. n. narrationem non longã adhibere, perinde atq; neq; proœmium, neq; fides longas afferre, (neq; enim in hac parte uirtus sita est in breuitate, aut cõcisione, sed in modo: hoc aũt est, ea dicere, quæ rem declarent, aut quæ adducãt ad opinandum, fecisse, aut iniuste fecisse, aut ea, quanta uis, tanta esse, aduersario uero contraria.) sed narrationi tamen attexere quæcũq. ad tuã uirtutem pertineant. exempli gratia:* Ego vero illum assidue

due admonebam, quæ iusta essent, subijciens, ne liberos desereret; *aut ad improbitatem alterius*: Ille vero mihi respõdit, sibi vbicunque fuisset, alios liberos affuturos. *id quod Aegyptios deficientes respondisse, prodit Herodotus; aut certe quæcunq. iudicibus grata sunt. Defensori uero minor narratio est. Controuersiæ autem sunt, aut factum nõ esse, aut noxium non esse, aut non iniustum, aut non tantopere. quocirca confessis in rebus insistendum non est, nisi quid ad illud attineat; ut si factum est, at non iniustum. Præterea res gestas commemorare oportet, quæcunq. dum geruntur, aut miserationem, aut indignationem non excitant. cuius rei exemplo est Alcinoi apologus, qui apud Penelopem uersibus sexaginta confectus est. & ut Phayllus circulum, & qui est in Oeneo prologus. Morata uero esse narratio debet. erit autem, si, quid mores efficiat, cognouerimus. Ac unum quidem est, indicare præelectionem. mores autem cuiusdammodi sunt, quia hæc cuiusdammodi est. præelectio uero cuiusdammodi est propter finem. propterea mathematici sermones non habent mores, quia neque præelectionem; siquidem ipsum cuius caussa non habent. Reliqua uero morata sunt, quæ moribus singulis consequentia sunt. ut* Cum hæc diceret, incedebat. *quia audaciam, & rusticitatem morum declarat. Et non tanquàm ex ratiocinatione dicere, ut huius ætatis homines, sed tanquàm ex præelectione:* Ego vero volebam (siquidem id prælegarem, etiam si quæstum nullum facerem) quod melius. *illud enim prudentis est, hoc uero boni. prudentis enim est in utilitate persequenda, boni uero in honestate. Et, si res fide careat, tum demum caussam*

ſubiicere. cuius rei Sophocles exemplum nobis ſuppeditat ex Antigona, quòd fratrem cariorem haberet, quàm maritum, aut liberos. nam eos, etiam ſi perierint, aſſuturos: Matre vero, & patre mortuis, frater nunq̃ poterit exoriri. *Et ſi cauſſam non habeas, at te non ignorare, quòd incredibilia narras, ſed te talem eſſe natura. neque enim adduci poſſunt, ut credant, aliquem aliud quid ſponte ſua obire, quàm quod eſt utile. Præterea ex iis, quæ afficiendi uim habent, dicere, narrātē & quæ conſequuntur, & quæ ſciunt, & quæ proprie aut ipſi, aut illi adſunt:* Ille vero me reſpiciēs abijt. *& ut de Cratylo Aeſchines, quòd* Exibilans, & manibus explodens. *quia ad fidem faciendam proficiunt, propterea quòd ea, quæ ſciunt, indicia fiunt eorum, quæ neſciunt. plurima uero eiuſmodi mutuari ab Homero licet.* Sic ait, aſt anus manus : faciei obtendit. *quia qui lacrymare incipiunt, oculos attrectant. Atque ilico te ipſum cuiuſdammodi inferto, ut te eiuſmodi intueantur; itemq. aduerſarium. uerū occul te facito. hoc autem quàm facile ſit, ex iis, qui nunciant, cognoſcendum eſt. quas enim res penitus ignoramus, de iis tamen aliquam ſuſpicionem concipimus. Multis autem in locis narrare conuenit, atque interdum etiam nō in principio.*

In concione uero nullus narrationi locus eſt, quia de futuris rebus narrat nemo. ſed ſi narratio extiterit, rerū præteritarum erit, ut earum recordati melius deliberent de futuris, aut criminando, aut laudando. uerum tunc ſuaſoris munere non funguntur. Quod ſi res fide careat, pollicere, te & cauſſam ſtatim allaturum, & ad eorū arbitrium tractaturum. ut Iocaſta Carcini in Oedipode pollicetur aſſidue, cū

perconta-

cũ percõtaretur is, qui filiũ quærebat, & Aemõ Sophoclis.

De Fide.

FIDES autem ad demonstrandum accõmodatas esse oportet. demonstrare autem opus est, (quoniam quattuor de rebus est controuersia) demonstratione ad id, quod in controuersiam adducitur, afferenda. exempli caussa, si non fecisse contendit, in disceptatione ad hoc maxime demonstratio cõferenda est, si uero non nocuisse, ad hoc, & quòd non tantopere, aut quòd iure. eademq. ratione, si num factũ hoc esset, in controuersiam uocaretur. Nec uero lateat, in hac sola cõtrouersia necesse esse, ut alter improbus sit. neque.n. ignoratio caussam sustinet, quemadmodum si qui de iusto contenderent. quare in hoc consistendum est diu, in aliis uero non itẽ. In demonstratiuis autem plerunq. utilium, et honestorũ amplificatio inerit. facta enim credi oportet. etenim raro horũ quoq; demonstrationes afferunt; si fide careant, aut si caussa in alium conferatur. In concionibus autem aut euentura nõ esse contendemus, aut euentura illa quidem, quæ ille censet, uerum iusta non esse, aut non utilia, aut non tantopere. Videndum porro illud etiam est, si quid extra caussam mẽtiatur; quia hæc indicia certa uidentur, quòd in aliis etiam rebus mentitur. Iam uero exempla concionibus aptißima, enthymemata iudiciis accommodatiora sunt. illa enim de futuris est, unde ex præteritis exempla ducere oportet; hoc uero de iis, quæ sunt, aut non sunt. cuius rei demonstratio, necessitasq. magis existit; quippe quia necesßitatem quod factũ est continet. Neq; uero enthymemata continenter proferre debes,

bes, sed permiscere. sin minus; mutuo se lædunt. siquidē quā-ti quoq; terminus est: Care mihi, quoniam tam multa dixisti, quàm multa prudens vir, *non autem talia.* *Neq; de omnibus rebus enthymemata indagare. sin minus; facies, quod nonnulli faciunt eorum, qui in philosophia uersantur, qui res concludunt notiores, ac certiores, quàm sint eæ, ex quibus dicunt. Et cum affectum excitas, enthymema ne proferas; quia aut affectum eiiciet, aut enthymema frustra prolatum erit. motiones enim se inter se eiiciunt, quæ simul sunt, & aut se ipsæ conficiunt, aut certe infirmant. Neq; cum moratam affers orationem, simul enthymema aliquod indagare oportet; quia neque mores, neq; præelectionem demonstratio continet. Sententiis autem uti debes tum in narratione, tum in fide; quia ad mores id pertinet:* Et ego dedi, quāuis scirem, credere non oportere. *sin autem affecte:* Neq; tamē me pœnitet, quanuis iniuriam acceperim, quia isti lucrum, mihi ius superest. *Est autem difficilius concionem habere, quàm de iure contendere. merito; quia de rebus futuris agitur, ibi uero de præteritis; quas uates demum quoq; nosse, ut dixit Epimenides Cres, possunt. ille enim de futuris rebus non diuinabat, sed de præteritis illis quidem, uerum obscuris. atq; etiam in iudicialibus lex hypothesis est; qui uero principium tenet, demonstrationem facile reperit. nec multa sane diuerticula habet, ueluti contra aduersarium, aut de semetipso, aut ad afficiendum, uerum minime omnium, nisi egrediatur. cui ergo copia non suppetit, is id facere debet, quod Athenis faciunt oratores, præsertim Isocrates. qui suadendo accusat, ut Lacedæmonios in Panegyrica, Charetem in Sociali. In demonstratiuis autem intexenda laudibus*

oratio

oratio eſt. ut facit Iſocrates, qui ſemper aliquem inſerit. & hoc eſt, quod dicebat Gorgias, haudquaquam ſibi orationem deeſſe; quia ſi de Achille dicat, Peleum laudet, deinde Aeacum, deinde deum, ſimiliter uero etiam fortitudinem, aut hoc & illud faciat, aut aliquid tale. Ac ſi demonſtrationes quidem habeas, & morate, & demonſtratiue dicere debes; ſin autem enthymematibus careas, morate. quin probo uiro magis conuenit, ut bonus uideatur, quàm ut exquiſita oratio. Ex enthymematibus autem quæ refellendi uim habent, uehementius probantur, quàm quæ demonſtrandi: quia quæ refellunt, ſyllogiſmo concluſa eſſe, apertius eſt. ſiquidem contraria inter ſe collata ſunt notiora.

QVAE VERO *contra aduerſarium dicuntur, diuerſi alicuius generis non ſunt, ſed inter fides numerantur. quod eſt alia obiectione, alia ſyllogiſmo, diſſoluere. In conſultatione autem, & in iudicio, qui priore loco dicit fides ſuas prius exponere, poſt autem contrariis occurrere ſoluendo, atq; eleuando debet; quod ſi aduerſa cauſſa multiplex ſit, ante contrariis. ut fecit Calliſtratus in Meſſeniaca cõcione. iis enim, quæ dicturi erant, ſublatis, tum ita ipſe dixit. qui uero poſteriore loco dicit, prius contra aduerſarii orationem dicere ſoluendo, & ſyllogiſmum opponendo debet, & maxime, ſi approbata ſint. ut enim hominem, qui in crimen ante uocatus ſit, animus non recipit, ſic neque orationem, ſi aduerſarius bene dixiſſe putetur. oportet igitur locum futuræ orationi in auditore parare. fiet autem, ſi remoueris. itaque aut contra omnia, aut quæ maxima, aut quæ approbata ſunt, aut facile redargui poſſunt pugnando, ita ſuis ipſius fides eſt*

comparanda:

comparanda: Deabus primum socius ero. ego enim Iunonem. *in his, quod insulsissimum est, primum attigit. Ac de fide quidem hæc.*

Ad mores *aut. quoniã nõnulla de semetipso dicere aut inuidiã, aut loquacitatẽ, aut obtrectationẽ habet, de alio uero aut cõuitiũ, aut rusticitatem; Alterũ dicẽtem ĩducere debemus. quod Isocrates facit in Philippo, & in Antidosi, & quo modo uituperat Archilochus. quippe qui patrem de filia dicentẽ in Iãbo facit:* Rerũ insperata nulla est, nec iureiurando negari potest; *et Charonẽ fabrũ in Iãbo, cuius principiũ est:* Non mihi Gygæ opes. *& ut Sophocles Aemonẽ de Antigona apud patrem, perinde ac si alii loquerentur. Iam uero enthymemata etiam immutare, & interdum in sententias transferre conuenit, hoc pacto:* Prudẽtes pactiones facere oportet, cum prospera fortuna vtuntur; sic enim optima conditione fuerint. *enthymematice uero:* Si enim cũ pactiones commodissimæ sunt, ac optimam conditionem afferunt, tum pacisci oportet, profecto tum, cum prospera est fortuna, pacisci oportet.

De interrogatione *uero oportunũ est, eã adhibere, in primis quidẽ cũ unum asseruerit, usq; adeo ut altero præterea interrogato, consequatur absurdum. ut Pericles Lamponem de initiis sacrorũ Sospitæ sciscitatus est. Cui cũ ille diceret, non posse, qui non initiatus esset, audire, rogauit, an ipse nosset? aiente illo. at quo modo, cum nõ sis initiatus?*

Secundo loco, cum unum quidem pateat, alterũ uero interroganti dubium non sit, quin cõcessurus sit. cum. n. unam propositionem percontatus fuerit, quod patet, interrogare non conuenit, sed conclusionem inferre. ut Socrates, cum

Melitus negaret, ipsum deos esse putare, dixit, num dæmonium aliquid assereret? assentiente autem illo, rogauit; non ne dæmones aut deorum filii, aut diuinum aliquid sunt? aiente illo. est igitur, inquit, qui deorum filios esse putat, deos autem nequaquam.

Præterea, quando futurum est, ut aut cõtraria, aut incredibilia eum dicere demonstret.

Quarto autem loco, quando non licet, nisi sophistica responsione dissoluere. nam si ita responderit, esse, & non esse, aut hæc quidem, illa uero non, aut aliqua ex parte quidem, ex aliqua uero non, conturbantur, ut hæsitantes. aliter aũt tentare nõ oportet. nam si restiterit, uictus esse existimatur. neque .n. multa interrogare propter auditoris infirmitatem licet. quocirca enthymemata quàm maxime contrahere conuenit.

Respondere autem oportet, ad ambigua quidem, orationẽ distinguendo, & non concise, ad ea uero, quæ contraria existimantur, statim cum responsionẽ solutionem afferendo, priusquàm quod reliquum est interroget, aut syllogismo concludat. neque enim, quanam in re ratio consistat, prospicere difficile est. uerum tam hoc, quàm solutiones nobis intelligentur ex Topicis.

Et ei, qui concludit, si conclusionem interrogando confecerit, caussam afferrẽ. ut Sophocles rogatus à Pisandro, an idem ipse, quod alii præconsultores de quadringentis uiris constituendis censuisset, assensus est. quid uero? non nẽ hæc tibi nefaria esse uidebantur? assensus est. non ne igitur hæc tu nefaria commisisti? sane inquit. non enim meliora

alia suppetebant. Et Laco cum rationem de ephoratu in iudicio redderet, rogatus, an ipse alios iure perisse existimaret, assensus est. ille uero: non ne hæc tu cum illis decreuisti? & ille assensus est. non ne igitur iure & tu, inquit, peribis? minime uero, inquit: illi enim pecuniis acceptis hæc commiserunt, ego uero nequaquam, sed ex sententia. quocirca neq; post conclusionem, neq; conclusionem interrogare debemus, nisi multum ueritatis supersit.

DE RIDICVLIS autē, quoniā usum quēdā in contētionibus habere uidentur, & Gorgias aduersariorum seria risu, risumq. seriis discutiendum esse, præcepit, & recte præcepit, quàm multa ridiculorum genera sint, in præceptis poeticæ dictum est. quorum unum quidem libero homini conuenit, alterum uero secus. id igitur, quod sibi aptum est, sumat. est autem iocus scurrilitate liberalior. ille enim sui caussa ridiculum fingit, scurra uero alterius.

De peroratione.

PERORATIO uero quattuor in rebus consumitur, tum ut auditorem erga se bene, erga aduersarium male cōstituat, tum ut amplificet, ac deprimat, tum ut in affectus auditorem impellat, tum demum, ut memoriam renouet. Etenim ita comparatum natura est, ut postquàm semetipsum uerū, aduersarium falsum esse ostenderit, tum & laudet, & uituperet, & expoliat. duorum autē alterum spectare oportet, aut se his bonum esse, aut simpliciter, illum uero his malum esse, aut simpliciter. unde uero tales constituere debeat, expositi

positi loci sunt, ex quibus bonos, malosq. conformare conueniat. Postquam uero demonstratum hoc fuerit, natura fert, ut augeat, aut extenuet. etenim facta constent, oportet, si dicturus est, quanta sint. siquidem corpora ex iis, quæ ante inerant, adaugentur. unde autem augere, ac extenuare conueniat, loci supra monstrati sunt. Vbi uero hæc & qualia, & quanta sint, patent, post hæc sequitur, ut auditorem in affectus impellat, hoc est ad misericordiam, & indignationem, & iram, & odium, & inuidiam, & contentionem. quorum etiam traditi loci sunt. Quamobrem reliquum est, ut quæ ante dicta sunt, in memoriam redigat. hoc aũt ita facere conuenit, uti præcipiunt in proœmiis; non recte admonentes. iubent enim, ut quo facile perdiscantur, semel, atque iterum dicat. uerum ibi quidem exponenda res est, ne id lateat, de quo est iudicandum, hic uero, ex quibus est demonstrata, summatim. Principium autem ab eo sit, ea se, quæ pollicitus fuerat, persoluisse. quamobrem & quæ, & ex quibus, aperiendum. ducitur autem ab aduersa collatione aduersarii. conferre uero oportet, aut quæcũq. de eadem re ambo dixerũt; idq. aut e regione: Atque hic quidem hæc de re hæc, ego vero hæc, & ex his; *aut à dissimulatione, ut:* Hic enim hæc dixit, ego vero hæc, *item,* Quid fecisset, si hæc ostendisset, non autem hæc? *aut ab interrogatione:* Quid non ostensum est? *aut sic:* Quid iste tandem ostendit? *aut igitur ita, nempe à collatione, aut secũdum naturam, prout exposita sunt, quæ ab ipso, & rursus, si libuerit, separatim quæ ab aduersario dicta sunt. Fini uero dissoluta dictio conuenit, ut peroratio sit, non oratio:* Dixi, audistis, tenetis, iudicate.

FINIS.

SEQVENTIA LOCA SIC legito, aut corrigito.

11. 15 permittere necesse est. neq; enim, vt ea legislator prouideat, fieri potest. Quæ

14. 7 persuasibilia insint, quemadmodum & in aliis artibus omnibus. neque enim

15. 15 quod aut bonum est, aut malum

34. 10 futura, aut præsentia, & quæ

37. 18 tum quæ fiant, tum quæ facile fiant

39. 14 sacrilegium surreptio, quia qui sacrilegium fecerit etiam surripuerit. Et quæ

48. 23 excellentiam arguunt. Et ad memoriã illustria. Et quæ

55. 19 vtrum nonnulla secundum naturam

55. 27 intemperantes nonnulla vtilia faciunt

56. 11 iucunda sunt, aut bonorum, ac iucundorum speciem

59. 25 sunt enim alii iucundi, si quis assueuerit, alii continuo iucundi, vt venatio

62. 12 & orationes, & actiones. de ridiculis

68. 18 qualia vero præeligant

69. 3 eiusmodi vero nomina omnia

70 22 quàm factis iudicari malle. Et ad arbitrũ, quàm ad iudicem ire malle; quia æquum

75. 5 at de moribus aut sui ipsius

77. 17 ipsum iurare nolle, de quibus

78. 2 peierare autem.

78. 8 ipsi uero non stabimus? & quæcunq; aliquis ad augendum attulerit. Ac fides

83. 8 eo, qui dignus

86. 28 mordent. Et iis qui serio agunt cum serio agentibus. quia curari, & nõ contemni vidẽtur. Et iis,

qui maiorem gratiam tribuerunt. Et iis, qui ro
gant.

87. 8 ad quos sunt, duobus

92. 14 sed propè esse videātur, vt impēdeant. quæ enim

93 1 nunc vero potest. Et metus

94. 19 capit. Quare

97. 13 & similia; quia turpia sunt

98. 2 hæ, & eiusmodi

98. 9 qui suspiciunt, & quos suspicit, à quibus

101. 6 & in periculis. si quidem qui in periculo, mole-
stiaq; versatur, appetit. nam iis,

102. 25 neq; rursus qui valde metuunt

102. 26 & si bonos aliquos arbitrantur

106. 10 antiqua prope accedere videntur ad naturalia.

107. 11 si boni & virtute præditi sint;

113. 17 nimium agant. Et iniurias faciunt ad contume-
liam.

119. 11 ea, quæ quæruntur iudicat;

121. 23 ipse vero non poterit inuenire

126. 11 caussa vero adiecta, & cur ita sit

138. 29 eligant, sed contra.

141. 1 aut agit, aut egit; satis enim.

135. 29 A diuisione. vt si trium

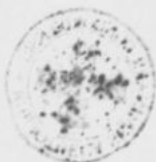
155. 19 suauis indicia vocis

174. 23 si dicatur; Dignum est mori, cum non sit dignus
mori, aut: Dignum est mori

175. 18 parietinas panno domus

Habita licentia à Reuerendo Patre
Inquisitore.

Si
D
S
E
B